श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी.

वार्षिक अहवाल २०२३-२०२४

अनुक्रमणिका

अ.नं.	तपशील	पान क्रमांक
०१	प्रास्ताविक	१
०२	श्री क्षेत्र शिर्डी चे महत्व व धार्मिक रुढी परंपरा	४
०३	संस्थानमार्फत साजरे केले जाणारे उत्सव	७
०४	मा. तदर्थ (Ad-hoc) समिती	९
०५	विश्वस्तव्यवस्थेची कर्तव्ये व अधिकार	१०
०६	प्रशासकीय कामकाज – मुख्य कार्यकारी अधिकारी / उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी	११
०७	प्रशासनाची रचना	१४
०८	भक्तमंडळ	२२
०९	विश्वस्तव्यवस्थेमार्फत साईभक्तांना देण्यात येणाऱ्या सेवा-सुविधा	२३
१०	संस्थानचे इतर विभागांच्या सेवा	२८
११	अहवाल सालातील ठळक बाबी	४१
१२	इतर उपक्रम - रुग्णालये	४३
१३	इतर उपक्रम - शैक्षणिक संकुल	५१
१४	इतर उपक्रम - श्री साईलीला (द्वैमासिक)	५५
१५	सन २०२३-२४ मधील ठळक आर्थिक बाबी	५६
१६	विकासात्मक कामे - पूर्ण करणेत आलेले प्रकल्प	६०
१७	विकासात्मक कामे - प्रगतीपथावर असलेले प्रकल्प	६१
१८	विकासात्मक कामे - नियोजित विकास प्रकल्प / कामे	६२
१९	अपारंपारिक ऊर्जा स्त्रोत प्रकल्प	६६
२०	लेखापरिक्षण अहवाल	६७
२१	श्री साईचे समाधी मंदिरातील दैनंदिन कार्यक्रम सूची	१०७

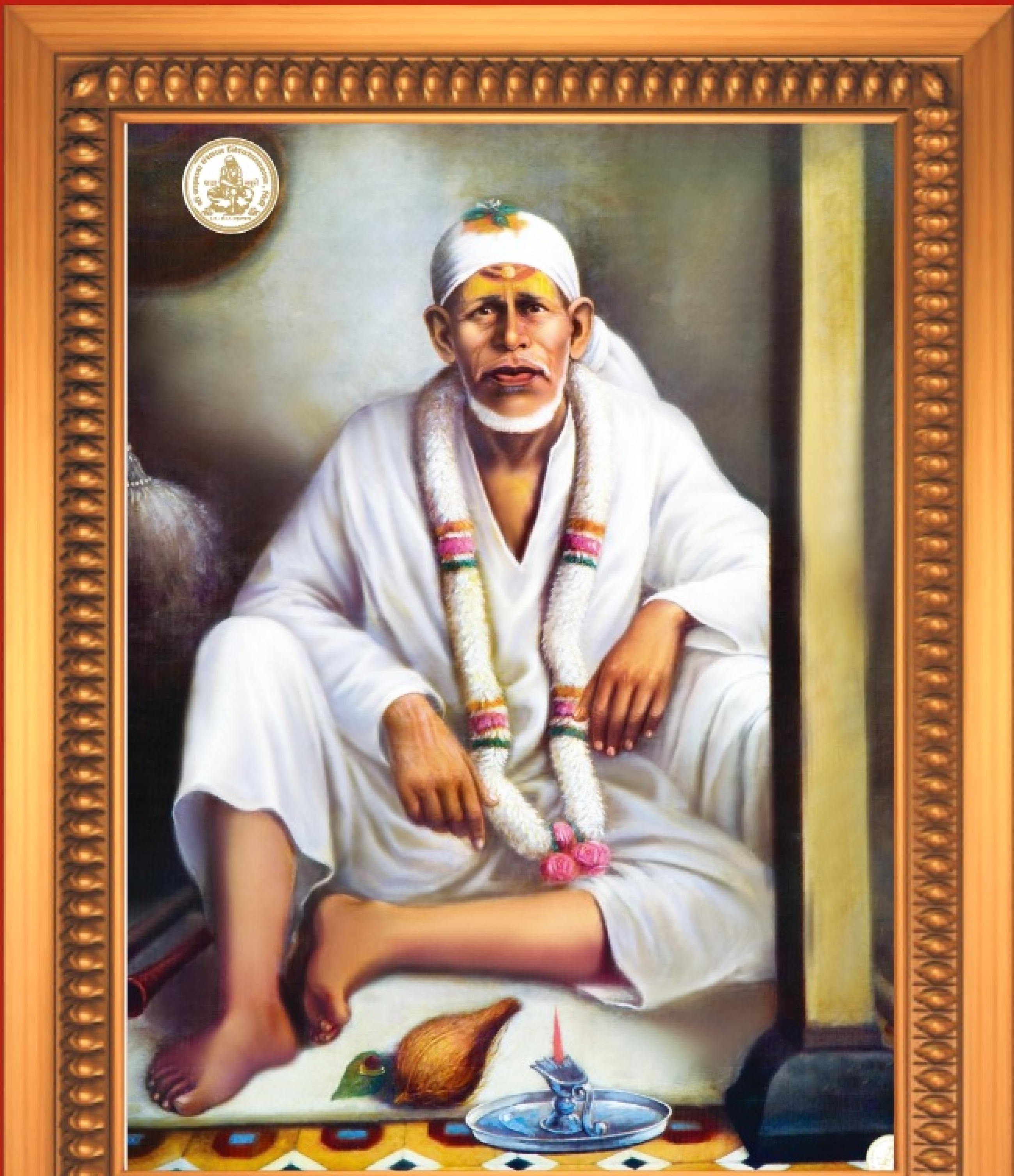

वार्षिक अहवाल २०२३-२०२४

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी.

प्रशासकीय अहवाल - सन २०२३-२४

(दिनांक ०१ एप्रिल, २०२३ ते दिनांक ३१ मार्च, २०२४)

प्रास्ताविक

दैत्य गुरू शुक्राचार्य यांची तपोभूमी अशी पौराणिक ओळख असलेल्या गोदावरीच्या दक्षिण तीरावर सव्वाशे-दिडशे वर्षापूर्वी जगाला शांती, समता, सर्वधर्मसमभाव, श्रद्धा-सबुरी व सबका मालिक एक अशी शिकवण देणा-या साईबाबांचे आगमन झाले आणि दैत्य भूमीला देवभूमीचे रुप मिळाले. साईंच्या वास्तव्याने व पदस्पर्शाने ही भूमी पावन झाली. पंचेचाळीस-पन्नास वर्षांच्या वास्तव्यानंतर त्यांनी द्वारकामाई मंदिरात घेतलेला अखेरचा श्वास येथील वायुमंडलात विलीन झाला. येथील बुटीवाड्यातील समाधीच्या चौथ-यात त्यांचा पवित्र देह विसावला आहे. भाविकांच्या हाकेला धावणारे साईबाबा आजही जगभरातील करोडो भक्तांना शिरडीला ज्याचे पाय लागतील त्याला सुख-समृद्धीची व दुःखाचा नाश करण्याची ग्वाही देत आहेत.

साईबाबांच्या हयातीत प्रचार-प्रसारांची अगदी तुटपुंजी साधने असतांनाही देशाच्या अनेक प्रांतातुन लोक शिर्डी सारख्या खेडेगावांत येत, अनेक दिवस राहत. माझा माणूस जगात कोठेही असला तरी मी त्याला ओढुन आणीन व माझ्या समाधीनंतर शिर्डीत मुंग्यांसारखी गर्दी होईल हे त्यांच वाक्य आज सत्यात उतरलेले दिसत आहे. जात, धर्म, पंथ, देश यातील भेदाभेद दूर करुन मानवजातीच्या कल्याणाकरिता प्रकटलेल्या या अवलियाच्या चरणी देशाच्या महामहिम राष्ट्रपती, पंतप्रधानांपासून, राजकारणी, वैज्ञानिक, उद्योगपती, न्यायव्यवस्था व प्रशासनातील उच्चपदस्थ, सिनेसृष्टी व समाजकारणातील लाखो दिग्गजांच्या श्रद्धा स्थिरावल्या आहेत.

श्री साईबाबांचे सन १८५८ च्या सुमारास शिर्डी येथे आगमन झाले. त्यांचा धर्म, जात, पंथ, मूळगांव, नांव याबद्दल आजही गूढच आहे. त्याबद्दल कुठलीही खात्रीलायक माहिती मिळत नाही. त्यांना **“ साईबाबा ”** हे नांवही शिर्डी येथे आल्यावरच मिळाले. श्री साईबाबांनी भाविकांमध्ये माणूसकीचा प्रेमभाव जागृत केला. साईबाबा गरीब दीनदुबळयांवर व प्राणीमात्रांवर प्रेम करत. त्यांच्या अडचणी व संकटकाळात त्यांना मदत करीत असत. शिर्डी येथील आपल्या प्रदीर्घ वास्तव्यात त्यांनी अनेक भक्तांचे आजार स्वतः शुश्रुषा करुन बरे केले. श्रद्धा आणि सबुरी हा त्यांनी दिलेला संदेश-तथा-उपदेश जगातल्या सांसारिक आणि पारमार्थिक जनांना येणा-या समस्यांवरचा एक महान उपाय आहे. त्यांनी स्वहस्ते प्रज्वलित केलेल्या व आजमितीसही अखंडपणे प्रज्वलीत असलेल्या धुनीतील उदीच्या सहाय्याने अनेक भक्तांचे असाध्य रोग बरे होतात अशी भक्तांची श्रद्धा आहे. अशा या महान अवतारी पुरुषाची ख्याती सर्वत्र पसरली आणि सर्वधर्मीय भक्तजन त्यांच्याकडे आकर्षित होऊ लागले. भक्त बाबांचे शुभाशिर्वाद घेण्यासाठी येत व त्यांच्या चरणी दक्षिणा किंवा वस्तू अर्पण करीत. आजही संपूर्ण

जगातून सर्वधर्माचे लोक साईसमाधीच्या दर्शनास येत आहेत. म्हणून या श्रध्दास्थानांस, बाबांच्या समाधी मंदिरास आज एकात्मिक व वैश्वीक मंदिराचे स्वरुप प्राप्त झाले आहे.

श्री साईबाबांच्या इच्छेनुसार नागपूरचे गोपाळराव उर्फ बापूसाहेब बुटींनी १९१४ साली बुटी वाडा या वास्तूची निर्मिती सुरु केली. वाड्याच्या तळमजल्यावर गाभा-यात मुरलीधराची मुर्ती स्थापन करावी अशी त्यांची इच्छा होती. **"वाडियांत पडो हें शरीर | अंतीं बाबांचे जे उद्‌गार | तोचि शेवटीं ठरला विचार | जाहले मुरलीधर बाबाचि || ३६ ||"** (श्री साई सच्चरीत अध्याय ४४ वा) श्री साईबाबा हे शिर्डी येथे भारतीय सौर ७ शके १८४० आश्विन शुद्ध दशमी मंगळवार **दि.१५ ऑक्टोबर, १९१८** रोजी दुपारी पंचतत्वात विलीन झाले. बाबांनी अंतिमक्षणी मला वाड्यात घेऊन चला अशी दिलेली आज्ञा मानून बुटींसह सर्व भक्तांनी मुरलीधरासाठी बनविण्यात आलेल्या चौथ-याच्या जागी समाधी तयार करण्याचा निश्चय केला.

श्री साईबाबा इहलोक सोडून गेल्यानंतर, त्यांच्या इच्छेप्रमाणे नागपूरचे लक्षाधीश कै.गोपाळराव मुकूंद बुटी यांनी बांधलेल्या भव्य वाड्यात त्यांना ठेवण्यात आले व तीच जागा आज समाधी मंदिर म्हणून ओळखले जाऊ लागले. काही भक्तांच्या इच्छेनुसार प्रमुख भक्तांची एक व्यवस्थापक समिती बनवून त्यांची साधुपुरुष म्हणून तेव्हापासूनच पूजाअर्चा करण्याचे सदर समितीने चालू केले आणि भंडा-याचे दिवसापासून म्हणजे दि.२७ ऑक्टोबर, १९१८ पासून **" साई समर्थ साईनाथ कोठी "** नांवाचा फंड, मंदिरांत व इतर ठिकाणी पूर्वीप्रमाणे पुजाअर्चा चालू ठेवण्यासाठी सुरु केला. मंदिरामध्ये बाबांनी वापरलेल्या वस्तूही ठेवण्यात आल्या. बाबांची बसण्याची, भक्तांना भेटण्याची जागा व इतर ठिकाणांची निगा राखण्याची व्यवस्था करण्यात आली.

व्यवस्थापक समितीने अहमदनगरच्या जिल्हा न्यायालयात वाजवी मदतीसाठी सन १९२१ चा दिवाणी दावा लावला. त्यानुसार जिल्हा न्यायालयाने १३ फेब्रुवारी, १९२२ साली श्री साईबाबांच्या संस्थानचा कारभार योग्यरितीने पाहण्यासाठी व संस्थानच्या मालकीच्या मालमत्ता व मिळकतीची व्यवस्था पाहण्यासाठी एक योजना मंजुर केली. त्यानंतर कोर्टाचे प्रतिनिधी यांनी शिर्डी येथे येऊन सर्व स्थावर जंगम मिळकत श्री.मोरेश्वर प्रधान व इतर चार विश्वस्तांच्या ताब्यात दिली. त्यानंतर कै.दासगणू महाराजांच्या अध्यक्षतेखाली पहिल्या समितीची स्थापना होऊन दि.०६ एप्रिल, १९२२ (श्री रामनवमी) रोजी १ ली सभा झाली. त्यात पाच आजीवसह १५ सदस्य होते.

कमिटीकडे सोपविण्यांत आलेल्या अधिकारान्वये वेळोवेळी पूर्वी केलेल्या कानूंनमध्ये बदल करुन सुधारीत कानून करण्यात आले. हे सुधारलेले कानून दि.०१ ऑक्टोबर, १९४१ पासून अंमलात आले. तद्‌नंतर जिल्हा न्यायालयाने सन १९५१ ची संकीर्ण अर्जी नं.१७ यावरुन थोडा फेरफार करुन सन १९२२ ची त्यावेळची मुळची योजनाच जवळजवळ मंजुर केली. संस्थानचा कारभार लोकशाही पद्धतीनुसार चालविण्यात यावा असे ठरविण्यात आले. सन १९५१ ची नवी योजना स्वयंपूर्ण असल्यामुळे सन १९२२ च्या जुन्या योजनेतील कलमे तीने जवळजवळ रद्द केली. सन १९५१ ला जिल्हा न्यायालयाने मॅनेजिंग कमिटीला नियम व कानून करण्याचा अखत्यार दिला. त्याप्रमाणे दि.१३ सप्टेंबर, १९५४ रोजी भक्तमंडळाने निवडलेल्या पोट-कमिटीने आवश्यक कानून व नियम यांचा मसुदा तयार करुन त्यात एकंदर सर्व योजना व व्यवस्थेबाबतचे सविस्तर कानून व नियम

समाविष्ट करण्यात आले, आणि ती योजना व ते कानून व नियम भक्तमंडळाकडून दि.०५ ऑक्टोबर, १९५५ रोजी व दि.२० नोव्हेंबर, १९५५ रोजी आणि दि.१८ डिसेंबर, १९५५ रोजी भरलेल्या भक्तमंडळाच्या विशेष साधारण सभेत स्विकारण्यात आले.

यासंबंधाने लागणारी जिल्हा न्यायालयाची जरुर ती मंजुरीही दि.११ मे, १९५६ रोजी संकीर्ण अर्ज नं.२०/५६ अन्वये मिळाली. सदर कानून व नियम दि.११ मे १९५६ रोजी अंमलात आले. त्यानुसार सन १९५६ ते १९६२ पर्यंत सदर समितीकडे कारभार होता. तद्नंतर सन १९६२ ते १९८४ या कालावधीत मा.सिटी सिव्हील कोर्ट, मुंबई यांच्या नियंत्रणाखाली संस्थानचे कामकाज मा.कोर्ट रिसिव्हर हे पाहत होते.

संस्थान ट्रस्टच्या एकुण उत्पन्नात होत असलेली लक्षणीय वाढ तसेच भक्तांची दिवसेंदिवस वाढत असलेली संख्या व त्यांना पुरविण्यात येणा-या सुविधा आणि देशाच्या रचनेतील महत्वाचे बदल, समाजाच्या धार्मिक तसेच धर्मादाय संस्थांविषयीच्या संकल्पना यांचा विचार करुन जमा झालेला निधी गोर-गरीब, दीन-दुबळ्या व गरजू जनतेच्या कल्याणासाठी उपलब्ध करण्याचे ठरविण्यात आले. तसेच उत्तम प्रशासन व नियंत्रणासाठी मा.दिवाणी न्यायालय, मुंबई यांचे दि.१८ ऑक्टोबर, १९८२ (दावा नं.३४५७/६०) चे आदेशानुसार योजना तयार करण्यात आली. मा.दिवाणी न्यायालय, मुंबई ने तयार केलेल्या योजनेनुसार संस्थान व्यवस्थापनाचा कारभार मा.धर्मादाय आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांच्या नियंत्रणाखाली व त्यांनी नियुक्त केलेल्या विश्वस्तमंडळामार्फत सन १९८४ ते माहे ऑगष्ट २००४ अखेर सुरु होता.

त्यानंतर, महाराष्ट्र शासनाने शिर्डी संस्थान ऑफ श्री साईबाबा या नांवाने नोंदणी झालेली श्री साईबाबा संस्थानची सार्वजनिक विश्वस्तव्यवस्था पुनर्घटित करण्याकरीता आणि विश्वस्तव्यवस्थेला जनतेसाठी अधिक व्यापक कल्याणकारी योजना हाती घेणे शक्य व्हावे म्हणून, तिचे अधिक चांगल्या प्रकारे व्यवस्थापन, प्रशासन व नियंत्रण करण्यासाठी **श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी अधिनियम, २००४** चा कायदा संमत केला. तो दि.२३ ऑगष्ट, २००४ रोजी अंमलात आलेला आहे. सदर नमूद केलेल्या अधिनियमात सन २०११, २०१३, २०१७ व २०२१ साली काही दुरुस्त्या करण्यात येऊन त्याप्रमाणे अधिनियम अद्ययावत करण्यात आले. त्यास अनुसरुन आज संस्थानचे कामकाज चालू आहे.

श्री साईबाबांचे मुळ नांव, जात, धर्म अज्ञात असल्याने ते प्रत्येक धर्मियाला आपले वाटतात. जगभर सर्वधर्म समभावाचे प्रतिक म्हणून आज ते ओळखले जातात. साईंचे समाधी शताब्दी वर्ष दि.०१ ऑक्टोबर, २०१७ ते दि.१८ ऑक्टोबर, २०१८ या कालावधीत साजरे झाले. आपण साईबाबांच्या हयातीत जन्मलो नसलो तरी त्यांच्या समाधी शताब्दी वर्षाचे साक्षीदार होण्याच भाग्य आपल्या सर्वांना लाभले. या शताब्दीतील साई समाधीचे दर्शन आपल्या आयुष्यातील एक अमुल्य ठेवा व सुवर्णक्षण ठरला आहे. समाधी शताब्दीचा ऐतिहासिक कालावधी संस्मरणीय करण्यासाठी श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी नगरपंचायत व ग्रामस्थांनी विविध सामाजिक व धार्मिक कार्यक्रमांचे आयोजन केले होते. या निमित्ताने देशातील विविध शहरात बाबांच्या पादुकांचा दौराही आयोजित करण्यात आला होता. विविध ठिकाणच्या साई मंदिरांचे व्यवस्थापनही यात आनंदाने सहभागी झाले.

श्री क्षेत्र शिर्डीचे महत्व व धार्मिक रुढी परंपरा

प्रतिदिनी सुमारे ५० हजार भक्त श्री क्षेत्र शिर्डी येथे भेट देऊन, श्री साईबाबांच्या समाधीचे दर्शन घेतात. उत्सवकाळात तसेच उन्हाळी सुट्ट्या, दीपावली व नाताळच्या सुट्ट्या, गुरुवार व रविवार तसेच या दिवसांना जोडून येणाऱ्या सरकारी सुट्ट्या इत्यादी काळात श्री क्षेत्र शिर्डीस भेट देणाऱ्या साईभक्तांची प्रतिदिन संख्या सुमारे २ ते ३ लाखांपर्यन्त जाते. श्री क्षेत्र शिर्डी येथे विविध पवित्र स्थाने असून, साईभक्त याठिकाणी आवर्जून भेट देऊन, आपली मनोकामना पूर्ण व्हावी म्हणून श्री साईंना साकडे घालतात.

श्री क्षेत्र शिर्डी येथील दर्शनाची पवित्र स्थाने

०१. श्रींचे समाधी मंदिर

श्रींचे समाधी मंदिर हे शिर्डी क्षेत्राचे मुख्य मंदिर आहे. मंदिराची ही इमारत नागपूरचे निःसीम साईभक्त श्री.गोपाळराव तथा बापूसाहेब बुटी यांनी बाबांच्या आशीर्वादाने बांधलेली आहे. **" बुटी वाडा "** या नावानेही ही वास्तू ओळखली जाते. या ठिकाणी **श्री साईबाबांची पवित्र समाधी व मूर्ती** आहे. श्री साईंच्या महासमाधीनंतर सुरु असणारे नित्यक्रम पूजा-अर्चा, आरत्या, धार्मिक उत्सव आदि या ठिकाणी नित्यनियमाने सुरु आहेत. समाधी मंदिरातील दैनंदिन कार्यक्रम पहाटे ०५.०० ते रात्रौ १०.०० वाजेपर्यन्त सलग सुरु असतात. यामध्ये श्रींची पहाटे ०५.१५ वा. काकड आरती, मंगलस्नान, दुपारी १२.०० वाजता माध्यान्ह आरती, सूर्यास्ताचे वेळी धूपारती व रात्रौ १०.०० वाजता शेजारती आदि नित्यक्रमांचा समावेश आहे. श्रींचे मंगलस्नान सुरु असतांना पुजारी पुरुषसुक्त मंत्रोच्चारण करतात. तसेच श्री विष्णु सहस्रनामाची ध्वनिफीत लावली जाते. दैनंदिन दुपारी ४ वाजता श्री साई सच्चरिताचे एक अध्याय वाचन केले जाते. प्रत्येक गुरुवारी रात्रौ ९.१५ वाजता समाधी मंदिरातून श्री बाबांच्या पवित्र पादुका, सटका व फोटोची मिरवणूक निघून श्री द्वारकामाई मंदिरात जाते व तेथून पालखीने चावडी मंदिरात जाते. चावडीमध्ये आरती होते व आरतीनंतर पुन्हा पालखी समाधी मंदिरात येते.

०२. श्री गुरुस्थान मंदिर

श्री साईबाबा सोळा वर्षांचे असताना ज्या ठिकाणी प्रथम दृष्टीस पडले ते श्री गुरुस्थान मंदिर हे समाधी मंदिर परिसरातील ठिकाण. बाबा हे ठिकाण त्यांच्या गुरुचे आहे, असे सांगत असत. श्री साईसच्चरित्रात उल्लेख असलेले **प्रसिध्द निंबवृक्ष (लिंब)** येथे आहे. या ठिकाणी प्रत्येक गुरुवारी व शुक्रवारी उद (लोबान, धूप) जाळल्यास भाविकांचे दु:खपरिहार होते, असा श्री साई सच्चरित्राचा दाखला आहे.

श्री गुरुस्थान मंदिरात दैनंदिन पूजा-अर्चेबरोबरच सकाळी ११.३० वाजता व सायंकाळी धूपारतीनंतर नैवेद्य दाखविला जातो. गुरुस्थान मंदिरासमोर असलेली धुनी दर गुरुवारी व शुक्रवारी प्रज्वलित केली जाते. प्रत्येक उत्सवात व महाशिवरात्रीला गुरुस्थान मंदिरात रुद्राभिषेकाची महापूजा करण्यात येते.

०३. श्री द्वारकामाई (मशीद)

श्री साईबाबा शिर्डीस आल्यापासून समाधिस्त होईपर्यन्त दिर्घकाळ त्यांचे वास्तव्य सलग ६० वर्षे समाधी मंदिर परिसरात असलेल्या या द्वारकामाईत (मशीद) होते. असंख्य भक्तांना या ठिकाणी बाबांनी कृपाप्रसाद दिला आहे. बाबा ज्या **शिळेवर** बसत असत ती येथेच आहे. शिवाय बाबांनी प्रज्वलित केलेली **पवित्र धुनी** याच ठिकाणी आजही अखंडपणे प्रज्वलीत आहे. भक्तांच्या मनोकामना पूर्ण करण्यासाठी तसेच विविध आजार बरे करण्यासाठी बाबा याच धुनीतून उदी देत असत. आजही भक्तांना दिली जाणारी **पवित्र उदी** याच धुनीतून प्राप्त होते. बाबा येथेच स्वत: अन्न शिजवून भक्तांना वाढीत असत.

श्री द्वारकामाई मंदिर पहाटे ०५.०० वाजेपासून रात्री ०९.३० वाजेपर्यन्त दर्शनासाठी खुले असते. द्वारकामाई मंदिरात दररोज सकाळी ८ वा. न्याहारीचा नैवेद्य दाखविणेत येतो. त्यानंतर सकाळी ११.३० वाजेचे दरम्यान अखंड प्रज्वलीत धुनीपुढे वैश्वदेवपूजा व श्रींचे तसबिरीची पूजा करणेत येऊन घंटानाद केला जातो. तसेच सायंकाळी धूपारतीनंतर झुणका-भाकरीचा नैवेद्य दाखविला जातो. **दर गुरुवारी** रात्री निघणाऱ्या श्रींचे पालखीचे आगमन द्वारकामाईत झालेनंतर रात्री ०९.३० वाजेपर्यन्त पारंपारिक भजन केले जाते.

०४. चावडी

चावडी हे ठिकाण समाधी मंदिराच्या पूर्वेला असून द्वारकामाई पासून अगदी जवळच आहे. बाबा द्वारकामाईत दिवसाआड **मुक्काम करत असत**. तसेच प्रत्येक गुरुवारी मिरवणुकीने द्वारकामाईतून चावडीत येऊन मुक्काम करत असत. आताही प्रत्येक गुरुवारी रात्रौ ९.१५ ते १०.०० या वेळेत समाधी मंदिरातून द्वारकामाईमार्गे चावडीकडे पालखी मिरवणूक निघत असते. या पालखीत बाबांची तसबीर, सटका व पादुका ठेवलेल्या असतात. चावडी मंदिर पहाटे ०५.०० वाजेपासून रात्रौ ९ वाजेपर्यन्त दर्शनासाठी खुले असते. या वेळेमध्ये दैनंदिन पूजा-अर्चा केली जाते.

०५. लेंडीबाग (प्रधान बाग)

मंदिर परिसरातच असलेल्या या ठिकाणी बाबा फेरफटका मारावयास जात असत. बाबांनी स्वत: या ठिकाणी लावलेल्या पिंपळ वृक्षाशेजारी **नंदादीप** अखंडपणे तेवत ठेवलेला आहे. शिवाय येथे **श्री दत्त मंदीर** असून बाबांचा आवडता घोडा **श्यामकर्ण (श्यामसुंदर)** जवळच चिरनिद्रा घेत आहे. तसेच जवळच बाबांची **शिवडी (विहीर)** आहे. बाबांच्या वेळचे मुंबई येथील एक भक्त रावबहादूर श्री.मोरेश्वर विश्वनाथ प्रधान, यांनी लेंडीबाग खरेदी करुन साईचरणी अर्पण केली म्हणून या बागेला **" प्रधान लेंडीबाग "** असेही म्हणतात.

तसेच याच परिसरात भक्तांना श्री साई सच्चरित्राचे वाचनासाठी **पारायण कक्ष** सुरु करणेत आलेला आहे. या पारायण कक्षात एकाच वेळेस सुमारे ५० भक्त सेवाभावाने पारायण करु शकतात, संस्थानमार्फत या भक्तांना पारायणासाठी संस्थान प्रकाशित सर्व भाषांमधील श्री साईचरित्र ग्रंथ उपलब्ध करुन दिले जातात.

०६. श्रींचे वस्तू संग्रहालय (म्युझियम)

सन २००३ मध्ये मंदिर परिसरातील दिक्षितवाड्यात व त्या शेजारील नव्या इमारतीत वातानुकूलीत **वस्तूसंग्रहालय (म्युझियम)** तयार करणेत आलेले आहे. येथे श्री नी वापरलेला अंगरखा, जोडे, चिलिमी, श्रींचे महानिर्वाणानंतर त्यांना ज्या लाकडी पलंगावर स्नान घालणेत आले तो पलंग तसेच श्री साईबाबांनी हाताळलेल्या विविध वस्तु, साहित्य, छायाचित्रे इत्यादी एकत्र करुन, माहितीसह सुसूत्र पध्दतीने भक्तांच्या दर्शनासाठी ठेवण्यात आलेले आहे. वस्तू संग्रहालय सर्व भक्तांसाठी सकाळी ०५ ते रात्री ०९ वाजेपर्यंत विनामुल्य खुले असते.

०७. मंदिर परिसरातील इतर स्थाने

श्री साईबाबांच्या सानिध्यात राहिलेले त्यांचे परमभक्त कै.तात्या पाटील कोते, कै.भाऊ महाराज कुंभार, कै. व्ही. पद्मनाभ अय्यर, कै. नानावली, कै. अब्दुलबाबा यांची समाधीस्थळे मंदिर परिसरातील लेंडीबागेजवळ आहेत. येथेच बाजूला श्री दत्त मंदिर व नंदादिप देखील आहे. तसेच येथे बाबांच्या काळापासून असलेली विहीर (बावडी) देखील आहे.

०८. इतर ग्रामदेवतांची मंदिरे

संस्थान मंदिर परिसरातच **"श्री गणेश, श्री शनी व श्री महादेव"** या ग्रामदेवतांची मंदिरे असून संस्थान मार्फत त्यांचे नुतनीकरण करण्यात आलेले आहे. तसेच मंदिर परिसरानजीकच **"दक्षिणमुखी श्री हनुमान मंदिर"** असून या मंदिरातील दैनंदिन धार्मिक विधी, पूजाअर्चा संस्थानमार्फत नियमितपणे करणेत येत आहे. श्री हनुमान मंदिराचा संस्थानमार्फत जीर्णोद्धार करणेत आलेला असून तेथे प्रशस्त अशा नवीन मंदिराची रचना करण्यात आली आहे. या जीर्णोद्धार करण्यात आलेल्या मंदिरात श्री हनुमानाची ०५ फुट उंचीची सुंदर मुर्ती बसविणेत आली आहे.

०९. श्री खंडोबा मंदिर

श्री खंडोबा मंदिर शिर्डी बसस्थानकाजवळ, श्री साईबाबा हॉस्पीटल शेजारी आहे. छत्रपती संभाजीनगर (पूर्वीचे औरंगाबाद) जिल्ह्यातील धूपखेडा येथील चाँद पाटलाचे पत्नीच्या भाच्याचे लग्नाचे वऱ्हाड जेव्हा शिर्डीत आले तेव्हा या मंदिराजवळील वटवृक्षातळी ते उतरले होते. या वऱ्हाडासोबत आलेले बाल फकीर जेव्हा मंदिराच्या पटांगणात सर्वांसमवेत उतरले, तेव्हा मंदिराचे पुजारी म्हाळसापती यांनी या बाल फकिराचे **" आओ साई "** म्हणून स्वागत केले. तेव्हांपासून त्यांचे **" साई "** हे नांव प्रचलित झाले. याशिवाय शिर्डीपासून पूर्वेस ०३ किलोमीटर अंतरावर बिरेगांव बनामध्ये **" श्री विरभद्र "** या ग्रामदेवतेचे मंदिर आहे.

संस्थानमार्फत साजरे केले जाणारे उत्सव

०१. श्रीरामनवमी उत्सव

श्री.गोपाळराव गुंड म्हणून बाबांचे भक्त होते. बाबांच्या कृपेने त्यांना पुत्रसंतान प्राप्त झाली. या आनंदाप्रित्यर्थ शिर्डीत दरवर्षी यात्रा किंवा उरुस भरवावा अशी त्यांची कल्पना होती. बाबांच्या आशिर्वादाने आणि गावक-यांच्या सहकार्याने ही कल्पना प्रत्यक्षात आली. त्याचे मूर्त स्वरुप म्हणजे सन १८९७ पासून शिर्डीत श्री रामनवमीच्या दिवशी उरुस यात्रा भरु लागली. पुढे सन १९११ मध्ये या उत्सवात श्रीरामनवमी उत्सवाची भर पडली. एकाच दिवशी हे दोन्ही उत्सव हिंदू-मुस्लीम बांधव गुण्यागोविंदाने साजरे करतात.

श्री साईबाबांच्या काळात सुरु झालेला श्री रामनवमी उत्सव, श्री क्षेत्र शिर्डी येथे आजही अत्यंत भव्य स्वरुपात व उत्साहाने साजरा केला जातो. दरवर्षी साधारणपणे तीन दिवस हा उत्सव साजरा करण्यात येतो. श्रीरामनवमी उत्सवानिमित्त राज्याच्या विविध भागातून मोठ्या संख्येने पालख्या घेऊन पदयात्री येथे येत असतात. उत्सवाच्या पहिल्या दिवशी श्रींची प्रतिमा पालखीत ठेऊन गावातून मिरवणूक काढण्यात येते. तर मुख्य दिवशी रथामधून श्रींच्या प्रतिमेची गावातून मिरवणूक काढण्यात येते. उत्सवाप्रित्यर्थ तीनही दिवस कीर्तन तसेच सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. मुख्य दिवशी द्वारकामाईतील गव्हाचे पोते बदलण्यात येते. तत्पूर्वी ते समाधी मंदिरात आणून त्याची पूजा करण्यात येते. जुने पोत्यातील गहू दळून ते प्रसादालयात भाविकांच्या प्रसाद भोजनासाठी वापरण्यात येतात. समाधी मंदिरात श्रीरामजन्माचा कार्यक्रम असतो. याच दिवशी द्वारकामाई मंदिरावरील निशाणे बदलण्यात येतात. सायंकाळी साईभक्त अब्दुलबाबांचे झोपडीतून संदल मिरवणूक काढतात. या मिरवणूकीकडे हिंदू-मुस्लीम ऐक्याचे प्रतीक म्हणून पाहिले जाते.

अहवाल सालात, **श्रीरामनवमी उत्सव** पंचांग व तिथीप्रमाणे, **दिनांक २९ मार्च, २०२३ ते दिनांक ३१ मार्च, २०२३ अखेर** साजरा करण्यात आला.

०२. श्री गुरुपौर्णिमा उत्सव

साईबाबांना गुरु मानणारे त्यांचे अनेक भक्त आहे. पण शिष्य म्हणून साईबाबांनी कोणाचाही स्विकार केला नाही आणि आपले गुरु कोण आहेत हेही त्यांनी कधी सांगितलं नाही. परंतु आपल्या हयातीतच त्यांनी शिर्डी येथे गुरुपौर्णिमा उत्सवाची सुरुवात केली. याची हकीगत अशी : सन १९०८ च्या गुरुपौर्णिमेच्या दिवशी बाबांनी तात्यासाहेब नुलकरांना द्वारकामाईत असलेल्या खांबाची पूजा करायला सांगितले. माधवराव देशपांडे यांनाही पूजा करायला सांगितली. परंतु खांबाची पूजा न करता प्रत्यक्ष तुमची पूजा करु असे माधवराव म्हणाले. अखेर बाबांनी अनुमती दिली. त्यानंतर तात्यापाटील कोते, दादा केळकर यांनीही बाबांची पूजा केली. ती शिर्डीत झालेली पहिली गुरुपौर्णिमा. ती प्रथा आजही अबाधित असून तेव्हापासून शिर्डीत दरवर्षी गुरुपौर्णिमा उत्सव साजरा केला जातो. हा उत्सवही श्रीरामनवमी उत्सवाप्रमाणे तीन दिवसांचा असतो. उत्सवाप्रित्यर्थ तीनही दिवस कीर्तन तसेच सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. उत्सवाच्या पहिल्या दिवशी श्री साईसच्चरिताचे

द्वारकामाईत अखंड पारायण सुरु होऊन दुस-या दिवशी पारायणाची समाप्ती होते. उत्सवाच्या पहिल्या दिवशी श्रींची प्रतिमा पालखीत ठेऊन गावातून मिरवणूक काढण्यात येते. तर मुख्य दिवशी रथामधून श्रींच्या प्रतिमेची गावातून मिरवणूक काढण्यात येते. या उत्सवास विशेषतः मुंबई तसेच पुणे, छत्रपती संभाजीनगर इ. ठिकाणाहून हजारो साईभक्त पदयात्रेद्वारे बाबांची पालखी घेऊन शिर्डीस येतात. अहवाल सालात, **श्री गुरुपौर्णिमा उत्सव** पंचांग व तिथीप्रमाणे, **दिनांक ०२ जुलै, २०२३ ते दिनांक ०४ जुलै, २०२३ अखेर** साजरा करण्यात आला.

०३. श्री साईबाबा पुण्यतिथी (विजयादशमी / दसरा) उत्सव

श्री साईबाबांचे महानिर्वाण मंगळवार दिनांक १५ ऑक्टोबर, १९१८ रोजी झाले. तो दिवस विजयादशमी म्हणजेच दस-याचा होता. तेव्हापासून श्रींचा हा पुण्यतिथी उत्सव दरवर्षी विजयादशमीस साजरा केला जातो. या उत्सवाला साईभक्तांच्या दृष्टीने अनन्यसाधारण महत्व आहे. म्हणूनच या उत्सवास लाखो साईभक्त श्रद्धेने हजेरी लावतात. बाबा त्यांच्या हयातीत दररोज भिक्षा मागून आणीत. त्याचे प्रतीक म्हणून या उत्सवात, मुख्य दिवशी म्हणजे विजयादशमीचे दिवशी सकाळी ०९.०० वा. गांवातून भिक्षा झोळी कार्यक्रम आयोजित केला जातो. या कार्यक्रमात मा.व्यवस्थापन समितीच्या सदस्यांसह, ग्रामस्थ व साईभक्तही सहभागी होतात. याच दिवशी समाधी मंदिर स्टेज येथे **आराधना विधी (श्राध्दविधी)** मा.अध्यक्ष यांचेकडून सपत्नीक केला जातो. हा उत्सव ३-४ दिवसांचा असतो. उत्सवाप्रित्यर्थ कीर्तन तसेच सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. उत्सवाच्या पहिल्या दिवशी श्री साईसच्चरिताचे द्वारकामाईत अखंड पारायण सुरु होऊन दुस-या दिवशी पारायणाची समाप्ती होते. उत्सवाच्या पहिल्या दिवशी श्रींची प्रतिमा पालखीत ठेऊन गांवातून मिरवणूक काढण्यात येते. तर दुस-या मुख्य दिवशी रथामधून श्रींच्या प्रतिमेची गावातून मिरवणूक काढण्यात येते. दस-याच्या दिवशी **सिमोल्लंघन** केले जाते. अहवाल सालात, **श्री साईबाबा पुण्यतिथी (विजयादशमी) उत्सव** पंचांग व तिथीप्रमाणे, **दिनांक २३ ऑक्टोबर, २०२३ ते दिनांक २६ ऑक्टोबर, २०२३ अखेर** साजरा करण्यात आला.

श्री साईबाबांचे हयातीपासून व त्यानंतर आजतागायत वरील तीनही उत्सव मोठ्या उत्साहात साजरे केले जातात. या तीनही उत्सवांच्या निमंत्रण-कार्यक्रम पत्रिका व उदीप्रसाद भक्तमंडळाच्या सभासदांना पाठविला जातो. मा.तदर्थ समितीचे मार्गदर्शन व नियंत्रणाखाली, उपरोक्त उत्सवांसह अहवाल सालात गुढीपाडवा, रंगपंचमी, गोकुळअष्टमी, महाशिवरात्र, श्री दत्त जयंती, कोजागिरी पौर्णिमा, आषाढी व कार्तिकी एकादशी, हनुमान जयंती, श्रावणी सोमवार, नारळी पौर्णिमा, पोळा, गणेश चतुर्थी, अनंत चतुर्दशी, नरक चतुर्दशी, लक्ष्मीपूजन, दीपावली, बलिप्रतिपदा, तुळशी विवाह सोहळा इत्यादी सण-उत्सव रुढी परंपरेनुसार व धार्मिक रिती-रिवाजानुसार मोठया उत्साहात साजरे करण्यात आले. याव्यतिरिक्त साईभक्तांसाठी देणगी मुल्य आकारुन, स्वतंत्र कक्षामध्ये दररोज सकाळी श्री साईसत्यव्रत (सत्यनारायण) पुजा व अभिषेक पुजा केल्या जातात. या दैनंदिन उपक्रमात साईभक्त मोठया प्रमाणावर सहभागी होतात. श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्थेच्या व्यवस्थापनाखाली असलेल्या सर्व मंदिरातील दैनंदिन कार्यक्रम, पूजा-अर्चा, आरत्या आदि बाबी मंदिर विभागामार्फत नित्यनियमाने, अखंडीतपणे पार पाडल्या जातात.

मा. तदर्थ (Ad-hoc) समिती

मा.उच्च न्यायालय मुंबई, खंडपीठ औरंगाबाद येथे दाखल जनहित याचिका न.९८/२०२१ व सिव्हील ॲप्लीकेशन नं.११९७३/२०२१ मध्ये दि.१३/०९/२०२२ रोजी मा.उच्च न्यायालयाने दिलेल्या आदेशान्वये, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी करिता खालीलप्रमाणे मा.तदर्थ (Ad-hoc) समितीची नियुक्ती केलेली आहे.

मा. तदर्थ (Ad-hoc) समिती		
अ.नं.	**सदस्याचे नांव**	**पदनाम**
०१	**प्रमुख जिल्हा व सत्र न्यायाधीश,** अहमदनगर (अहिल्यानगर) **न्या. श्री. सुधाकर यार्लगड्डा (दि.१४/०९/२०२२ पासून)**	**अध्यक्ष**
०२	**जिल्हाधिकारी, अहिल्यानगर** **श्री. सिद्धाराम सालीमठ, भा.प्र.से. (दि.१६/०२/२०२३ पासून)**	**सदस्य**
०३	**प्र. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी** **१) श्री. राहूल जाधव (दि.०७/१२/२०२२ ते दि.०४/०५/२०२३)**	**सदस्य**
	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी **२) श्री. पी. शिवा शंकर, भा.प्र.से. (दि.०४/०५/२०२३ ते दि.२०/१२/२०२३)**	
	प्र. मुख्य कार्यकारी अधिकारी, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी **३) श्री. तुकाराम हुलवळे (दि.२०/१२/२०२३ ते दि.१४/०२/२०२४)**	
	मुख्य कार्यकारी अधिकारी, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी **४) श्री. गोरक्ष गाडीलकर, भा.प्र.से. (दि.१४/०२/२०२४ पासून)**	

मा.तदर्थ (Ad-hoc) समितीच्या अहवाल सालात **एकुण १४ सभा** झालेल्या आहेत.

विश्वस्तव्यवस्थेची कर्तव्ये व अधिकार

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था शिर्डी अधिनियम, २००४ मधील कलम १७(२) तसेच (सुधारीत) कलम २१ (१) व (२) अन्वये विश्वस्तनिधीच्या विनियोगासाठी विश्वस्तव्यवस्थेचे ध्येय, उद्देश व कार्याविषयी सविस्तरपणे विवेचन करण्यात आलेले आहे. या प्रमुख कर्तव्ये व अधिकाराबाबत थोडक्यात गोषवारा पुढील प्रमाणे :

(१) विश्वस्तव्यवस्थेच्या मालमत्तेची देखभाल, व्यवस्थापन व प्रशासन पाहणे. मंदिरामध्ये रुढी व प्रथेनुसार धार्मिक विधी, पूजा-अर्चा, समारंभ व उत्सव आयोजित करण्यासाठी आणि पार पाडण्यासाठी योग्य ती व्यवस्था करणे. भक्तगणांना आवश्यक त्या सोयी व सुविधा उपलब्ध करुन देणे. श्री साईबाबांचे शिकवणुकीचा प्रचार करणे, अन्नछत्र चालविणे, भक्तांचे निवासासाठी व उपयोगासाठी विश्रामगृहे बांधणे व त्याची देखभाल करणे. या अधिनियमान्वये विश्वस्तव्यवस्थेचा कारभार ज्या प्रयोजनार्थ चालवावयाचा आहे, ती उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी विश्वस्तव्यवस्थेचे उत्पन्न कामी लावणे, ही समितीची कर्तव्ये असतील.

(२) विश्वस्तव्यवस्थेच्या मालमत्तांचा विकास करण्याच्या व योजना राबविण्याच्या प्रयोजनासाठी, तसेच विश्वस्तव्यवस्थेची उद्दिष्टे व प्रयोजने पार पाडण्यासाठी आवश्यक त्या स्थावर किंवा जंगम मालमत्ता संपादित करील किंवा खरेदी करील.

(३) श्री साईबाबांचे जीवन, त्यांचे कार्य, त्यांच्या लीला व त्यांची शिकवण याबाबतच्या उपयुक्त माहितीचा प्रचार व प्रसार करील आणि श्री साई साहित्य ग्रंथालय चालवील व त्याचा विस्तार करील.

(४) श्री साईबाबांच्या भक्तांमध्ये बंधुभाव, एकता, श्रध्दा आणि समता या भावना वाढीस लावणारे उपक्रम अथवा कार्यक्रम आयोजित करील किंवा हाती घेईल.

(५) सर्व प्रकारच्या धर्मनिरपेक्ष शिक्षणास चालना देईल किंवा तसे करण्यास सहाय्य करील तसेच, शिर्डी येथे वा अन्य ठिकाणी, शैक्षणिक संस्था स्थापन करील.

(६) मानवजातीचे कल्याण करणाऱ्या किंवा मानवाला आपत्तीमध्ये सहाय्य करणाऱ्या अन्य कोणत्याही उदात्त कार्यास चालना देईल.

(७) या अधिनियमाच्या तरतुदींस अधीन राहून, समितीला अधिनियमाखाली आपली कर्तव्ये व कामे पार पाडण्यासाठी आवश्यक ते सर्व अधिकार असतील.

प्रशासकीय कामकाज

मुख्य कार्यकारी अधिकारी

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था शिर्डी, अधिनियम २००४ मधील कलम १३ आणि सुधारणा अध्यादेश क्रमांक १२, दिनांक १३ जुलै, २०१७ अन्वये, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी चे प्रशासन प्रमुख असलेल्या कार्यकारी अधिकारी या पदाचे नामाभिधान **मुख्य कार्यकारी अधिकारी** असे करणेत आले आहे. त्यानुसार दिनांक ०८ मार्च, २०१७ रोजीचे मा.महाराष्ट्र शासनाचे आदेशानुसार, विश्वस्तव्यवस्थेचे दैनंदिन प्रशासनाचे कामकाज पाहणेसाठी **भारतीय प्रशासन सेवेतील** अधिका-याची प्रतिनियुक्तीने **मुख्य कार्यकारी अधिकारी** या पदावर नेमणूक करणेत येत आहे.

अहवाल सालात, मुख्य कार्यकारी अधिकारी या पदावर खाली नमूद केलेप्रमाणे मा.शासनाकडून प्रतिनियुक्तीने नेमणूक करणेत आलेल्या भारतीय प्रशासन सेवेतील अधिकारी व उपजिल्हाधिकारी यांनी संस्थानचे दैनंदिन व्यवस्थापनाचे कामकाज पाहिले आहे / पाहत आहेत.

अ.क्र.	नांव	पदनाम	कालावधी
०१	श्री. राहूल दशरथ जाधव उपजिल्हाधिकारी	प्र. मुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.०७/१२/२०२२ मध्यान्हपूर्व ते दि.०४/०५/२०२३ मध्यान्हपूर्व
०२	श्री. पी. शिवा शंकर (भा.प्र.से.)	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.०४/०५/२०२३ मध्यान्हपूर्व ते दि.२०/१२/२०२३ मध्यान्हपूर्व
०३	श्री. तुकाराम देवराम हुलवळे उपजिल्हाधिकारी	प्र. मुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.२०/१२/२०२३ मध्यान्हपूर्व ते दि.१४/०२/२०२४ मध्यान्हपूर्व
०४	श्री. गोरक्ष महादेव गाडीलकर (भा.प्र.से.)	मुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.१४/०२/२०२४ मध्यान्हपूर्व ते आजपावेतो

उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी

संस्थानचे वाढते कामकाजाचे स्वरुप पाहता तत्कालीन कार्यकारी अधिकारी (सध्या मुख्य कार्यकारी अधिकारी) यांचे सहाय्यासाठी तसेच संस्थानचे दैनंदिन कामकाजाचे व्यवस्थापनासाठी व नियंत्रणासाठी मा.विधी व न्याय विभाग, महाराष्ट्र शासन यांचेकडील दिनांक १८ मार्च, २००९ रोजीचे आदेशान्वये, निर्माण केलेले तहसिलदार संवर्गातील उपकार्यकारी अधिकारी हे पद, मा.विधी व न्याय विभाग, महाराष्ट्र शासन यांचेकडील दि.११ जानेवारी, २०१९ रोजीचे आदेशान्वये, उपजिल्हाधिकारी या संवर्गात दर्जोन्नत करुन पदनाम **'उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी'** करणेस मान्यता देण्यात आली.

अहवाल सालात, खाली नमूद केलेप्रमाणे मा.महाराष्ट्र शासनाकडून प्रतिनियुक्तीने नेमणूक करणेत आलेले अधिकारी यांनी **उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी** म्हणून संस्थान व्यवस्थापनाचे कामकाज पाहिले आहे/ पाहत आहेत.

अ.क्र.	नांव	पदनाम	कालावधी
०१	श्री. राहूल दशरथ जाधव उपजिल्हाधिकारी	उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.२५/०४/२०२२ मध्यान्हपूर्व ते दि.३०/०८/२०२३ मध्यान्होत्तर
०२	श्रीमती प्रज्ञा भास्कर महांडुळे तहसीलदार, महसूल व वन विभाग, महाराष्ट्र राज्य	प्र. उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.३०/०८/२०२३ मध्यान्होत्तर ते दि.०१/०९/२०२३ मध्यान्हपूर्व
०३	श्री. तुकाराम देवराम हुलवळे उपजिल्हाधिकारी	उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी	दि.०१/०९/२०२३ मध्यान्हपूर्व ते आजपावेतो

मा. महाराष्ट्र शासनामार्फत संस्थान आस्थापनेवर प्रतिनियुक्तीने असणारे इतर अधिकारी

संस्थान आस्थापनेवरील सामान्य प्रशासन विभाग, लेखाशाखा आणि संरक्षण विभाग या महत्वाचे व संवेदनशील असणारे विभागाचे दैनंदिन कामकाजाचे प्रभावी नियोजन व नियंत्रण व्हावे म्हणून महाराष्ट्र शासनामार्फत खाली नमूद केलेल्या अधिका-यांची संस्थान आस्थापनेवर प्रतिनियुक्तीने नियुक्ती करणेत आली आहे.

अ. क्र.	प्रतिनियुक्तीने नियुक्त करणेत आलेल्या अधिका-याचे नांव व शासकीय पदनाम/विभाग	संस्थान आस्थापनेवरील पदनाम व विभागाचे नांव	संस्थान सेवेत हजर झाल्याचा दिनांक
०१	श्रीमती मंगला भास्कर वराडे सहाय्यक संचालक, महाराष्ट्र वित्त व लेखा सेवा, महाराष्ट्र राज्य	मुख्य लेखाधिकारी, लेखाशाखा	दि.१८/०३/२०२३ मध्यान्हपूर्व ते आजपावेतो
०२	श्री. भिकन देवचंद दाभाडे कार्यकारी अभियंता (स्था), सार्वजनिक बांधकाम विभाग, महाराष्ट्र शासन	कार्यकारी अभियंता बांधकाम विभाग	दि.२५/०८/२०२२ मध्यान्हपूर्व ते आजपावेतो
०३	श्रीमती प्रज्ञा भास्कर महांडुळे तहसीलदार, महसूल व वन विभाग, महाराष्ट्र राज्य	प्रशासकीय अधिकारी	दि.१२/०५/२०२३ मध्यान्हपूर्व ते आजपावेतो

अ. क्र.	प्रतिनियुक्तीने नियुक्त करणेत आलेल्या अधिका-याचे नांव व शासकीय पदनाम/विभाग	संस्थान आस्थापनेवरील पदनाम व विभागाचे नांव	संस्थान सेवेत हजर झाल्याचा दिनांक
०४	डॉ. आकाश रामहरी किसवे नायब तहसीलदार, महसूल व वन विभाग, महाराष्ट्र राज्य	प्रशासकीय अधिकारी	दि.२५/०९/२०१८ मध्यान्हपूर्व ते दि.२८/०८/२०२३ मध्यान्होत्तर
०५	श्री. आण्णासाहेब बन्सी परदेशी पोलीस उपनिरिक्षक, गृह विभाग, महाराष्ट्र राज्य	संरक्षण अधिकारी, संरक्षण विभाग	दि.१५/०२/२०२१ मध्यान्हपूर्व ते दि.१९/०२/२०२४ मध्यान्होत्तर
०६	श्री. रोहिदास अशोक माळी पोलीस उपनिरिक्षक, गृह विभाग, महाराष्ट्र राज्य	संरक्षण अधिकारी, संरक्षण विभाग	दि.१९/०२/२०२४ मध्यान्होत्तर ते आजपावेतो

प्रशासनाची रचना

मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांचे मार्गदर्शन-तथा-नियंत्रणाखाली उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी, प्रशासकीय अधिकारी, विभागप्रमुख व इतर कर्मचारी हे विश्वस्तव्यवस्थेचे दैनंदिन कार्यालयीन कामकाज सुरळीतरित्या पार पाडीत आहेत. संस्थानचे दैनंदिन कामकाजाचे सुसूत्रीकरण व्हावे, कामाचे स्वरुपानुसार व कामकाजात सरळता, सुलभता यावी यादृष्टीने व भक्तांच्या सोयी-सुविधेशी निगडीत कामांच्या दृष्टीने विविध विभागांची रचना करणेत आलेली असून सध्या खालीलप्रमाणे विभाग कार्यरत असून त्यांचेमार्फत खाली नमूद केलेप्रमाणे सेवा देण्यात येत आहेत.

(अ) संस्थानचे दैनंदिन कामकाज पार पाडणेसाठी कार्यरत असणारे विभाग

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
०१	सामान्य प्रशासन शाखा	कार्यासन १ - आस्थापना - कर्मचारीविषयक सर्व प्रशासकीय कामे कार्यासन ५ - उत्सव व इतर सामाजिक, धार्मिक कार्यक्रम कामकाज कार्यासन ६ - कर्मचारी पाल्य शैक्षणिक शुल्क परतावा कार्यासन ८ - भक्तमंडळ सभासद विषयक कामकाज कार्यासन ९ - आवक पत्रव्यवहार विषयक कामकाज कार्यासन १० - (अ/ब/क) - कर्मचारी पगारबिले व अनुषंगिक कामकाज कार्यासन ११ - जावक पत्रव्यवहार विषयक कामकाज कार्यासन १२ - झेरॉक्स विभाग/स्टेशनरी बाबत कामकाज कार्यासन (शिस्त) - गैरवर्तन, दंड, खाते चौकशीबाबत कामकाज कार्यासन (रजा) - संस्थान आस्थापनेवर काम करणारे कर्मचारी यांचे रजा, सुट्टयाबाबत कामकाज
०२	मागासवर्ग कक्ष	संस्थान आस्थापनेवरील अधिकारी, कर्मचारी यांची १०० बिंदू नामावली, कर्मचारी आरक्षणानुसार नेमणूका-पदोन्नती साखळी निश्चित करणे आदि कामकाज पाहणे.
०३	विधी विभाग (कार्यासन २)	संस्थान संबंधित सर्व प्रकारचे विधी विषयक काम पाहणे.
०४	सभाकामकाज विभाग (कार्यासन ४)	मा.व्यवस्थापन समितीसह अधिनियमातील तरतूदीनुसार स्थापन करणेत आलेल्या विविध समित्यांचे सभाकामकाज विषयक कामकाज पाहणे.
०५	कामगार विभाग (कार्यासन ७)	संस्थान अंतर्गत विविध विभागाकडील कंत्राटी कर्मचारी यांची ई-निविदा प्रक्रिया राबविणे, विभागांकडील आऊटसोर्स कर्मचारी ई-निविदा प्रक्रियाबाबत मदत करणे. तसेच कंत्राटी कर्मचा-यांचे गैरवर्तन व कर्मचारी न्यायालयीन कोर्ट केस विषयक काम पाहणे. साईसेवक योजनेअंतर्गत संबंधीत विभागांना साईसेवक पुरविणेबाबत काम पाहणे.

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
०६	जनसंपर्क विभाग (कार्यासन १३)	साईभक्तांना श्रींचे दर्शन विनासायास व सुलभरितीने व्हावे म्हणून सोयी-सुविधा देणेकामी कामकाज, मान्यवरांच्या शिर्डी भेटीविषयक कामकाज, संस्थान विषयक माहिती व प्रसिध्दी विषयक काम पाहणे. संस्थान आयोजित कार्यक्रमांची छायाचित्रे काढणे, कार्यक्रमांचे रेकॉर्डींग व प्रसारण यासंबंधीत कामे करणे.
०७	लेखाशाखा	
	अ) लेखाशाखे संबंधीत जमा-खर्च नोंदी घेणे, लेखा-पुस्तके ठेवणे.	संस्थानला दैनंदिन रोख रक्कमा, मनिऑर्डर, चेक/डी.डी., वस्तु रुपाने प्राप्त होणा-या देणग्या, विदेशी चलनाद्वारे प्राप्त होणा-या देणग्या, दक्षिणापेटया मोजणी, सोने, चांदी, कापड देणगी इ. देणगी व इतर उत्पन्न याच्या लेखापुस्तकांमध्ये नोंदी घेणे, संस्थानच्या बँक खात्यामध्ये जमा करणे, संपूर्ण संस्थानच्या विभागांकडून दैनंदिन खर्चाची आलेली देयके आदा करणे, त्यांची अचूकपणे तपासणी करणे व त्याच्या नोंदी लेखापुस्तकांमध्ये घेणे. लेखापुस्तके, रोख रक्कमा, सोने-चांदी वस्तू, सोने-चांदी नाणी, मौल्यवान खडे यांचे साठा रजिस्टर ठेवणे. गुंतवणूका विहीत पद्धतीने बँकांमध्ये करणे. त्यावर प्राप्त होणारे व्याज, वजावट होणारा आयकर याचा अचूक हिशोब ठेवणे, मासिक जमा-खर्च तक्ते मा.व्यवस्थापन समिती सभेपुढे मान्यतेस नोंद घेण्याकरिता सादर करणे.
	ब) दक्षिणा पेटीतील रक्कम मोजणी	भक्तांना संस्थानकरीता दक्षिणा देणे सुलभ व्हावे म्हणून, संस्थान प्रशासनामार्फत मंदिर व मंदिर परिसरात विविध ठिकाणी एकुण ५३ दक्षिणापेट्या बसविण्यात आल्या आहेत. सदर दक्षिणापेटीतील रकमेची मोजणी आठवडयातून साधारणतः दोन वेळा करण्यात येते. सदर कामकाजासाठी साधारणतः १४० कर्मचारी (कायम व कंत्राटी) उपस्थित असतात. दक्षिणापेटीतून प्राप्त होणारी रक्कम बँकेत जमा करण्यासाठी प्रत्येकवेळी वेगवेगळया राष्ट्रीयकृत बँकांना बोलाविले जाते.
	क) अंतर्गत लेखापरिक्षण कक्ष	वैधानिक लेखापरिक्षक नियुक्ती, अंतर्गत लेखापरिक्षक नियुक्ती, पूर्व लेखापरिक्षक नियुक्ती संबंधीत, लेखापरिक्षण कामकाजाकरिता लेखापुस्तके उपलब्ध करुन देणे, वैधानिक लेखापरिक्षण अहवाल मा.विधी व न्याय विभागास सादर करुन विधीमंडळाच्या पटलावर ठेवणे संबंधीत कामे इ.

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
	ड) आयकर, करनिर्धारणे, फेर करनिर्धारणे, CIT Appeal, ITAT Appeal,जीएसटी इ. आयकरविषयक कामकाज कक्ष	कर सल्लागार, विधिज्ञ यांच्या विहीत पद्धतीने नेमणूका, आयकर, जीएसटी संबंधित मासिक, त्रैमासिक, वार्षिक कामकाज, आयकर, जीएसटी मासिक वजावटी शासनाच्या कोषागारात भरणे. संस्थान कर सल्लागारांना संस्थानचे वार्षिक आयकर विवरणपत्र दाखल करणेकामी आवश्यक माहिती पुरविणे. करनिर्धारण, फेर करनिर्धारणे, CIT Appeal, ITAT Appeal, मा.उच्च न्यायालय, मा.सर्वोच्च न्यायालय येथे Writ Petition, Special Leave Petition इ. संबंधीत कामकाज विहीत मान्यतेद्वारे करणे.
	इ) वार्षिक अंदाजपत्रक कक्ष (Annual Budget)	संस्थानमधील सर्व विभाग व उपविभागांचे वार्षिक अंदाजपत्रक व सुधारीत अंदाजपत्रक मांडणे. अंदाजपत्रकाची प्रत मा.धर्मादाय आयुक्त, मुंबई व मा.विधी व न्याय विभाग, मंत्रालय, मुंबई यांना सादर करणे इ.
	ई) आर्थिक अनुदान कक्ष	अधिनियमातील तरतुदीनुसार आर्थिक अनुदान अदा करणे.
०८	मंदिर विभाग	श्रींची दैनंदिन पूजा-अर्चा (अभिषेक पूजा, श्री साई सत्यव्रत पूजा), श्री साईंच्या सर्व आरत्या, दर्शनास येणाऱ्या भक्तांना सुलभतेने दर्शन उपलब्ध होईल याची तजवीज करणे, श्रीरामनवमी, श्रीगुरुपौर्णिमा, श्रीपुण्यतिथी (दसरा) उत्सव व इतर सण साजरे करणे.
०९	प्रकाशने विभाग	श्रींचे संस्थान प्रकाशित वेगवेगळे फोटो, त्यांचे वेगवेगळया भाषेतील चरित्र, पोथी, दैनंदिनी, दिनदर्शिका यांचे छपाईचे संबंधीत सर्व कामे पाहणे व भक्तांना विक्री करीता उपलब्ध करणे. तसेच साईलिला मासिक छपाई व माहिती केंद्र विषयक कामे.
१०	आरोग्य विभाग	मंदिर परिसर, निवासस्थाने इ. ठिकाणी स्वच्छता व इतर अनुषंगीक कामे करणे.
११	संरक्षण विभाग	मंदिर परिसर, निवासस्थाने, प्रसादालय व इतर ठिकाणी भक्तांचे व संस्थान मालमत्तेचे संरक्षण व भक्तांची सुलभ दर्शन व्यवस्था करणे.
१२	बांधकाम विभाग	मंदिर, दर्शनलाईन, निवासस्थाने, उपहारगृहे, प्रसादालय, रुग्णालय, शैक्षणिक संकुल इत्यादी संस्थान इमारती व मालमत्तेची निगा, दुरुस्ती देखभाल करणे, आवश्यक ती नवीन बांधकामे करणे.
१३	पाणी पुरवठा विभाग	श्री साईभक्त, श्री साईबाबा रुग्णालये, सर्व निवासस्थाने, श्री साई प्रसादालय, शैक्षणिक संकुल व संस्थानचे सर्व कार्यालये व इतर ठिकाणी स्वच्छ व निर्जंतुक पाण्याचा पुरवठा करणे.

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
१४	विद्युत विभाग	मंदिर परिसर, दर्शन रांगा, निवासस्थाने, प्रसादालय, रुग्णालये व इतर सर्व कार्यालयाचे ठिकाणी विद्युत पुरवठा सुरळीत चालू ठेवणे, उत्सव व इतर कार्यक्रम प्रसंगी विद्युत रोषणाई करणे.
१५	ध्वनीक्षेपण व टेलिफोन विभाग	मंदिरात होणाऱ्या दैनंदिन आरत्या, भजने व विविध कार्यक्रमांसाठी ध्वनीक्षेपण व्यवस्था करणे. तसेच श्री साईभक्तांचे सेवा-सुविधांसाठी दुरध्वनी सेवा अहोरात्र कार्यरत ठेवणे.
१६	साईबाबा भक्तनिवासस्थान विभाग	भक्तांना विनासायास व सुलभतेने माफक दरात निवासव्यवस्था उपलब्ध व्हावी, याकरीता सदरहू ०५ निवासस्थाने स्वतंत्ररित्या २४ तास कार्यरत आहेत. या निवासस्थानांमधील खोल्या भक्तांना ऑनलाईनद्वारे तसेच समक्ष येणारे भक्तांना प्रथम येणा-यास प्रथम प्राधान्य या तत्वावर काऊंटरवरुन खोल्या उपलब्ध करुन दिल्या जातात.
१७	साईप्रसाद निवासस्थान विभाग	
१८	द्वारावती भक्तनिवासस्थान विभाग	
१९	साईआश्रम भक्तनिवास	
२०	साई धर्मशाळा	
२१	श्री साई प्रसादालय विभाग	भक्तांना सकाळी १० ते रात्रौ १० पर्यंत प्रसाद भोजनाची व्यवस्था करणे.
२२	कॅन्टीन विभाग	भक्तांसाठी चहा, कॉफी, दुध व नाष्टा पाकीटे उपलब्ध करुन देणे.
२३	खरेदी विभाग	श्री साई प्रसादालयात प्रसादभोजन व कॅन्टीन विभागांसाठी आवश्यक असणाऱ्या मालाची खरेदी तसेच संस्थानचे इतर कार्यालयास दुरुस्ती देखभालीसाठी लागणाऱ्या वस्तु व स्टेशनरी खरेदीची कामे करणे.
२४	भांडार विभाग	विविध कार्यालयांसाठी कामाच्या दृष्टिने खरेदी केलेल्या मालाची नोंद / साठा घेऊन मागणी पत्रकानुसार विविध विभागांना माल पुरविणे.
२५	वाहन विभाग	साईआश्रम भक्तनिवास व श्री साईबाबा भक्तनिवासस्थान या ठिकाणाहून दर्शनासाठी मंदिर परिसरापर्यंत, प्रसाद भोजनासाठी श्री साई प्रसादालय विभागापर्यंत भक्तांची मोफत ने-आण करणे, साईनगर शिर्डी रेल्वेस्टेशन येथून भक्तांची ने-आण करणे, रुग्णालयासाठी ॲम्बुलन्स, शैक्षणिक संकुलासाठी स्कुल बस व कार्यालयीन कामकाजासाठी वाहने पुरविणे, वाहनांची दुरुस्ती देखभाल करणे इ.
२६	बगीचा विभाग	मंदिर व परिसरात फुलझाडे, वृक्ष तसेच साईभक्तांचे मनोरंजनासाठी बनविलेले बगीचे यांचे संगोपन करणे. श्रींचे हारासाठी लागणा-या फुलांचा पुरवठा करणे, बगीचा विषयक कामे करणे, विविध उत्सवात व कार्यक्रमप्रसंगी फुलांची सजावट करणे.

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
२७	अभिलेख कक्ष	संस्थानकडील जुन्या वस्तुंचा लिलाव करणे व संस्थानमधील अ,ब,क,ड प्रकारचे रेकॉर्ड ठेवणे व जतन करणे.
२८	माहिती तंत्रज्ञान विभाग	सॉफ्टवेअर, हार्डवेअर डेव्हलपमेंट, मेंन्टेनन्स व नेटवर्कींग, वेबसाईट डेव्हलपमेंट बाबतची सर्व कामे, संस्थानविषयक माहितीबरोबरच श्री साईचे जीवनावरील प्रकाशने वेबसाईटवर उपलब्ध करुन देणे.
२९	मुंबई कार्यालय	दादर, मुंबई येथे विश्वस्तव्यवस्थेच्या स्व:मालकीचे "साईनिकेतन" इमारतीत कार्यालय सुरु आहे. साईलिला मासिक छपाई व वितरण विषयक कामे, देणग्या स्विकारणे, मंत्रालया संबंधातील कामे करणे.
३०	लाडू व बर्फी प्रसाद निर्मिती विभाग	साईभक्तांना प्रसादरुपाने उपलब्ध करुन द्यावयाचे लाडू निर्मितीचे संपूर्ण प्रक्रियेवर नियंत्रण व देखरेख ठेवून, भक्तांना विनासायास व सुलभ रितीने लाडू व बुंदी प्रसाद उपलब्ध करुन देणे.
३१	सी.सी.टी.व्ही. कंट्रोल सेल	सलग सुट्ट्यांचे कालावधीत तसेच उत्सवकाळात शिर्डी येथे साईभक्तांची मोठया प्रमाणावर गर्दी होते. यावेळी समाधी मंदिरासह संस्थान परिसर व दर्शनरांगेत शांतता व सुव्यवस्था रहावी, पाकीटमारी, चोरी इ. पासून भक्तांचे संरक्षण व्हावे, यादृष्टीने साईभक्तांचे गर्दीवर सी.सी.टी.व्ही. यंत्रणेच्या सहाय्याने नियंत्रण ठेवणेसाठी स्वतंत्र कक्षाची स्थापना केली आहे.
३२	मालमत्ता विभाग	संस्थान मालकीचे जंगम व स्थावर मालमत्तेचे जतन व संरक्षण करणे, जमीनीविषयक बाबी हाताळणे, संस्थान व्यवस्थापनासाठी विविध विकास कामांचे दृष्टीने आवश्यक जमिनीचें संपादन करणे, जमीन महसूल विषयक बाबींमध्ये सुसूत्रीकरण करुन जमीन महसुल विषयक कामे पहाणे. विविध विकास प्रकल्पांसाठी जमिनींची खरेदी/भूसंपादन करणे, जमिनीविषयक बाबी हाताळणे.
३३	फायर ॲण्ड सेफ्टी विभाग	संस्थानचे सर्व इमारतींचे आगीपासून संरक्षण होणेसाठी प्रतिबंधात्मक उपाययोजना या विभागाकडून करण्यात येतात. फायर सिलेंडर दुरुस्ती देखभाल, सर्व इमारतींचे फायर ऑडीट करणे तसेच संस्थान गॅस प्लांटवर प्रशिक्षित कर्मचा-यांमार्फत देखरेख करणे. या विभागाकडे अग्निशामक वाहने असून सदर वाहनांवर प्रशिक्षित कर्मचा-यांची नेमणूक केलेली आहे. वेळोवेळी संस्थानचे इतर विभागातील कर्मचा-यांना प्रशिक्षण देण्यात येते.
३४	मेकॅनिकल विभाग	विविध विभागांकडे असलेली वातानुकूलिन यंत्रे, प्रसादालयाकडील यंत्रसामुग्री, गॅस प्लांट, फॅब्रिकेशन कामे, लिफ्ट, सोलर हॉट वॉटर सिस्टीम, सोलर स्टीम कुकींग सिस्टीम, लॉन्ड्री मशिनरी व इतर यंत्रसामुग्रीची देखभाल-दुरुस्तीसह इतर अनुषंगिक कामकाज पाहणे.

(ब) संस्थान संचलित इतर उपक्रमांतर्गत शैक्षणिक संकुल

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
३५	श्री साईबाबा खाजगी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, शिर्डी.	औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्रामध्ये विद्यार्थी - विद्यार्थिनींना विविध प्रकारचे व्यवसाय आधारित १२ तांत्रिक अभ्यासक्रमांचे शिक्षण दिले जाते.
३६	श्री साईबाबा इंग्लिश मिडीअम स्कुल, शिर्डी.	इंग्लिश मिडीअम स्कुलमध्ये विद्यार्थी - विद्यार्थिनींना ज्युनिअर के.जी. ते इयत्ता १० वी पर्यंत इंग्रजी माध्यमातून शिक्षण दिले जाते.
३७	श्री साईबाबा कन्या विद्या मंदिर व कनिष्ठ महाविद्यालय, शिर्डी	कन्या विद्या मंदिर मध्ये इयत्ता ५ वी ते १० वी पर्यंत विद्यार्थिनींना मोफत शिक्षण दिले जाते.
		कनिष्ठ महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थी व विद्यार्थिनींना कला, वाणिज्य व विज्ञान शाखेचे शिक्षण दिले जाते.
३८	श्री साईबाबा महाविद्यालय, शिर्डी	महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थी व विद्यार्थींना कला, वाणिज्य, विज्ञान व संगणकशास्त्र शाखेचे शिक्षण दिले जाते.

(क) संस्थान संचलित इतर उपक्रमांतर्गत रुग्णालये

अ.नं.	विभागाचे नांव	कार्य / सेवा तपशील
३९	श्री साईनाथ रुग्णालय, शिर्डी (३०० खाटांचे)	आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल रुग्णांबरोबरच उपचारांची गरज असलेल्या रुग्णांना विनामुल्य अथवा माफक व अल्पदरात वैद्यकीय सेवा देणे, विहीत नियमाप्रमाणे आर्थिक वैद्यकीय अनुदान उपलब्ध करुन देणे.
४०	श्री साईबाबा सुपर स्पेशालिटी हॉस्पीटल, शिर्डी (२६१ खाटांचे)	माफक दरात वैद्यकीय सेवा देणे, आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल गरजू रुग्णांना विनामुल्य वैद्यकीय सेवा देणे, विहीत नियमानुसार शासकीय आर्थिक सवलत योजनांचा रुग्णांना लाभ देणे.

मा. विधी व न्याय विभाग, महाराष्ट्र शासन यांचे दि.०७ ऑगष्ट, २००९ व त्यानंतर संस्थान कर्मचाऱ्यांचा विभागवार व वेतनश्रेणीनिहाय **४८६३ पदांचा** सर्वसमावेशक आकृतीबंध मंजूर असून, या आकृतीबंधानुसार, संस्थानची पदनिहाय व वेतनश्रेणीनिहाय **स्थायी कर्मचारी संख्या २९४५** व **कंत्राटी कर्मचारी संख्या १९१८** मंजूर करण्यात आलेली आहे.

अहवाल सालात, विश्वस्तव्यवस्थेच्या आस्थापनेवर, **दिनांक ३१ मार्च, २०२४** अखेर मुख्य कार्यकारी अधिकारी व इतर पदांवर मा. महाराष्ट्र शासनाकडून प्रतिनियुक्तीवर असलेल्या ०६ अधिकाऱ्यांसह, संस्थान सेवेतील प्रशासकीय अधिकारी, विभागप्रमुख यांचेसह विविध श्रेणीतील **एकूण १६१५ स्थायी** कर्मचारी व **संस्थान आस्थापनेवर नव्याने नेमणूक झालेले ५७३ कर्मचारी कायम स्वरुपी कंत्राटी पदावर आहेत.**

याशिवाय, श्री साईभक्तांच्या वाढत्या गर्दीमुळे त्यांना आवश्यक सोयी-सुविधा उपलब्ध करून देणेसाठी ३१ मार्च २०२४ अखेर दररोज कुशल व अकुशल असे सुमारे १७९५ कंत्राटी व २४४७ बाह्यस्रोत कर्मचारी ठेकेदारामार्फत काम करीत आहेत. या कामगारांना किमान वेतन कायद्यानुसार वेतन दिले जात आहे. तसेच सुरक्षेसाठी सुरक्षा कर्मचारी व माजी सैनिक कंत्राटी सुरक्षा कर्मचारी मनुष्यबळ उपलब्ध करुन दिले जात आहे.

संस्थान कर्मचा-यांना देणेत येणा-या सोयी-सुविधा

संस्थान आस्थापनेवरील सर्व स्थायी कर्मचाऱ्यांना खालीलप्रमाणे वेतन व इतर सुविधा देणेत येतात :

* **महाराष्ट्र शासनाने लागू केलेल्या सातव्या वेतन आयोगाप्रमाणे स्थायी कर्मचा-यांना वेतन व भत्ते.**
* **दिपावली सानुग्रह अनुदान.**
* **मोफत वैद्यकीय सेवा व वैद्यकीय बीलांचा परतावा.**
* **एल.आय.सी. यांचेकडील ग्रुप ग्रॅच्युईटी योजना**
* **पाल्यांचा शैक्षणिक शुल्क परतावा.**
* **अद्ययावत निवासस्थाने.**
* **कामगार कायदा १९२३ अन्वये, कर्मचारी विमा.**

भक्तमंडळ

मा. दिवाणी न्यायालय, अहमदनगर यांनी श्री साईबाबा संस्थान, शिर्डीचे व्यवस्थापनासाठी तयार केलेल्या व मान्य केलेल्या योजनेनुसार व आताचे अधिनियमातील तरतुदीनुसार श्री साईभक्तांचे भक्तमंडळ अस्तित्वात असून, या भक्तमंडळ सभासदत्वाचे **आश्रयदाते, आजीव व सर्वसाधारण (वार्षिक) सभासद** असे **तीन** प्रकार उपलब्ध आहेत. भक्तमंडळाचे सर्व सभासदांना संस्थानमार्फत साजऱ्या करण्यात येणाऱ्या तीनही उत्सवाची निमंत्रणपत्रिका व उदीप्रसाद पोष्टाने पाठविला जात आहे.

मा. महाराष्ट्र शासनाने श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी अधिनियम - २००४ मध्ये नमुद केलेप्रमाणे, संस्थान व्यवस्थापनाने दिनांक ०१ जानेवारी, २०१५ पासून भक्तमंडळ सभासदत्वाबाबत नव्याने नियमावली अंमलात आणलेली आहे. अहवाल वर्षअखेर **दिनांक ३१ मार्च, २०२४ रोजी** भक्तमंडळाचे सभासदांची संख्या खालीलप्रमाणे आहे :-

अ. नं.	सभासद प्रकार	सभासद शुल्क	दि. ३१ मार्च, २०२३ अखेर सभासद	नवीन झालेले सभासद	कमी झालेले सभासद	दि. ३१ मार्च, २०२४ अखेर सभासद
(अ) दिनांक ३१ डिसेंबर, २०१४ पर्यंत						
०१	आश्रयदाते सभासद	रुपये १,५००/- (एकाच वेळेस) हयात असेपर्यंत	३७,३८०	०२	०५	३७,३७७
०२	आजीव सभासद	रुपये २५१/- (एकाच वेळेस) हयात असेपर्यंत	१,७२,६३३	१२	३२	१,७२,६१३
		एकुण (अ) -	२,१०,०१३	१४	३७	२,०९,९९०
टिप – नवीन सभासद या शीर्षाखाली दर्शविलेले १४ सभासद हे तांत्रिक त्रुटीमुळे वाढ झाल्याने समाविष्ट केले आहेत.						
(ब) दिनांक ०१ एप्रिल, २०२३ ते दिनांक ३१ मार्च, २०२४ अखेर						
०१	आश्रयदाते सभासद	रुपये ५,००,०००/- (२० वर्षांचे कालावधीसाठी)	२२	०४	-	२६
०२	आजीव सभासद	रुपये ५०,०००/- (१५ वर्षांचे कालावधीसाठी)	१,७५६	२९६	०१	२,०५१
०३	सर्वसाधारण सभासद	रुपये ३,०००/- (१ वर्षाचे कालावधीसाठी)	५९१	४३५	५९१	४३५
		एकुण (ब) -	२,३६९	७३५	५९२	२,५१२
		भक्तमंडळाची एकूण सभासद संख्या (अ+ब) -	२,१२,३८२	७३५	६९२	२,१२,५०२

दि.३१ मार्च २०२४ अखेर भक्तमंडळाची एकुण **सभासद संख्या - २,१२,५०२** इतकी आहे.

विश्वस्तव्यवस्थेमार्फत साईभक्तांना देण्यात येणाऱ्या सेवा-सुविधा

श्री क्षेत्र शिर्डी येथे भेट देणाऱ्या साईभक्तांना विविध प्रकारच्या सेवा-सुविधा पुरविण्यात येतात. त्याचा थोडक्यात गोषवारा खालीलप्रमाणे :-

निवासस्थान सुविधा

(माहे ऑगस्ट २०२३ मध्ये ISO 9001:2015 मानांकन प्राप्त सुविधा)

विश्वस्तव्यवस्थेकडून साईभक्तांच्या सोयीसाठी सर्व मुलभूत सेवा २४ तास उपलब्ध केलेल्या आहेत. या सेवेत अत्यंत महत्वाच्या अशा निवासव्यवस्थेसाठी विविध प्रकारची अद्ययावत सोयींनीयुक्त परिपूर्ण निवासस्थाने सर्व स्तरातील साईभक्तांना त्यांच्या आर्थिक क्षमतेनुसार उपलब्ध आहेत. तसेच अतिमहत्वाच्या व्यक्तींसाठी वातानुकूलीत कक्ष तयार करण्यात आलेले आहेत. सध्या विश्वस्तव्यवस्थेकडे उपलब्ध असलेली निवासस्थाने, त्यांचे प्रकार, खोल्यांची संख्या, सेवाआकार इ. माहिती दर्शविणारा तक्ता खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	निवास संकुलाची नांवे	प्रकार	एकूण खोल्या	सेवा आकार /प्रति दिवस
(अ) साईप्रसाद निवासस्थान - १,०९,९८९ भक्तांनी निवासव्यवस्थेचा लाभ घेतला.				
०१	श्री साईनिवास अतिथीगृह	वातानुकूलीत सूट	२४	रु.८००/-
०२	साईउद्यान इमारत (नॉन ए.सी. रुम)	हॉल	१२	रु.४००/-
		मध्यम खोल्या	१४	रु.१००/-
		लहान खोल्या	१०	रु.५०/-
		लॉकर्स	९९	रु.१०/- प्रत्येकी
०३	साईनाथ छाया इमारत (नॉन ए.सी.)	हॉल	०२	रु.१०००/-
०४	शांतीनिकेतन इमारत (नॉन ए.सी.)	मध्यम खोल्या	१५	रु.२००/- व रु.३००/-
०५	सेवाधाम इमारत (नॉन ए.सी.)	साध्या खोल्या	६०	रु.५०/-
०६	शिर्डी बसस्थानक (नॉन ए.सी.)	खोल्या	१४	रु.३००/- व रु.५००/-
		हॉल	१३	रु.८००/- व रु.६००/-
०७	संस्थान स्पर्धा परीक्षा केंद्र व अतिथीगृह (साईनिवारा बी इमारत) (ए.सी. रुम)	खोल्या	६४	रु.६००/-

अ.नं.	निवास संकुलाची नांवे	प्रकार	एकूण खोल्या	सेवा आकार /प्रति दिवस
(ब) साईबाबा भक्तनिवासस्थान - १०,१८,१४३ भक्तांनी निवासव्यवस्थेचा लाभ घेतला.				
०८	साईबाबा भक्तनिवासस्थान	वातानुकूलीत खोल्या	०१	रु.९००/-
		खोल्या (०३ कॉटस्)	४६४	रु.२००/-
		खोल्या (११ कॉटस्)	२५	रु.६००/-
		कॉट विरहीत हॉल (४० व्यक्ती)	०२	रु.५००/-
		लॉकर्स	१९८	प्रती व्यक्ती रु.१०/-
		दुकान गाळे	३३	कार्यालयीन वापरासाठी
(क) द्वारावती भक्तनिवास - ३,३३,२०३ भक्तांनी निवासव्यवस्थेचा लाभ घेतला.				
०९	द्वारावती भक्तनिवासस्थान	वातानुकूलीत खोल्या	८०	रु.९००/- (०३ व्यक्तिंकरीता)
		साध्या खोल्या	२३६	रु.५००/- (०३ व्यक्तिंकरीता)
(ड) साईआश्रम भक्तनिवासस्थान - १४,९४,००७ भक्तांनी निवासव्यवस्थेचा लाभ घेतला.				
१०	साईआश्रम भक्तनिवासस्थान एकुण १२ इमारती	वातानुकूलीत खोल्या	३८४	रु.६००/- (०३ व्यक्तींकरीता)
		साध्या खोल्या	११५२	रु.२५०/- (०३ व्यक्तींकरीता)
(इ) साई धर्मशाळा - ३,५१,४५९ भक्तांनी निवासव्यवस्थेचा लाभ घेतला.				
११	साई धर्मशाळा	हॉल्स	१९२	साईभक्तांना प्रति व्यक्ती रु.२०/- या प्रमाणे हॉल्स तात्पुरत्या निवासासाठी उपलब्ध करुन देणेत येतात. तसेच अपंग व्यक्तींना विनामुल्य निवासाची व्यवस्था उपलब्ध करुन देणेत येते.

साईभक्तांना विनासायास निवासव्यवस्था उपलब्ध व्हावी या हेतूने भक्तांना एका वेळेस जास्तीत जास्त ०२ दिवस राहण्यासाठी परवानगी दिली जाते. तसेच आवश्यकतेप्रमाणे अल्प दरात जादा गाद्या, चादरी उपलब्ध करुन दिल्या जातात. या सर्व निवासस्थानांमधून २४ तास पाणी व विद्युत सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात आलेली आहे.

सुलभ शौचालय व प्रसाधनगृह

जे साईभक्त मुक्कामी न थांबता, दर्शन घेऊन लगेचच परतणार आहेत, अशा भक्तांना प्राथमिक सुविधा उपलब्ध करुन देण्यासाठी सुलभ इंटरनॅशनल या सेवाभावी संस्थेने संस्थानच्या अर्थसहाय्यातून १२० प्रसाधनगृहे व १२० शौचालयाची सोय असलेली दोन मजली सुलभ शौचालयाची इमारत बांधलेली असून, सुलभ इंटरनॅशनलमार्फत सदर ठिकाणी दैनंदिन व्यवस्थापन केले जाते.

प्रसाद लाडू सुविधा

लाडू व बर्फी प्रसाद निर्मिती विभाग हा स्वतंत्ररित्या कार्यान्वीत करणेत आलेला आहे. श्री साईबाबांचा प्रसाद म्हणून साईभक्तांना प्रत्येकी सुमारे ५० ग्रॅम वजनाचे ०३ मोतीचूर लाडूंचे पाकिट रु.२५/- व ५० ग्रॅम वजनाचे एक मोतीचूर लाडूचे पाकीट रु.१०/- या देणगी मुल्य दरामध्ये उपलब्ध करुन देण्यात येते. मोतीचूर लाडू शुध्द तूपात काजू, बेदाणे, वेलची आदि सुकामेव्यांसह बनविले जात असल्याने ते अत्यंत चविष्ट असतात. भक्तांना लाडू प्रसाद सोबत घेऊन जाणे सोयीचे व्हावे यासाठी हे लाडू चांगले सुकवून पेपर पिशवीत पॅक केले जातात. यामुळे प्रसाद लाडूंना साईभक्तांकडून मोठया प्रमाणावर मागणी असते. दैनंदिन सरासरी ३० ते ४० हजार लाडू पाकिटांची मागणी होत असल्याने, साईभक्तांना ते सहजतेने उपलब्ध व्हावेत म्हणून एका स्वतंत्र कंत्राटदारांमार्फत प्रसाद लाडू तयार करुन घेणेत येत आहेत. तसेच साईभक्तांना दर्शनरांगेत दैनंदिन सरासरी ४० ते ४५ हजार बुंदी प्रसाद पाकीटे विनामुल्य वितरीत करणेत येत आहेत.

अल्पोपहार सुविधा

संस्थान परिसरातील तसेच दर्शन रांगेतील भक्तांना उपहारगृहाद्वारे (कॅन्टीन) २४ तास चहा, कॉफी, दूध, बिस्किटे व मिनरल वॉटर सुविधा पुरविली जाते. तसेच सकाळी ०७ ते १० यावेळेत नाष्टा पाकिटे कंत्राटदारांकडून तयार करुन घेऊन साईभक्तांना उपलब्ध केली जातात. उपहारगृहामार्फत उपलब्ध करुन देणेत येणारे सर्व पदार्थ सवलतीच्या व वाजवी दरामध्ये भक्तांसाठी उपलब्ध आहेत. नाष्टा पाकिटाच्या एका पाकिटात पु-या, सुकी भाजी, मिष्टान्न असे पदार्थ उपलब्ध करुन दिले जातात. उपहारगृहात नामांकीत कंपन्यांची बिस्किटे कंपनी दरात उपलब्ध करुन दिली जातात.

अहवाल सालात, उपहारगृह विभागामार्फत भक्तांना संस्थान परिसरात विविध ठिकाणी उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या सोयीमुळे चहा, कॉफी, दूध इ. सुविधा भक्तांना विनासायास उपलब्ध झालेली आहे. त्याचा तुलनात्मक तपशील खालीलप्रमाणे :-

अ. नं.	तपशील / दर	सन २०२१-२२ एकुण विक्री नग	सन २०२२-२३ एकुण विक्री नग	सन २०२३-२४ एकुण विक्री नग
०१	**प्रसाद लाडू पाकीटे** ०३ नगाचे लाडू पाकीट - रु.२५/- प्रति पाकीट	४१,४९,३३३	१,२६,३९,४२०	**४४,१०,५२१**
	०१ नगाचे लाडू पाकीट - रु.१०/- प्रति पाकीट	-	८६,८४,८३५	**१,४५,६०,५३६**
०२	**अन्न पाकीटे** (रु.५/- प्रति पाकीट)	१०,९८,४६०	३५,७७,५४०	**३७,८३,५०९**
०३	**चहा** (रु.२/- प्रति कप)	२३,६४,३११	८०,४०,४२६	**७८,२१,७९४**
०४	**कॉफी** (रु.३/- प्रति कप)	४,६५,०६३	१८,६६,५०३	**१७,४४,०२१**
०५	**दूध** (रु.३/- प्रति कप)	३,१६,५९४	१२,३३,०१९	**११,७८,७४४**

श्री साईनाथ व श्री साईबाबा हॉस्पीटल मधील दाखल रुग्णांना दररोज दोन वेळेस दुध व चहाचे वाटप करण्यात येते. याव्यतिरिक्त संस्थानमार्फत आयोजित करणेत येणारी विविध वैद्यकिय शिबीरे, धार्मिक व सांस्कृतिक कार्यक्रम इ. साठी चहा, कॉफी, दूध, बिस्किटे, मिनरल वॉटर यांची व्यवस्था करण्यात येते. तसेच दर्शनरांगेमध्ये साईभक्तांना दूध, चहा, कॉफी व बिस्किटे विनामुल्य देणेत येत आहेत.

प्रसादालय प्रसाद - भोजन सुविधा :-
(माहे मे, २०२२ मध्ये ISO-22000-2018 मानांकन प्राप्त सुविधा)

श्री क्षेत्र शिर्डी येथे भेट देणाऱ्या साईभक्तांना प्रसाद भोजनाची सुविधा विनासायास, विनाविलंब प्राप्त व्हावी या दृष्टीने, श्री साईप्रसादालयाचे तळमजला व पहिल्या मजल्यावरील भोजनकक्ष मिळून एकाच वेळेस ५५०० भक्त प्रसाद भोजन घेऊ शकतील अशा क्षमतेची **" श्री साई प्रसादालय "** ही सर्व सोयी-सुविधांयुक्त अद्ययावत इमारत भक्तांच्या सोयीसाठी दिनांक ०९ जानेवारी, २००९ पासून उपलब्ध करुन देण्यात आली आहे. प्रसाद भोजन जलद व चवदार बनविणेसाठी खालील देशी-विदेशी बनावटीच्या यंत्रणा व मशिनरींचा उपयोग करुन घेणेत येत आहे :

०१.	चपाती मशिन्स	०२.	आटा मळणी यंत्र
०३.	डिश वॉशिंग मशिन	०४.	मसाला ग्राईंडर
०५.	व्हेजिटेबल / राईस वॉशर	०६.	व्हेजीटेबल प्रोसेसर मशिन
०७.	ओनियन पिलर मशिन	०८.	गार्लिक पिलर मशिन
०९.	बटर मिक्सर	१०.	ऑनलाईन चक्की युनिट
११.	स्टीम बॉयलर	१२.	सोलर स्टीम कुकींग सिस्टिम
१३.	थर्मिक फ्लुईड हिटींग यंत्रणा	१४.	आर. ओ. प्लँन्ट
१५.	माऊंटेड एल. पी. गॅस प्लॅन्ट	१६.	भाजीपाला व ड्रायफ्रुट कोल्ड स्टोअरेज
१७.	फायर हायड्रन्ट यंत्रणा	१८.	हायड्रोलिक ट्रॉलीज्

प्रसाद भोजन बनविणेसाठी वर नमुद केलेल्या मशिनरींचा वापर केल्याने, मानवी श्रमात बचत तर झालीच आहे, त्याबरोबर कमी वेळेत भक्तांना स्वच्छ व स्वादिष्ट प्रसाद भोजन उपलब्ध होत आहे. सध्या दररोज सकाळी १० वाजेपासून ते रात्रौ १० वाजेपर्यंत असे अविरत १२ तास विनामुल्य प्रसादभोजन उपलब्ध करुन देण्यात येत आहे.

भक्तांना प्रसाद भोजनात भात, वरण, चपाती, दोन भाज्या व मिष्टान्न असे पदार्थ देण्यात येतात. प्रसाद भोजनातील चपात्या कंत्राटदाराकडून व चपाती मशिन्सचाही वापर करुन बनविण्यात येतात. प्रसादालयासाठी आवश्यक असणारा ताजा भाजीपाला ई-निविदा पध्दतीने खरेदी करणेत येत आहे. या व्यतिरीक्त संस्थानच्या शेतीमधून उपलब्ध होणारा ताजा भाजीपाला देखील वापरला जातो. प्रसादालयासाठी आवश्यक किराणामाल,

कडधान्य, मसाला वगैरे माल खरेदी विभागामार्फत स्वतंत्रपणे निविदा मागणी करुन, वार्षिक दर निश्चित करुन खरेदी करणेत येतो. प्रतिदिनी अंदाजे ४० ते ४५ हजारापर्यंत साईभक्त प्रसादालयामध्ये प्रसाद भोजनाचा लाभ घेतात. उत्सव व गर्दीच्या काळात ही संख्या प्रतीदिन अंदाजे ६० ते ७० हजारापर्यन्त जाते. गेल्या तीन वर्षात प्रसाद भोजन घेणाऱ्या भक्तांची संख्या दर्शविणारा तक्ता खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	वर्ष	वर्षभरात प्रसादभोजन घेणाऱ्या भक्तांची संख्या	प्रतिदिन प्रसादभोजन घेणाऱ्या भक्तांची सरासरी संख्या
०१	माहे एप्रिल, २०२१ ते मार्च, २०२२	३९,१४,२६२	१०,७२४
०२	माहे एप्रिल, २०२२ ते मार्च, २०२३	१,३९,१२,७००	३८,११७
०३	**माहे एप्रिल, २०२३ ते मार्च, २०२४**	**१,५८,८२,९५९**	**४३,३९६**

प्रसादालयात अन्नपदार्थ तयार करणेसाठी खरेदी केलेला किराणा माल व अनुषंगिक साहित्य, अन्न व औषध प्रशासनाच्या मानकाप्रमाणे तपासणीकामी स्वतंत्र प्रयोगशाळा उभारणी करणेत आलेली असून, सदरची प्रयोगशाळा कार्यान्वीत करणेत आलेली आहे.

अन्नदान सुविधा

जो भक्त शिर्डीत येईल तो कधीही भुकेला किंवा उपाशी राहू नये यासाठी श्री साईबाबा स्वतःच्या हातांनी द्वारकामाईमध्ये भोजन तयार करीत व गरीब, भुकेल्या भक्तांना जेवू घालीत असत. ही शिकवण लक्षात ठेवून, परिसरातील मुकबधीर, अंध, अपंग शाळेतील विद्यार्थ्यांना, वृध्दाश्रमातील वृध्द आदिंना विनामुल्य प्रतिदिन अन्नदान करणेत येत आहे. अहवाल सालात, श्री साई प्रसादालयामार्फत अनाथाश्रम शाळा, वृद्धाश्रम, अंध/अपंग/मतिमंद मुकबधीर शाळा त्याचप्रमाणे संस्थानचे दोन्ही रुग्णालयातील रुग्ण व त्यासोबतचे एक नातेवाईक यांचेसाठी जेवण पुरविण्यात आले.

दिनांक ०१ जानेवारी, २०१७ पासून प्रसादालयातील अन्नदान (प्रसाद भोजन) सुविधा सर्व भक्तांसाठी विनामुल्य (मोफत) सुरु करणेत आलेली आहे.

संस्थानचे इतर विभागांच्या सेवा

जनसंपर्क विभाग

जनसंपर्क विभागामार्फत श्री क्षेत्र शिर्डी येथे येणाऱ्या साईभक्त, देणगीदार, मान्यवर यांना दर्शन, निवास, प्रसादभोजन इत्यादी सुविधांच्या उपलब्धतेबाबत मार्गदर्शन करणे, सहाय्य करणे, श्री साईंच्या जीवनकार्याविषयी, संस्थानमार्फत साजरे करणेत येणारे उत्सव, विविध कार्यक्रम-उपक्रम आदिंची वृत्तपत्रातून प्रसिध्दी करणे, संस्थान व्यवस्थापनाच्या निर्णयानुसार वृत्तपत्रांतून जाहिराती प्रसिध्द करणे इत्यादी कामे काले जातात.

लेखाशाखा

लेखाशाखा विभागामार्फत आर्थिक प्रशासनाचे काम पार पाडले जाते. यामध्ये प्रामुख्याने लेख्यांमधील नोंदी, दक्षिणा पेटीतील रोख रक्कम व इतर मौल्यवान वस्तूंची मोजणी, देणगी कार्यालयांचे नियोजन, उपलब्ध होणाऱ्या निधींची गुंतवणूक, विविध देयकांच्या रक्कमांची अदायगी, प्रसाद रुपाने भक्तांना खरेदी करणेकामी कापड, वस्तू, सोने-चांदीचे पेंडंटस् - नाणी उपलब्ध करुन देणे, संस्थानच्या चल-अचल मालमत्तेचा, सोने-चांदी वस्तूंचा, कर्मचाऱ्यांचा विमा उतरविणे, लेख्यांचे नियमीत लेखापरिक्षण करुन घेणे आदि कामे पार पाडली जातात. संस्थानमधील सर्व प्रकारच्या आर्थिक व्यवहारावर नियंत्रण रहावे, त्याची वेळीच तपासणी व्हावी यासाठी पूर्वलेखापरीक्षक आणि अंतर्गत लेखापरिक्षकांची नेमणूक करण्यात आलेली आहे. देश-विदेशातील साईभक्तांना घरबसल्या संस्थानला देणगी देता यावी म्हणून नेटबँकिंग व पेमेंट गेट-वेव्दारे ऑनलाईन देणगी सुविधा सुरु करण्यात आलेली आहे. नेटबँकिंग सुविधेअंतर्गत स्टेट बँक ऑफ इंडिया, युनियन बँक ऑफ इंडिया, बँक ऑफ बडोदा, एच.डी.एफ.सी. बँक, सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया या बँकांच्या सेवा तर पेमेंट गेट-वे अंतर्गत डेबिट / क्रेडिट कार्डव्दारे देणगी स्वीकारणेसाठी एच.डी.एफ.सी. बँक या बँकेच्या सेवा उपलब्ध करुन देण्यात आल्या आहेत. या ऑनलाईन देणगी सुविधा संस्थानच्या www.sai.org.in व www.online.sai.org.in या अधिकृत संकेतस्थळावर (वेबसाईटवर) तसेच उपरोक्त बँकांच्या संकेतस्थळांवर उपलब्ध करुन देण्यात आली आहे.

या व्यतिरिक्त, भक्तांना देणगी देणेसाठी स्वत: सोबत मोठी रोख रक्कम बाळगण्याची व त्यासाठी जोखीम उठविणेची आता गरज नाही. कारण भक्तांना द्यावयाचे सेवेसंबंधीत आर्थिक व्यवहारासाठी सर्व विभागांचे कार्यालयांमध्ये POS / EDC मशीनव्दारे सर्व बँकांचे डेबिट / क्रेडिट कार्डव्दारे देणगी स्वीकारणेची तसेच इतर आर्थिक व्यवहार करण्याची सुविधा उपलब्ध करुन देणेत आली आहे.

तसेच आठवडयातून साधारणत: दोन वेळेस तसेच भक्तांच्या गर्दीनुसार आवश्यक वेळी दक्षिणा पेटीतील दानाची मोजणी करण्यात येते. या कामी मा. सहाय्यक धर्मादाय आयुक्त, अहिल्यानगर यांचे प्रतिनिधी,

राष्ट्रीयीकृत बँकेचे प्रतिनिधी, संस्थानने नेमलेले त्रयस्थ सोने-चांदीचे मुल्यांकनकार, संस्थानचे अधिकारी यांचेसह संस्थानचे साधारणतः १४० कर्मचारी उपस्थित असतात. यामुळे दक्षिणा पेटी मोजणीमध्ये अधिकाधिक गतिमानता, पारदर्शकता व विश्वासार्हता निर्माण झाली आहे.

संरक्षण विभाग

श्री साईभक्तांना संस्थान परिसरात सुरक्षितपणे वावरता यावे, रांगेमध्ये व गर्दीच्या ठिकाणी शिस्त रहावी आदी सर्व दक्षता संरक्षण विभागाकडून घेणेत येते. सध्या संरक्षण विभागाचे प्रमुख म्हणून महाराष्ट्र शासनाकडून प्रतिनियुक्तीवर पोलिस उपनिरीक्षक या संवर्गातील अधिका-याची नेमणुक करण्यात येते. सध्या संरक्षण विभागात संस्थानचे ११० स्थायी सुरक्षा कर्मचारी, १२३ संस्थान कायम कंत्राटी कर्मचारी व खाजगी ठेकेदारांमार्फत सुमारे ६०४ कंत्राटी सुरक्षा रक्षक, माजी सैनिक (बंदूकधारी सुरक्षारक्षकांसह) तसेच महाराष्ट्र सुरक्षा बळ यांचेकडील सुरक्षा रक्षक व बंदुकधारी सुरक्षा रक्षकांसह एकुण ७४ सुरक्षा कर्मचारी सुरक्षा व्यवस्थेसाठी नेमण्यात आलेले आहेत.

याशिवाय सुरक्षेसाठी स्वतंत्र अत्याधुनिक सीसीटीव्ही यंत्रणा उभारण्यात आली असून याकामी स्वतंत्र सीसीटीव्ही कंट्रोल सेल कक्ष कार्यरत करणेत आलेला आहे. कोणत्याही प्रकारची अनुचित घटना घडू नये याकरिता परिसरातील सुरक्षेसाठी ३६ डीएफएमडी, १० बॅगेज स्कॅनर, ७५ वॉकीटॉकी, ४० हॅन्ड मेटल डिटेक्टर, ०७ बुलेटप्रुफ पिकेटस् इ. साहित्यांसह इतर संगणकीय साहित्य बसविणेत आलेले आहे. तसेच आवश्यक तेथे सशस्त्र पहारेकऱ्यांची नेमणूक करण्यात आली आहे. संरक्षण विभागामार्फत शिर्डी शहर व परिसरातील नागरीकांसाठी, संस्थान कर्मचारी यांचेसाठी नाममात्र शुल्क आकारुन विविध उपकरणांनी सुसज्ज अशी व्यायामशाळा चालविणेत येत आहे.

देशातील विविध धार्मिक स्थळांमध्ये अतिरेक्यांकडून बॉम्बस्फोट घडवून आणून दहशत निर्माण केली जात आहे. त्यासाठी गृहविभाग, पोलिस खाते व स्वतंत्र बॉम्बशोधक पथक इत्यादींचे मार्गदर्शनाने व्यापक अत्याधुनिक संरक्षण व्यवस्था कार्यान्वीत करणेत आली आहे. या सुरक्षा व्यवस्थेचे दररोजचे नियंत्रण व परिक्षण करणेसाठी स्वतंत्र नियंत्रण कक्ष (कंट्रोल रुम) कार्यान्वीत करणेत आलेले आहे.

भक्तांच्या सुरक्षिततेसाठी महाद्वार क्र.४ चे आतील बाजूस मंदिर पोलिस चौकी कार्यरत आहे. शासनाकडून उपलब्ध झालेले पोलिस अधिकारी व कर्मचारी यांचेकरिता कार्यालय उपलब्ध करुन देणेत आलेले आहे. तसेच ज्या साईभक्तांचे पैसे हरवले, चोरीला गेले अशा भक्तांना संरक्षण विभागामार्फत विहीत पद्धतीने **भक्त मदत फंडातून** भक्तांचे स्वस्थळी पोहचण्यासाठी प्रवास भाडे देण्याची तरतूद करण्यात आलेली आहे. अहिल्यानगर - मनमाड राज्यमार्गावर खाजगी वाहने थांबून भक्तांच्या वाहतुकीस अडथळा निर्माण होतो. त्याकरीता एक क्रेन व एक ४०७ ट्रक टेम्पो शिर्डी पोलिस स्टेशन यांना उपलब्ध करुन देणेत आलेले आहे.

अग्नीशमन विभाग (फायर ॲण्ड सेफ्टी)

मंजूर आकृतीबंधानुसार, अग्नीशमन (फायर ॲण्ड सेफ्टी) विभाग सुरु करणेत आलेला असून, या विभागामार्फत संस्थान आस्थापनेवरील कायम व कंत्राटी कर्मचा-यांमधून निवडक कर्मचा-यांची निवड करुन त्यांना राज्य अग्नीशमन प्रशिक्षण केंद्र, मुंबई येथे प्रशिक्षण देणेत आले आहे. फायर ॲण्ड सेफ्टी विभागाकडे एकुण ५४ कर्मचारी कार्यरत असून गर्दीचे नियोजनासाठी ११ कंत्राटी कर्मचारी यांचे कायमस्वरुपी तसेच उत्सव कालावधीत ३६ कायम कर्मचारी यांचे दक्षता पथकाची नेमणूक करण्यात येते. सदर कर्मचा-यांना यशदा व एन.डी.आर.एफ., पुणे यांचेमार्फत आपत्ती व्यवस्थापनाचे प्रशिक्षण देण्यात आलेले आहे.

संस्थानचे सर्व इमारतीमध्ये आगीचे प्रकारानुसार वेगवेगळ्या प्रकारचे १७३८ नग फायर सिलेंडर, फायर बॉल व मॉड्यूलर सिलेंडर बसविणेत आलेले आहे. याशिवाय मॉक ड्रील, फायर ड्रील तसेच वॉटर हायड्रंट यंत्रणांचे प्रात्यक्षिक संस्थान कर्मचा-यांना वेळोवेळी देण्यात येतात. अग्नीशमन विभागाकडे ०१ वॉटर बाऊझर, ०१ फोम टेंडर, ०१ मिनी टेंडर व ०१ फायर बाईक अशी ०४ अग्नीशमन वाहने रेस्क्यू साहीत्यांसह सज्ज आहेत. आपत्कालीन परिस्थितीमध्ये वापरणेकरीता फायर विभागाकडे बी.ए. सेट, हायड्रोलिक कटर, लाईफ जॅकेट, लाईफ बायोंन्सी, स्ट्रेचर, व्हीलचेअर, आस्का बॅकपॅक, आस्का हाय मॅक्स लाईट, बोल्ट कटर, वुड कटर चैन सॉ इ. साहित्य उपलब्ध आहे. श्रींचे समाधी मंदिर, मंदिर परिसर, दर्शनरांग कॉम्प्लेक्स, नवीन शैक्षणिक संकुल, श्री साई प्रसादालय, शिर्डी बसस्थानक याठिकाणी अग्निशमन यंत्रणा प्रस्थापित करणेत आलेली आहे.

प्रकाशने विभाग

प्रकाशने विभागामार्फत श्री साईबाबांचे जीवनकार्यावर आधारीत मराठी व अन्य **१६ भाषेतील श्रीसाईसच्चरित या ग्रंथांसह, वेगवेगळ्या भाषेतील एकूण ८६ प्रकारची पुस्तके, २७ प्रकारचे वेगवेगळे फोटो** व **११ प्रकारचे ऑडिओ / व्हीडीओ सीडी** आणि नवीन तंत्रज्ञानानुसार समाधी मंदिरातील आरत्यांचे ०२ प्रकारचे दृकश्राव्य पध्दतीचे **युएसबी (ऑडीओ, व्हीडीओ)** साईभक्तांसाठी उपलब्ध करुन देणेत आलेले आहेत. दरवर्षी श्री साई दैनंदिनी व दिनदर्शिका छापून प्रकाशित करण्याची कार्यवाही प्रकाशने विभाग करत आहे.

श्री साईंच्या जीवनावरील सर्व प्रकारची प्रकाशने सवलतीच्या दरात साईभक्तांना पुस्तक विक्री काऊंटर्सवर उपलब्ध करुन देण्यात आलेली आहेत. तसेच ज्या प्रकाशनाचे विक्री मुल्य रु.१० पेक्षा अधिक आहे, अशा पुस्तके व सीडीच्या खरेदीवर साईभक्तांना २० टक्के सूट दिली जाते.

अ.नं.	भाषा	उपलब्ध पुस्तकांची निवडक नांवे
०१	मराठी	श्री साईसच्चरित, श्री साईंचे सत्यचरित्र, शिलधी, मुलांचे साईबाबा, दैनंदिन साईबोध, साईबाबांची शिकवण व तत्वज्ञान, साईनाथ भजनमाला, साईबाबा अवतार व कार्य, श्री साईनाथ सगुणोपासना, श्री साईनाथ स्तवनमंजिरी, रुद्राध्याय, गुरुपाठ अभंग, साईलीलामृत, अर्वाचीन भक्त व संतलीलामृत-चार अध्याय, दादासाहेब खापर्डे यांची शिर्डी रोजनिशी, पंधरावा अध्याय आदि.
०२	हिंदी	श्री साईसतच्चरित्र, साई चरित्र दोहावली, खापर्डे डायरी, मुलांचे साईबाबा, साईलीलामृत, श्री साईनाथ सगुणोपासना, साईनाथ स्तवनमंजिरी, साईनाथ भजनमाला आदि.
०३	इंग्रजी	श्री साईसच्चरित, खापर्डे डायरी, मुलांचे साईबाबा, साईबाबा ऑफ शिर्डी, श्री सदगुरु साईनाथ सगुणोपासना, श्री साईनाथ स्तवनमंजिरी, श्री साई समर्थ चरित्र, चित्रावली आदि.
०४	तेलुगु	श्री साईसच्चरित, श्री साई सत्य चरित्र, मातृसाई, मुलांचे साईबाबा, साईनाथ सगुणोपासना (पूजाविधी).
०५	गुजराथी	श्री साईसच्चरित, मुलांचे साईबाबा, साईलीलामृत, श्री साईनाथ सगुणोपासना, साईनाथ स्तवनमंजिरी, दैनंदिन साईबोध.
०६	कन्नड	श्री साईसच्चरित, मुलांचे साईबाबा, श्री साईनाथ स्तवनमंजिरी, श्री साईनाथ सगुणोपासना.
०७	तामिळ	श्री साईसच्चरित, खापर्डे डायरी, मुलांचे साईबाबा, श्री सदगुरु साईनाथ सगुणोपासना.
०८	बंगाली	श्री साईसच्चरित, श्री साईनाथ सगुणोपासना.
०९	उर्दू	श्री साईसच्चरित.
१०	पंजाबी	श्री साईसच्चरित.
११	सिंधी	श्री साईसच्चरित.
१२	नेपाळी	श्री साईसच्चरित.
१३	ओरिया	श्री साईसच्चरित, श्री सदगुरु साईनाथ सगुणोपासना.
१४	मल्याळम	श्री साईसच्चरित.
१५	कोकणी	श्री साईसच्चरित.
१६	आसामी	श्री साईसच्चरित, श्री साईनाथ सगुणोपासना.
१७	जर्मन	श्री साईनाथ स्तवनमंजिरी, श्री साई सगुणोपासना.

अहवाल सालात, श्री साई दैनंदिनी २ प्रकारात व दिनदर्शिका ८ प्रकारात प्रकाशित करण्यात येऊन साईभक्तांना वाजवी किंमतीत उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या आहेत. साईभक्तांसाठी श्री साई दैनंदिनीत QR कोड द्वारे डीजीटल माहिती उपलब्ध करुन देण्यात आली आहे, त्यामुळे श्री साईबाबा संस्थान संदर्भातील माहिती साईभक्तांना त्वरीत व सुलभरित्या उपलब्ध होते.

संस्थान व्यवस्थापनामार्फत उपलब्ध करुन देणेत आलेल्या विविध मुद्रित, दृकश्राव्य प्रकाशने विक्री संख्येची गेल्या ०३ वर्षातील तुलनात्मक माहिती खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	कालावधी (वर्ष)	मुद्रित (पुस्तके / फोटो) विक्री संख्या	दृक-श्राव्य प्रकाशने विक्री संख्या	श्री साई दैनंदिनी / दिनदर्शिका विक्री संख्या
०१	सन २०२१-२२	४,८३,६१२	१,८०४	२,५१,३३०
०२	सन २०२२-२३	६,६४,०१९	२,६७१	४,८४,३९२
०३	**सन २०२३-२४**	**७,९४,५३९**	**१,६७१**	**४,४९,७५७**

याव्यतिरिक्त संस्थान व्यवस्थापनाने चेन्नई (तामीळनाडू), हैद्राबाद (तेलंगणा) व बंगळुरू (कर्नाटक) या विविध राज्यातील ०३ महानगरांमध्ये साईभक्तांसाठी माहिती सुविधा केंद्राची उभारणी करुन त्यामध्ये संस्थान प्रकाशने विक्रीसाठी उपलब्ध करुन देण्यात आलेली आहेत. तसेच उपरोक्त संस्थान प्रकाशने ऑनलाईन, मनिऑर्डर, चेक, डीडी या माध्यमांद्वारे रक्कम स्विकारुन पोष्टाद्वारे/ रस्ते वाहतुकीद्वारे साईभक्तांना पाठविली जातात.

माहिती तंत्रज्ञान विभाग

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्थेचे दैनंदिन कार्यालयीन कामकाजात गती व अचूकता यावी, वेळेची व मानवी श्रमांची बचत व्हावी यादृष्टीने संगणकीय कार्यप्रणाली कार्यान्वीत करण्यात आली आहे. संस्थान व्यवस्थापन व प्रशासन यांना आवश्यक माहिती तात्काळ उपलब्ध होणेकामी विविध विभागात कार्यान्वित संगणक प्रणाली संगणकीय जाळ्याद्वारे मध्यवर्ती डेटा सेंटरला जोडण्यात आलेल्या आहेत.

श्री साईबाबांचे जीवन, कार्य व शिकवणूक यांचा प्रचार-प्रसार तसेच संस्थानविषयक माहिती साईभक्तांना इंटरनेटद्वारे उपलब्ध व्हावी याकरीता माहिती तंत्रज्ञान विभागामार्फत श्री साईबाबा संस्थानचे अधिकृत संकेतस्थळ (website) www.sai.org.in विकसीत करुन कार्यान्वित करण्यात आलेली आहे. सदर संकेतस्थळाद्वारे इतर सुविधांबरोबरच जगभरातील साईभक्तांना श्री साईबाबा समाधी मंदिरातील थेट (Live) दर्शन उपलब्ध करुन देण्यात आले आहे. या संकेतस्थळाला दैनंदिन साधारणत: १५ ते २० हजार साईभक्त भेट देतात. सदर संकेतस्थळाद्वारे साईभक्तांना खालीलप्रमाणे सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात आल्या आहेत.

१) संस्थान प्रकाशित दहा भाषांतील श्री साईसच्चरित ग्रंथ संकेतस्थळावर उपलब्ध आहेत.

२) मंदिरातील दैनंदिन कार्यक्रम, संस्थानच्या विविध सेवा-सुविधा, देणगीबाबतची माहिती, शिर्डी दर्शन, रेल्वे वेळापत्रक आदि माहिती संकेतस्थळावर उपलब्ध आहे.

३) संस्थानमार्फत साजरे करण्यात येणारे विविध उत्सव, धार्मिक कार्यक्रम याबाबतची माहिती व फोटो तसेच श्री साईबाबा समाधी मंदिरातील दैनंदिन आरत्यांचे फोटो संकेतस्थळावर उपलब्ध करुन देण्यात येतात.

जगभरातील साईभक्तांना श्री साईबाबांचे दर्शनासाठी शिर्डी येथे येण्याअगोदर संस्थानचे निवासस्थानांमध्ये खोल्या आरक्षित करता याव्यात, श्रींचे दर्शन/आरती पास आरक्षित करता यावेत याकरीता online.sai.org.in हे संकेतस्थळ (website) व मोबाईल ॲप विकसित करुन कार्यान्वित करण्यात आली आहे. याद्वारे साईभक्तांना खालीलप्रमाणे सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या आहेत.

१) श्री साईबाबांचे दर्शन/आरती पास आरक्षण.
२) श्री अभिषेक व श्री सत्यनारायण पुजा तिकीट आरक्षण.
३) संस्थान निवासस्थाने खोल्या आरक्षण.
४) देणगी सुविधा.
५) संस्थान प्रकाशित प्रकाशने विक्री.
६) साईलिला मासिक/भक्तमंडळ सभासद नोंदणी.

श्री साईभक्तांना सुलभरित्या सेवा उपलब्ध व्हाव्यात, प्रशासकीय कामांमध्ये अचूकता व गती यावी, त्याचे व्यवस्थापन पारदर्शक पध्दतीने व्हावे, याकरीता अद्ययावत संगणकीय जाळे विकसित करुन साईटेक प्रकल्पांतर्गत विविध संगणक प्रणाली विकसित करुन कार्यान्वित करणेत आलेल्या आहेत. सदर प्रकल्पाअंतर्गत संस्थानची सर्व निवासस्थाने, श्री साई प्रसादालय, साई आश्रम भक्तनिवास, साई धर्मशाळा, शैक्षणिक संकुल, रुग्णालये आदि सर्व संस्थान परिसरामध्ये संगणकीय जाळे उभारणेत आलेले आहे. संस्थानच्या विविध विभागांसाठी आवश्यक संगणकीय प्रणाली, डेटा सेंटर, डेटा रिकव्हरी सेंटर, संगणकीय साहित्य देखभाल/दुरुस्ती कक्ष आदि तयार करणेत आलेले आहेत. याव्यतिरिक्त वायफाय, वायमॅक्स यासारख्या आधुनिक तंत्रज्ञानाद्वारे संस्थानचे मुंबई येथील शाखा कार्यालयासह, सिकंदराबाद, चेन्नई व बंगळुरू या ठिकाणची माहिती सुविधा केंद्रे शिर्डी कार्यालयाशी जोडण्यात आलेली आहेत. तसेच संस्थानचे कामकाज पारदर्शक व गतिमान होण्याच्या दृष्टीने ई-ऑफीस कार्यप्रणाली कार्यान्वित करण्यात आलेली आहे.

तसेच माहिती तंत्रज्ञान विभागामार्फत देश-विदेशातील भक्तांना श्री साईंचे दैनंदिन कार्यक्रम व इतर उपक्रम यांची माहिती व्हावी यादृष्टीने सोशल मिडीया प्लॅटफॉर्मवर (facebook, X, You Tube इ.) संस्थानचे अकाऊंटस् (माहिती स्थळ) तयार करणेत आलेली आहेत. त्यास भक्तांचा मोठा प्रतिसाद मिळत आहे.

पाणी पुरवठा विभाग

श्री क्षेत्र शिर्डी सारख्या पवित्र तीर्थक्षेत्री श्री साईभक्तांना पिण्याचे शुद्ध पाणी उपलब्ध करुन देण्यासाठी श्री साईबाबांच्या आशीर्वादाने संस्थान व्यवस्थापनाने सन १९९५ मध्ये सुमारे एक कोटी रुपये गुंतवून राज्य शासनाच्या सहकार्याने स्वतंत्र व परिपूर्ण अशी ३११ दशलक्ष लिटर्स साठवण क्षमतेची शिर्डी संस्थान-कनकुरी-पिंपळवाडी पाणी पुरवठा योजना कार्यान्वीत केली आहे.

या पाणी पुरवठा योजनेअंतर्गत मौजे कनकुरी, तालुका राहाता शिवारात ०४ साठवण तलाव असून त्यांची साठवणुक क्षमता अनुक्रमे १६४ दशलक्ष लिटर्स, ८७ दशलक्ष लिटर्स, १८ दशलक्ष लिटर्स व ४२ दशलक्ष लिटर्स इतकी आहे. अशाप्रकारे सदर योजनेमध्ये एकूण ३११ दशलक्ष लिटर्स पाणी साठवणुकीची क्षमता आहे.

या पाणी पुरवठा योजनेस नाशिक पाटबंधारे विभाग, नाशिक यांचेकडून अहवाल सालात **२६,४६,४४१.३७ क्यु.मी.** पाणी पुरवठा करणेत आला असून, त्यापोटी संस्थानने पाटबंधारे विभागाचे मागणीनुसार **रक्कम रु.२३,१०,३५४/-** पाणीपट्टी कर शासनाकडे भरलेला आहे. या पाणी पुरवठा योजनेतून कनकुरी व पिंपळवाडी या गावांसह संस्थानच्या विविध भक्तनिवास इमारती, प्रसादालय, रुग्णालये व कर्मचारी निवासस्थाने इत्यादींना प्रतिदिनी अंदाजे ४० ते ४५ लाख लिटर्स शुद्धिकरण केलेले पिण्याचे पाणी अखंड पुरविण्यात येत आहे.

पाणी शुद्धिकरण करणेसाठी संस्थानमार्फत ब्लिचिंग पावडर, ॲलम (तुरटी) व क्लोरीन गॅस योग्य प्रमाणात वापरणेत येत आहे. या योजने अंतर्गत पुरवठा करण्यात येणाऱ्या पाण्याचे विभागांतर्गत यंत्रणेद्वारे तसेच शासनाच्या आरोग्य विभागाच्या प्रयोगशाळेमध्ये नियमीत तपासणी करणेत येते.

तसेच संस्थान रुग्णालये, निवासस्थाने परिसरात वापरणेत येणाऱ्या पाण्यावर सांडपाणी प्रक्रीया (रिसायकलींग) करणेत येऊन, ते प्रसाधन गृहातील फ्लशसाठी व बगीचासाठी वापर करणेत येत आहे. यामुळे मोठ्या प्रमाणावर पाण्याची बचत होत आहे.

श्री साईबाबांचे दर्शनासाठी येणा-या साईभक्तांच्या संख्येत दिवसेंदिवस वाढ होत असून, साईभक्तांना निवास, प्रसादभोजन, रुग्ण सेवा आदि मुलभूत सेवा उपलब्ध करुन देणेत येत आहेत. गेल्या काही वर्षात निवासी प्रकल्पांमध्ये तसेच प्रसादभोजन, लाडूप्रसाद इत्यादी सुविधांसाठी प्रसादालय प्रकल्प कार्यान्वीत करणेत आलेला आहे. या सर्व सुविधांसाठी आवश्यक असलेल्या पाण्याची गरज लक्षात घेऊन, श्री साईबाबा संस्थान अंतर्गत वाढीव पाणी पुरवठा योजना टप्पा क्र.०१ हाती घेण्यात आलेला आहे.

संस्थानमार्फत श्रीरामनवमी उत्सवासाठी मुंबई येथून येणा-या पदयात्रींकरीता मुंबई ते शिर्डी मार्गावर व श्री गुरुपौर्णिमा उत्सवासाठी पुणे येथून येणा-या पालखी पदयात्रींकरीता अहिल्यानगर ते शिर्डी मार्गावर दरवर्षी मुक्कामाचे ठिकाणी व रस्त्याने पिण्याचे पाण्याची व्यवस्था करण्यात येते.

बगीचा विभाग

बगीचा विभागामार्फत संस्थानच्या हद्दीत व मंदिर परिसरामध्ये असलेले वृक्ष, नारळाची झाडे, बगीचा, फुलझाडे व लॉन यांची निगा राखून परिसर सुशोभित करण्यात येत आहे. संस्थान परिसरात गुलाब गार्डन, ग्रीन हाऊस इत्यादी तयार केलेली आहेत.

बगीचा विभागामार्फत साईआश्रम भक्तनिवास, साईबाबा भक्तनिवास, साई धर्मशाळा इमारत तसेच द्वारावती भक्तनिवास परिसरात नयनरम्य बगीचामध्ये खेळणी बसविणेत आली आहे. या बगीचामध्ये सुश्राव्य संगीताच्या श्रवणात सर्व वयोगटातील ग्रामस्थ, कर्मचारी व साईभक्त फिरणे, व्यायाम करणे आदि प्रकारांचा आनंद दररोज लुटतात. तसेच नवीन शैक्षणिक संकुल इमारत परिसर लॉन लावून सुशोभित करण्यात आला आहे.

विद्युत विभाग

श्रींचे मंदिर व मंदिर परिसरासह संपूर्ण संस्थान परिसरातील निवासस्थान इमारती, धर्मशाळा, रुग्णालये, कर्मचारी वसाहत आदि ठिकाणी महाराष्ट्र राज्य वीज वितरण कंपनीतर्फे पुरविण्यात येणाऱ्या वीज वितरणावर विद्युत विभागामार्फत नियंत्रण व संचलन ठेवले जाते. वीज वितरण कंपनीचा वीज पुरवठा खंडीत झाल्यास विद्युत विभागामार्फत संस्थान परिसरात विविध ठिकाणी विविध क्षमतचे एकूण २७ विद्युत जनित्रे कार्यान्वीत असून, त्याव्दारे विनाखंडीत विद्युत पुरवठा करण्यात येत आहे. याव्यतिरिक्त श्री साईचे नियमित निघणारे रथ-पालखी मिरवणुकीसाठी १५ केव्हीए क्षमतेच्या ०१ स्वतंत्र जनरेटरची सुविधा उपलब्ध करुन देणेत आली आहे. वीज बचत करणा-या एल.ई.डी. ट्युब फीटींग तसेच उपकरणे बसवून वीज बचतीचे धोरण स्विकारुन वीज बीलात बचत करणे, तसेच संस्थानचे विविध इमारती/स्थळांचे छतावर अपारंपारिक ऊर्जेअंतर्गत रुफ टॉप सोलर पी.व्ही. सिस्टीम उभारणीचे काम चालू आहे.

तसेच पोष्ट भोयरे पठार, तालुका व जिल्हा अहिल्यानगर येथे **पूर्णांकित रक्कम रु.१५.४९ कोटी खर्चून २.५ मेगावॅट क्षमतेचा पवन ऊर्जा निर्मिती प्रकल्प** कार्यान्वीत केलेला असून, त्याद्वारे अहवाल सालात **३५,८५,६३४ युनिट वीज निर्मिती** करण्यात येऊन महाराष्ट्र राज्य वीज वितरण कंपनी यांना उपलब्ध करुन देण्यात आलेली आहे. सदर पवन ऊर्जा प्रकल्पाद्वारे **सन २०२३-२४** या वर्षात संस्थानला **रु.९०,९४,६६२/- मात्र** इतकी रक्कम वीज विक्रीतून मिळाली आहे.

संस्थान व्यवस्थापनास पवन ऊर्जा निर्मिती प्रकल्प कार्यान्वीत केलेपासून, म्हणजेच माहे ऑगस्ट, २००७ ते माहे डिसेंबर, २०२३ अखेर या कालावधीत **रु.२९,६२,६४,४४०/- मात्र** इतकी रक्कम पवन ऊर्जेपासून निर्माण झालेल्या वीज विक्रीतून मिळालेली आहे.

मेकॅनिकल विभाग

मंजूर आकृतीबंधानुसार मेकॅनिकल विभाग सुरु करणेत आलेला असून, या विभागामार्फत संस्थान आस्थापनेवरील विविध विभागांकडे असणारे तांत्रिक साहित्य जसे वातानुकूलित यंत्रे, लिफ्टस्, प्रसादालय विभागाकडील मशिनरी, बायोगॅस प्रकल्प, गॅस टँक, सोलर हॉट वॉटर सिस्टीम, सोलर स्टीम कुकींग सिस्टीम व फॅब्रिकेशन वर्क आदि मशिनरींची उभारणी, देखभाल-दुरुस्ती इत्यादी कामे करणेत येत आहेत.

बांधकाम विभाग

संस्थान परिसरात एकुण ३,२५,००० चौ.मी. बांधकाम क्षेत्राच्या ८९ इमारती आहेत. सर्व इमारतींची देखभाल-दुरुस्ती करणे, बांधकामाची विकासात्मक कामे हाती घेऊन ती पूर्णत्वास नेणे आदि कामे बांधकाम विभागामार्फत केली जातात. सध्या या विभागामार्फत संस्थान परिसरात विविध विकासकामे प्रगतीत असून त्यावर नियंत्रण ठेवणे, त्यांचे नियोजन करणे आदि कामे बांधकाम विभागामार्फत केली जात आहेत. सुरु असलेल्या विकासकामांची माहिती स्वतंत्ररित्या दिली आहे.

वाहन विभाग

श्री साईभक्त, विद्यार्थी, रुग्ण, अधिकारी व इतर कर्मचारीवर्गास वाहन विभागामार्फत वेगवेगळ्या वाहनांद्वारे सेवा दिली जाते. वाहन विभागामार्फत मंदिर ते श्री साईबाबा भक्तनिवासस्थान व श्री साई प्रसादालय परिसर अशी विनाशुल्क बससेवा साईभक्तांसाठी पूर्णवेळ उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या आहेत. संस्थानच्या शैक्षणिक संकुलात शिक्षण घेणाऱ्या परिसरातील व ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांची ने-आण करण्याकरीता नाममात्र शुल्क आकारुन स्कूल बसेस उपलब्ध करुन देण्यात आलेल्या आहेत.

संस्थानच्या श्री साईनाथ व श्री साईबाबा सुपर स्पेशालिटी रुग्णालयातील रुग्णांच्या सोयी-सुविधेसाठी रुग्णवाहिका व शववाहिका नाममात्र दराने उपलब्ध करुन दिल्या जातात. यासाठी स्वतंत्ररित्या वाहन विभाग कार्यरत असून, या विभागाकडे खाली नमूद केलेप्रमाणे विविध प्रकारची वाहने उपलब्ध आहेत :-

अ.नं.	वाहनांचा तपशील व वापर	संख्या
०१	कार्यालयीन कामकाजाकरीता वाहने	१७
०२	रुग्णांच्या सुविधेसाठी वाहने (रुग्णवाहिका व शववाहिका इ.)	१४
०३	माल वाहतूक/ट्रॅक्टर	२८
०४	ट्रेलर व टँकर	०८
०५	भक्तांच्या / विद्यार्थ्यांच्या वाहतुकीसाठी वाहने (बसेस)	३५
०६	आपत्कालीन वाहने	०३
०७	दुचाकी वाहने	०७
०८	इतर वाहने (क्रेन, कॅश व्हॅन, टॉयलेट व्हॅन, जेट व सक्शन मशिन)	०६
०९	भक्तांच्या सुविधेसाठी बॅटरी कार / ६ सिटर बॅटरी कार	०५
१०	भक्तांच्या सुविधेसाठी फिरती स्वच्छतागृहे	१०
	एकूण वाहनांची संख्या -	**१३३**

उपरोक्त वाहनांपैकी, साई आश्रम निवासस्थान प्रकल्पाचा परिसर मोठा असल्याने, वृध्द-अपंग भक्तांच्या सोयी-सुविधेसाठी बॅटरीवर चालणारी ०५ वाहने (इलेक्ट्रीक कार) उपलब्ध करुन देणेत आलेल्या आहेत. अशा प्रकारे वाहन विभागाकडे सर्व प्रकारची वाहने मिळून **एकुण १३३ वाहने** उपलब्ध आहेत.

खरेदी विभाग

खरेदी विभागामार्फत मंदिर, साई प्रसादालय, लाडू व बर्फी प्रसाद निर्मिती व कॅन्टीन विभागाकरीता भांडार विभागाकडील मंजूर प्रस्तावानुसार वार्षिक किराणामाल व अनुषंगीक साहित्य खरेदी तसेच इतर विविध विभागांना त्यांचे मंजूर प्रस्तावाप्रमाणे आवश्यक असणाऱ्या साहित्यांची महाराष्ट्र शासनाचे सुधारीत खरेदी नियमावलीप्रमाणे ई-निविदा व रु.१० लाखाचे आतील खरेदी दरपत्रक पद्धतीने केली जाते.

यामध्ये प्रामुख्याने श्री साई प्रसादालय, लाडू व बर्फी प्रसाद निर्मिती, कॅन्टीन व मंदिर नैवेद्यकोठी या विभागाकरीता वार्षिक किराणामाल, भाजीपाला व अनुषंगिक साहित्य, विद्युत, मेकॅनिकल, पाणी पुरवठा व आरोग्य विभागांना दैनंदिन देखभाल व दुरुस्तीसाठी आवश्यक असणारे साहित्य, दैनंदिन कार्यालयीन स्टेशनरी, जनरल छपाई, संगणक प्रि-प्रिंटेड छपाई, स्टेशनरी, फर्निचर, बेंचेस, ब्लॅकेटस्, बेडशीट, उशीकव्हर, गणवेश कापड, लॉड्री विभागाकरीता डिटर्जंट पावडर व केमिकल्स खरेदी तसेच प्रसादालय व कॅन्टीन विभागाकरीता लिक्विड सोपचा समावेश आहे.

भांडार विभागाकडील मंजूर प्रस्तावानुसार संस्थानचे सर्व विभागांना वार्षिक जनरल व प्रि-प्रिंटेड छपाई ई-निविदा प्रक्रिया राबवून केली जाते.

भांडार विभाग

भांडार विभागामार्फत संस्थानच्या प्रसादालय, लाडू निर्मिती विभाग, कॅन्टीन व मंदिर विभाग यांना आवश्यक गहू, हरभरा, तांदूळ, साखर, तूप व इतर किराणा माल तसेच अन्य विभागांसाठी आवश्यक विद्युत साहित्य, स्टेशनरी, पुस्तके, फोटो, कॅलेन्डर्स, सीडी/डिव्हीडी, स्वच्छता साहित्य आदिंची योग्य प्रकारे साठवणूक करुन, वेळोवेळी आवश्यकतेनुसार संबंधित विभागांना त्यांचे मागणीप्रमाणे पुरविण्यात येते.

संस्थानच्या प्रसादालय विभागासाठी मुख्यत: खरेदी केलेल्या गहू, तांदूळ, हरभरा, तेल, तूप, दाळी व इतर किराणा माल यांची विविध प्रयोगशाळांमार्फत तपासणी करण्यात येते. तपासणी अहवाल प्राप्त झाल्यानंतर सदर माल संस्थानचे विविध विभागांना त्यांचे मागणीप्रमाणे दैनंदिन वापरासाठी दिला जातो.

प्रकाशने विभागांकडील विविध श्री साईचरित्र व इतर पुस्तके, सीडी / डीव्हीडी, विविध प्रकारचे फोटो, आरोग्य, बांधकाम, बगीचा, विद्युत विभागासाठी आवश्यक विविध साहित्य व सर्व विभागांसाठी आवश्यक स्टेशनरी इत्यादी साहित्याची योग्य प्रकारे साठवणूक करणेसाठी दोन स्वतंत्र गोदामे उपलब्ध आहेत. दोन्ही गोदामांना आरोग्य विभागामार्फत औषध फवारणी केली जाते, त्यामुळे माल सुरक्षित राहणेस मदत होते.

भांडार विभागातील मालाचे आवक-जावक करीता FIFO पद्धतीचा अवलंब केला जातो. याशिवाय भांडार विभागामध्ये अन्न सुरक्षा व मानके कायदा २००६ ची तंतोतंत अंमलबजावणी करण्यात येते.

आरोग्य विभाग

आरोग्य विभागामार्फत संस्थान परिसरात २४ तास स्वच्छता रहावी, या दृष्टीने दैनंदिन कामकाजाचे नियोजन करणेत आलेले आहे. साईभक्तांचे आरोग्याचे दृष्टीने शिर्डी शहरातही स्वच्छता राखणेकामी शिर्डी नगरपंचायत, शिर्डी यांना काही प्रमाणात संस्थान आर्थिक मदत करीत असते. त्यामुळे एकूणच शिर्डी व संस्थान परिसरातील स्वच्छतेमुळे भक्तांचे निश्चितच समाधान होते.

आरोग्य विभागातील स्वच्छता कर्मचा-यांना संस्थानमार्फत स्वच्छता करणेसाठी आवश्यक असणारे साहित्यासह, कर्मचा-यांच्या सुविधेसाठी गमबूट, रेनकोट आदि उपलब्ध करुन देणेत आलेले आहेत.

याव्यतिरिक्त श्री साई प्रसादालय, श्री साईबाबा व श्री साईनाथ रुग्णालये, द्वारावती भक्तनिवास, साईआश्रम भक्तनिवास, साई धर्मशाळा तसेच श्री साईबाबा नवीन दर्शनरांग कॉम्प्लेक्समधील यांत्रिकीकरणासह हाऊसकिपींग व गार्डनिंगची कामे आऊटसोर्सिंग पध्दतीने करुन घेण्यात येत आहेत. स्वच्छतेकामी राईड ऑन स्विपर, ऑटो स्क्रबर ड्रायर, जेट मशिन, वेट अॅण्ड ड्राय, मॅन्युअल स्विपर, सिंगल डिस्क, टेलिस्कोपिक पोल इ. आधुनिक मशिनरीचा वापर करण्यात येत असल्याने चांगल्या प्रकारची स्वच्छता राखणेस मदत झाली आहे.

कामगार विभाग

कामगार विभागामार्फत कर्मचारी विषयक न्यायालयीन कामकाजासह कंत्राटी कर्मचारी विषयक कामकाज पाहिले जाते. तसेच वेळोवेळी कंत्राटदार नियुक्ती व त्यांचेमार्फत संस्थानच्या विविध विभागांना आवश्यकतेनुसार कंत्राटी कर्मचारी पुरवून संस्थानचे दैनंदिन कामकाज सुरळीत पार पडेल याची दक्षता घेणेत येते. संस्थानमधील सर्व कंत्राटी कर्मचा-यांना खालीलप्रमाणे वेतन व इतर सुविधा देण्यात येतात.

१) महाराष्ट्र शासनाच्या किमान वेतन कायद्यानुसार वेतन.
२) किमान वेतनावर ४०% वेतनवाढ + ४ पगारी आठवडा सुट्टी
३) सानुग्रह अनुदान.
४) पाल्यांचा शैक्षणिक शुल्क परतावा (०२ पाल्यांपर्यंत).
५) विनामुल्य वैद्यकिय सेवा.
६) कंत्राटदारामार्फत रु.१० लाख पर्यंतचा अपघात विमा.
७) महिला कंत्राटी कर्मचा-यांना प्रसुती रजा देण्यात येते.
८) कंत्राटी कर्मचा-यांना ESIC योजना लागू आहे.

मागासवर्ग कक्ष

सामान्य प्रशासन विभागांतर्गत असलेल्या आस्थापना कक्षास कर्मचारी विषयक सेवाप्रवेश नियम, पदोन्नती, आरक्षण व त्यासंबंधीत कर्मचारी शंभर बिंदू नामावली इत्यादी बाबीं संदर्भात सहाय्य व्हावे यादृष्टीने संस्थान आस्थापनेवर मागासवर्ग कक्ष स्वतंत्ररित्या कार्यरत करणेत आलेला आहे. या मागासवर्ग कक्षाच्या माध्यमातून शासन निर्णयातील विविध तरतुदीनुसार कर्मचारीविषयक अनुषंगिक कामकाज करणेत येत आहे. याव्यतिरिक्त शासन स्तरावरील पत्रव्यवहाराच्या नोंदी घेऊन त्याची माहिती प्रशासनास व संबंधितांना वेळोवेळी आवश्यकतेनुसार उपलब्ध करुन देणेत येत आहे.

तसेच महाराष्ट्र राज्य शासनाचे विविध विभागाकडून संस्थान संदर्भात आलेले सर्व शासन निर्णय/परिपत्रके मा.तदर्थ/व्यवस्थापन समितीचे सभेसमोर अवलोकनार्थ सादर करण्यात येतात.

अभिलेख कक्ष

या विभागामार्फत संस्थानचे विविध रेकॉर्डस्, फाईल्स्, दस्तऐवज शासकीय नियमानुसार अ, ब, क व ड प्रकारात जतन करुन ठेवणेत येतात. तसेच महत्वाचे कागदपत्रांचे स्कॅनिंग करुन डिजीटल पध्दतीने जतन करणेचे काम प्रस्तावित आहे. कागदपत्रे जतन करणेसाठी आवश्यक ती उपाययोजना करणेत आलेली आहे. तसेच संस्थानच्या विविध विभागांच्या निरुपयोगी, खराब वस्तू / साहित्य ई-निविदा मागवून उच्चतम दर देऊ केलेल्या निविदाधारकांस विक्री करणेत येते. गेल्या ०३ अहवाल वर्षामध्ये विविध निरुपयोगी साहित्य विक्री पोटी प्राप्त झालेल्या रक्कमेचा तपशील खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	कालावधी (वर्ष)	विक्री रक्कम रु.
०१	सन २०२१-२२	२९,४९,०६५/-
०२	सन २०२२-२३	७५,८३,९३०/-
०३	**सन २०२३-२४**	**६५,५७,४८०/-**

ध्वनीक्षेपण व टेलिफोन विभाग

ध्वनीक्षेपण विभागामार्फत श्री साईबाबांचे समाधी मंदिरात होणा-या चारही आरत्या व इतर दैनंदिन कार्यक्रमांसाठी साऊंड सिस्टिम व्यवस्था केली जाते. तसेच मंदिरातील लाईव्ह ऑडिओ प्रक्षेपण समाधी मंदिर, मंदिर परिसर, दर्शन रांग हॉल्स, सर्व भक्तनिवासस्थाने, श्री साईप्रसादालय, संस्थानचे अधिकृत संकेतस्थळावर केले जाते. तसेच मंदिरातील चारही आरतींचा ऑडिओ शिर्डी आकाशवाणी एफएम रेडिओ केंद्रावरुन प्रसारीत करणेत येत आहे. तसेच गर्दीचे वेळी साईभक्त, लहान मुले हरवतात-सापडतात, काहींचे सामान-चीजवस्तू गहाळ होतात त्याचे ध्वनीप्रक्षेपण करणेकामी मंदिर परिसरात सुचना केंद्र कार्यान्वित करणेत आलेले आहे. याव्यतिरिक्त संस्थानमार्फत आयोजित सर्व सांस्कृतिक व इतर व्यासपीठ कार्यक्रमांसाठी साऊंड सिस्टिम व्यवस्था उपलब्ध करुन दिली जाते.

टेलिफोन विभागांतर्गत, विश्वस्तव्यवस्थेचे दैनंदिन कार्यालयीन कामकाज पार पाडणेसाठी मंदिर व संस्थान परिसरात असलेली विविध कार्यालये अत्याधुनिक अशा अद्ययावत अंतर्गत दूरध्वनी यंत्रणेव्दारे एकमेकांशी जोडण्यात आलेली आहेत. संस्थानला साधारणतः प्रतिदिनी २००० ते २५०० येणारे दूरध्वनी कॉल्स व संस्थानकडून केले जाणारे साधारणतः ७०० ते ८०० दूरध्वनी कॉल्स नियंत्रित करणेसाठी तसेच भक्तांचे सुविधेसाठी २४x७ कार्यान्वीत असणारा ऑपरेटर कक्ष तसेच हेल्पलाईन व कंट्रोल रुम कक्ष स्वतंत्ररित्या कार्यान्वीत करणेत आलेला आहे. तसेच संस्थान अधिकारी व विभागप्रमुख यांचेमध्ये कामकाजाचा समन्वय राहावा, संबंधित अधिकारी/विभागप्रमुख यांचेशी त्वरीत संपर्क साधून तातडीने कामे व्हावीत यादृष्टीने श्री साईबाबा संस्थान नांवाने WhatsApp Group कार्यान्वीत करण्यात आलेला आहे.

सीसीटीव्ही कक्ष

मंदिर व मंदिर परिसरात साईभक्तांचे सुरक्षेसाठी व आपत्कालीन परिस्थितीत तात्काळ उपाययोजना करता यावी म्हणून सीसीटीव्ही यंत्रणा कार्यान्वीत करणेत आलेली आहे. तसेच संस्थानचे दर्शनरांग कॉम्प्लेक्स श्री साईआश्रम भक्तनिवास, श्री साईबाबा भक्तनिवास, द्वारावती भक्तनिवास, श्री साईबाबा हॉस्पीटल, श्री साईनाथ रुग्णालय, श्री साई प्रसादालय, श्री साईबाबा महाविद्यालय, श्री साई धर्मशाळा, इ. ठिकाणी सुरक्षिततेच्या दृष्टीने सीसीटीव्ही कॅमेरे व इतर अनुषंगीक यंत्रणा कार्यान्वित करणेत आलेली आहे. सदरहू यंत्रणा सुस्थितीत कार्यरत रहावी याकरीता सीसीटीव्ही विभागामार्फत संबंधित सर्व तांत्रिक साहित्याची वेळोवेळी तपासणी करुन त्याची आवश्यक ती दुरुस्ती व देखभाल करणेत येते. तसेच साईभक्तांसाठी संस्थानच्या विविध विभागात स्थानिक लाईव्ह दर्शनसाठी LED टी.व्ही. बसविण्यात आलेले आहेत.

विधी विभाग

विधी विभागामार्फत संस्थानच्या विविध न्यायालयातील दाव्यांचे कामकाज पहाणे, विविध विभागांना कराव्या लागणाऱ्या करारांचे मसुदे संस्थाननियुक्त वकीलांमार्फत तपासून देणे आदि कामे केली जातात. पी.आय.एल.नं.९८/२०२१ व १००/२०२१ मध्ये दि.१३.०९.२०२२ रोजी मा.उच्च न्यायालयाने आदेश दिल्यानंतर संस्थानच्या विविध कामांसाठी रक्कम रु.५० लाखाचे पुढील खर्चासाठी तसेच धोरणात्मक बाबींसाठी मान्यता मिळणेकामी सिव्हील अर्ज दाखल करण्यात येतात. याव्यतिरिक्त विधी विभागामार्फत, विविध न्यायालयांपुढे संस्थानने दाखल केलेले ७ व संस्थान विरुध्द दाखल झालेले ६४ दावे असे एकुण ७१ न्यायालयीन दाव्यांचे कामकाजाबाबत संस्थान वकिलांशी समन्वय साधून कार्यवाही सुरु आहे.

मालमत्ता विभाग

संस्थान मालकीचे अचल मालमत्तेचे जतन व संरक्षण व्हावे, संस्थान व्यवस्थापनास विकास कामांचे दृष्टीने आवश्यक जमिनीचे संपादन करता यावे, जमीन महसूल विषयक बाबींमध्ये सुसूत्रीकरण व्हावे म्हणून जमीन महसुल विषयक कामे एकत्रित करुन स्वतंत्र मालमत्ता विभाग कार्यरत करणेत आला. सध्या या विभागामार्फत जमीन महसुलासह भूसंपादन व जमीन खरेदी विषयक सर्व कामे पार पाडली जात आहेत.

अहवाल सालातील ठळक बाबी

१) विनाशिफारस **सशुल्क दर्शन व आरती पास** वितरण जनसंपर्क विभागार्फत अनुक्रमे १४,३४,७४१ व १,३०,३०९, भक्तनिवासस्थाने २९,०९८ व विमानतळ येथून ७,६८२, **ऑनलाईन दर्शन व आरती पास** अनुक्रमे १०,९३,४४९ व ३,६०,५११ असे **एकुण दर्शन पास २५,६४,९७० व आरती पास ४,९०,८२०** करणेत आलेले आहेत.

२) जनसंपर्क कार्यालयामार्फत मा.शासनाच्या माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय मार्फत विविध विभागांच्या विकास प्रकल्पांच्या / साहित्य खरेदीच्या जाहिर निविदा सूचना स्वरुपातील **८६ जाहिराती** यांचे माध्यमातून प्रसिध्दी देणेत आल्या.

३) संस्थान मालकीचे हेलीपोर्टवर **२४ वेळेस हेलिकॉप्टर लॅण्डींगकरीता** सशुल्क परवानगी देणेत आली.

४) **संतकवी श्री दासगणू महाराजांची पुण्यतिथी दि.११ डिसेंबर २०२३ रोजी** तसेच **दि.२१ जानेवारी २०२४ रोजी जन्मतिथी** साजरी करण्यात आली. या दोन्ही दिवशी श्री समाधी मंदिराचे समोरील स्टेजवर संस्थान पुजारी यांचेमार्फत ग्रामस्थ व साईभक्त यांनी सामुहिक श्री साईनाथ स्तवनमंजिरीचे वाचन करण्यात आले.

५) **श्री साईसच्चरित पारायण सोहळा-२०२३ हा दि.१७ ऑगष्ट, २०२३ ते दि.२५ ऑगष्ट, २०२३ अखेर** साजरा करणेत आला.

६) संरक्षण विभागामार्फत **बिनधनी रोख रक्कम रु.१,१२,३४९/-** व **रु.४,३३,५२७/- किंमतीच्या बिनधनी वस्तू** (सोने, चांदी, घड्याळे, मोबाईल्स, कॅमेरे, इ.) लेखाशाखेकडे जमा करणेत आलेले आहे.

७) संस्थानचे साईप्रसाद निवासस्थान अंतर्गत **साईनिवास अतिथीगृह, द्वारावती भक्तनिवास, साईआश्रम भक्तनिवास व साई धर्मशाळा विभाग** या निवासस्थान इमारतीस सन २०१५ मध्ये प्राप्त झालेल्या **ISO-9001:2015** या मानांकनांचे नुतनीकरण होऊन, **दिनांक १८ ऑगष्ट, २०२६ पर्यन्त** मुदतवाढ मिळालेली आहे.

८) बगीचा विभागामार्फत अहवाल सालातील तीनही उत्सवात तसेच गुढीपाडवा, श्री दत्त जयंती, दीपावली, नववर्षारंभ इत्यादी उत्सवानिमित्त साईभक्तांकडून श्री साईबाबा समाधी मंदिर, गुरुस्थान, द्वारकामाई, चावडी व परिसरात देणगीदाखल फुलांची सजावट करणेत आली.

९) साईभक्तांकडून श्रींचे आरतीसाठी वापरणेत येणारे वस्त्र देणगी स्वरुपात मोठ्या प्रमाणात प्राप्त होत असतात व यामध्ये दिवसें-दिवस वाढही होत आहे. त्यामुळे सर्व साईभक्तांना समान संधी प्राप्त व्हावी म्हणून लेखाशाखेमार्फत या वस्त्रांची दरमहा लकी ड्रॉ पद्धतीने सोडत काढणेत येऊन, ज्या भक्तांनी वस्त्रे अर्पण केलेली आहेत, त्यातून निवड झालेल्या भक्तांची नांवे संस्थानचे अधिकृत संकेतस्थळावर प्रसिध्द करणेत येत आहेत व त्यानुसार श्रींचे आरतीसाठी वापरण्यात येतात.

१०) मंदिर व मंदिर परिसरात अपघात होऊन भक्तांचे जिवितास नुकसान झाल्यास त्यांना नुकसान भरपाई देता यावी म्हणून लेखाशाखेमार्फत दरवर्षी **२५ साईभक्तांकरीता अपघाती / घातपाती विमा** संरक्षण घेणेत येत आहे. तसेच **साईसेवकांसाठीही अपघाती / घातपाती विमा** संरक्षण घेणेत येत आहे.

११) **भारताच्या मा.राष्ट्रपती श्रीमती द्रौपदी मुर्मू यांनी शिर्डी येथे श्री साईबाबा समाधीचे दर्शनासाठी माहे जुलै २०२३ मध्ये भेट दिली होती.** सदरहू भेटीप्रसंगी त्यांनी श्री साई प्रसादालयात प्रसादभोजनाचा लाभ घेतला होता. त्यावेळी त्यांना प्रसादभोजन आवडल्याने त्यांनी प्रसादालयातील दोन आचारी यांना २५ ते ३० दिवसांसाठी राष्ट्रपती भवन येथे आचा-यांना प्रशिक्षण देणेसाठी आमंत्रित करण्यात आले होते.

१२) **भारताचे मा.पंतप्रधान श्री.नरेंद्र मोदी यांनी दि.२६.१०.२०२३ रोजी नवीन दर्शन रांगेचे ऑनलाईन उद्घाटनप्रसंगी शिर्डी येथे भेट दिली होती.** यावेळी कार्यक्रमासाठी उपस्थित सुमारे ४५ ते ५० हजार व्यक्तींना प्रसादालयामार्फत प्रसादभोजन पॅकींग करुन देण्यात आले.

१३) शिर्डी येथे झालेल्या **आंतरराष्ट्रीय** एक्स्पोमध्ये येणा-या व्यक्तींसाठी प्रसादालयाकडून प्रसादभोजनाची व्यवस्था करण्यात आली होती. त्यावेळी **सुमारे १.१० लाख व्यक्तींनी एकाच दिवसात प्रसादभोजनाचा लाभ घेतला होता.**

१४) **मोफत प्रसादभोजन योजना :-** साईभक्त स्वतः अथवा नातेवाईकांचा वाढदिवस किंवा पूर्वजांच्या स्मृतीप्रित्यर्थ अथवा अन्य कारणास्तव संस्थान विश्वस्तव्यवस्थेने खालीलप्रमाणे ठरविलेली रक्कम जमा केल्यास श्री साईबाबांना नैवेद्य अर्पण करुन साईभक्तांना प्रसादालयात मोफत प्रसादभोजन देण्याची व्यवस्था करण्यात येते. मोफत प्रसादभोजन योजनेअंतर्गत प्रति दिवसासाठी खालीलप्रमाणे देणगी स्विकारण्यात येते.

श्री रामनवमी, श्री गुरुपौर्णिमा व श्री पुण्यतिथी (दसरा) इ. उत्सव कालावधीत रु.१५ लाख, गुरुवार, शनिवार व रविवार या दिवसांसाठी रु.१० लाख व वर्षातील इतर दिवसांसाठी रु.५ लाख तसेच याकामी आपले इच्छेप्रमाणे देणगी देणे असल्यास तीही स्विकारली जाते. सदर योजनेत देणगी देणा-या दानशूर साईभक्तांची नांवे प्रसादभोजनाच्या दिवशी प्रसादालयामध्ये नामफलकावर प्रसिद्ध करण्यात येतात.

इतर उपक्रम - रुग्णालये

अधिनियमातील कलम १७ व २१ मधील तरतुदीस अनुसरुन, विश्वस्तव्यवस्थेच्या ध्येय-धोरणांशी सुसंगत राहून, संस्थानने श्री साईबाबांची शिकवण व बाबांनी त्यांचे हयातीत गरीब व गरजूंची केलेली रुग्णसेवा लक्षात घेऊन, बाबांचा रुग्णसेवेचा वारसा पुढे चालू ठेवण्यासाठी, शिर्डी व परिसरातील ग्रामीण भागातील सर्वसामान्य, गोर-गरीब जनतेला वैद्यकीय सेवा उपलब्ध व्हाव्यात यासाठी, श्री साईनाथ रुग्णालय तसेच गंभीर आजारावरील उच्च दर्जाचे उपचारांचे सोयीसाठी, श्री साईबाबा सुपर स्पेशालिटी हॉस्पीटल सुरु केलेले आहे. त्यांची थोडक्यात माहिती पुढीलप्रमाणे :-

श्री साईनाथ रुग्णालय, शिर्डी

समाजातील सर्व स्तरातील आणि गोर-गरीब व गरजू रुग्णांची सेवा हे बाबांच्या शिकवणीतले एक मोठे तत्वज्ञान आहे. त्यालाच अनुसरुन श्री साईबाबा संस्थान, शिर्डी ने सन १९६४ साली **"श्री साईनाथ रुग्णालय"** सुरु केले आहे.

शिर्डी व शिर्डी शहराच्या जवळपास चांगली वैद्यकीय सेवा उपलब्ध नव्हती. श्री साईनाथ रुग्णालयामुळे अशी वैद्यकीय सेवेची गरज पूर्ण करण्यात आली आहे. वैद्यकीय सेवेचे दर अत्यल्प असून दि.०१ जानेवारी, २०१७ पासून सर्व प्रकारच्या गरीब व गरजू रुग्णांसाठी वैद्यकीय सेवा विनामुल्य उपलब्ध करुन देणेत आलेली आहे. रुग्णालयात विविध विभागांतर्गत ३०० खाटा उपलब्ध असून, यामध्ये ०८ खाटांच्या अतीदक्षता विभागाचाही समावेश आहे. तसेच ०२ सुसज्ज ऑपरेशन थिएटरची सुविधा उपलब्ध करुन देणेत आली आहे.

(०१) रुग्णालयातील सेवा

अत्याधुनिक तंत्रज्ञान व उपकरणाने, सुसज्ज असे रुग्णालयात बाह्यरुग्ण, अंतर्रुग्ण, अतिदक्षता, शस्त्रक्रिया, क्ष-किरण, प्रयोगशाळा आदि विभागांमार्फत गरीब व गरजु रुग्णांना विविध सेवा विनामुल्य पुरविल्या जातात. मंदिर परिसरातील भक्तांच्या सोयीसाठी मंदिर परिसरामध्ये कायमस्वरुपी प्रथमोपचार केंद्र असून तेथेही प्राथमिक उपचार करणेत येतात. गेल्या ०३ वर्षात रुग्णालयात विविध आजारांवर उपचार घेणाऱ्या रुग्णांची संख्या खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	उपविभागाचे नांव	उपचारार्थी रुग्णांची संख्या		
	अहवाल वर्ष -	सन २०२१-२२	सन २०२२-२३	**सन २०२३-२४**
०१	बाह्यरुग्ण विभाग	२,१५,०५२	२,८४,५७६	**३,३२,२२६**
०२	अंतर्रुग्ण विभाग	८,३९३	९,४०९	**१२,५०९**
०३	शस्त्रक्रिया विभाग	८,८०४	९,०९८	**१२,५०९**

अ.नं.	उपविभागाचे नांव	उपचारार्थी रुग्णांची संख्या		
	अहवाल वर्ष -	सन २०२१-२२	सन २०२२-२३	**सन २०२३-२४**
०४	क्ष-किरण तपासणी (एक्स-रे)	२१,१६५	२१,२८२	**२८,३६६**
०५	सोनोग्राफी तपासणी	-	-	**-**
०६	प्रयोगशाळा तपासणी (रक्त/लघवी)	३९,५७७	४५,१५१	**५९,२७९**
०७	ई.सी.जी. विभाग	१३,४३५	१२,८७६	**१७,२८८**
०८	प्रथमोपचार केंद्र - मंदिर परिसर	५,१४९	५२,४४४	**५९,४७६**
०९	आय.सी.टी.सी. विभाग	४,८९१	५,१८०	**५,६५५**
१०	डॉट सेंटर (TB) विभाग	११६	१२९	**१३९**

श्री साईनाथ रुग्णालयात सर्वांसाठी संपूर्ण वैद्यकिय उपचार विनामुल्य (मोफत) केले जातात. तसेच रुग्णांच्या तातडीच्या सेवेसाठी वाजवी व अल्पदरात २४ तास रुग्णवाहिका व शववाहिनी उपलब्ध करुन देणेत आलेली आहे.

(०२) श्री साईनाथ रक्तपेढी

श्री साईनाथ रुग्णालयाबरोबरच रुग्णसेवेसाठी आधुनिक व अतिशय सुसज्ज अशी श्री साईनाथ रक्तपेढी कार्यरत आहे. सदर रक्तपेढीमार्फत अहिल्यानगर तसेच आसपासच्या जिल्ह्यातील विविध रुग्णालयांना सेवा पुरविली जाते. शिर्डीमध्ये **'रक्तदान एक चळवळ'** उभी राहावी या दृष्टीकोनातून मंदिर परिसरात रक्तपेढीमार्फत रक्तदात्यांसाठी रक्तसंकलन केंद्र सुरु केले आहे. परंतु सदरचा उपक्रम संस्थान पुरताच मर्यादित न ठेवता परिसरातील इतरही रक्तपेढयांना समाविष्ठ करुन दैनंदिन रक्तसंकलन सुरु केले आहे.

या रक्तपेढीमध्ये आधुनिक पध्दतीने रक्ताची साठवण करुन गरजू रुग्णांना ते वाजवी दरात त्वरीत उपलब्ध करुन दिले जाते. रक्तदानासारख्या महत्वाच्या दानाविषयी लोकांना जागृत करुन रक्तपेढीने अहवाल सालात **एकूण ८,६९४ पिशव्या** रक्त जमा करुन रुग्णांना उपलब्ध करुन देणेत आले आहे.

(०३) वैद्यकीय आर्थिक मदत व धर्मादाय सेवा

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी तर्फे गरीब व गरजु रुग्णांना वैद्यकीय उपचारासाठी आर्थिक अनुदान दिले जाते. संस्थानचे प्रचलित नियमावलीत सुधारणा करुन महाराष्ट्र शासनाच्या पारीत आदेशान्वये, दि.२९.०१.२०२१ पासून सुधारीत नियमावली प्रशासकीय मान्यतेने लागू केलेली आहे.

१) अनुदान हे केवळ भारतातील सरकारी, जिल्हा परिषद वा महानगरपालिका रुग्णालय, सार्वजनिक धर्मादाय न्यासाने चालविलेले रुग्णालय, सार्वजनिक लिमिटेड कंपनी (Public Limited Company) यांनी चालविलेले अगर सहकारी संस्था (Co-operative Society) अथवा शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालय

यांनी चालविलेले रुग्णालय यातील उपचार/शस्त्रक्रियेवरील खर्चापोटी देण्यात येते. परंतु, अशा रुग्णालयांची नोंद संस्थानचे अनुदान यादीत असणे आवश्यक आहे.

२) संस्थानच्या रुग्णालयात ज्या रुग्णांच्या शस्त्रक्रिया/उपचार होणार/झालेले असतील अशा रुग्णांना संस्थानमार्फत अनुदान देण्यात येत नाही.

३) औषधोपचाराच्या वाढत्या किंमती व खर्च लक्षात घेता अनुदान हे शस्त्रक्रिया उपचारासाठी येणारे एकुण खर्चाचे २५% अगर रु.५०,०००/- यापैकी जी कमी पुर्णांकीत रक्कम असेल तेवढी रक्कम देण्यात येते. मात्र शस्त्रक्रिया उपचाराचा खर्च रु.१५,०००/- अगर त्याहून कमी असल्यास मात्र अनुदान देण्यात येत नाही.

४) अनुदानाची रक्कम परस्पर संबंधीत रुग्णालयाच्या नांवाने उपचार चालू असलेल्या रुग्णालयाच्या बँक खात्यात आरटीजीएस द्वारे पाठविली जाते.

५) पिवळे रेशन कार्डधारक रुग्ण व त्याचे कुटूंबीय यांचे सर्व मार्गाने मिळणारे एकुण वार्षिक उत्पन्न रक्कम रु.८५,०००/- मात्र किंवा त्यापेक्षा कमी व केशरी रेशन कार्डधारक रुग्णासाठी रक्कम रु.१,६०,०००/- किंवा त्यापेक्षा कमी असल्यास अर्जदाराचा अर्ज अनुदानासाठी ग्राह्य समजण्यात येतो.

वैद्यकीय आर्थिक अनुदान हे खालील शस्त्रक्रिया / उपचारांसाठी दिले जाते :

१) कर्करोगासंबंधी उपचार, शस्त्रक्रिया व शस्त्रक्रिया नंतरचे उपचार
२) रक्तासंबंधीचे आजार (उदा. हिमोफेलिया)
३) जी.बी.एस. (Guillain Barre Syndrome)
४) कॉक्लीअर इम्प्लांट (Cochlear Implant)
५) सर्व प्रकारच्या ट्रान्सप्लांट (Transplant), शस्त्रक्रिया व नंतरचे उपचार
६) हृदय शस्त्रक्रिया व नंतरचे उपचार
७) मेंदू शस्त्रक्रिया व नंतरचे उपचार
८) मणका शस्त्रक्रिया व नंतरचे उपचार

गेल्या ०३ अहवाल सालात गरजू रुग्णांना उपलब्ध करुन देणेत आलेल्या वैद्यकिय अनुदान रक्कमेचा व लाभार्थी रुग्णांचा गोषवारा खालीलप्रमाणे :

अ.नं.	आर्थिक वर्ष	अनुदान लाभार्थी रुग्ण संख्या	अनुदान वाटपाची रक्कम रु.
०१	सन २०२१-२२	२१७	१,००,२३,३८६/-
०२	सन २०२२-२३	३७०	१,८३,६२,५००/-
०३	**सन २०२३-२४**	**४११**	**२,०३,४६,९३७/-**

तसेच मा.व्यवस्थापन समितीचे निर्णयानुसार, दिनांक ०१ जानेवारी, २०१७ पासून श्री साईनाथ रुग्णालयात वैद्यकिय उपचार घेणारे सर्व घटकातील गरजू रुग्णांसाठी विनामुल्य (मोफत) वैद्यकिय उपचार सुरु करणेत आले आहेत. विनामुल्य (मोफत) वैद्यकिय उपचारापोटी झालेल्या खर्चाचा मागील तीन वर्षाचा गोषवारा खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	आर्थिक वर्ष	रुग्ण संख्या	रुग्णांवर उपचारापोटी खर्च झालेली रक्कम रु.
०१	सन २०२१-२२	२,२३,४४५	८,०९,४३,६५०/-
०२	सन २०२२-२३	२,९३,९८५	६,७९,८०,०९४/-
०३	**सन २०२३-२४**	**३,४४,७४५**	**१०,८०,०५,४००/-**

श्री साईबाबा हॉस्पीटल (सुपर स्पेशालिटी), शिर्डी

शिर्डी व शिर्डी परिसरातील ग्रामीण भागातील गरीब व गरजू रुग्णांना गंभीर आजार तसेच इतर तपासण्यांसाठी मुंबई, पुणे, नाशिक इत्यादी शहराच्या ठिकाणी जाऊन उपचार घ्यावे लागत असत. या गरीब व गरजू रुग्णांना उच्च दर्जाच्या वैद्यकिय सेवा-सुविधा शिर्डीमध्ये उपलब्ध व्हाव्यात या उदात्त हेतूने मा. व्यवस्थापन समितीने माहे मे २००६ पासून श्री साईबाबा सुपर स्पेशालिटी हॉस्पीटल सुरु केले आहे. यामध्ये एकुण २६१ बेड असलेल्या १० अतिदक्षता विभागांचा समावेश आहे. या रुग्णालयाविषयी थोडक्यात माहिती खालीलप्रमाणे :-

०१. रुग्णालयाची क्षमता : २६१ बेडस्

१) हृदयरोग अतिदक्षता विभाग : ११ बेडस्
२) सामान्य अतिदक्षता विभाग : ११ बेडस्
३) सर्जिकल अतिदक्षता विभाग : ०७ बेडस्
४) न्युरो इन्टेन्सिव्ह केअर विभाग : ०४ बेडस्
५) हृदयरोग रिकव्हरी वार्ड (CRU-I) (अतिदक्षता विभाग) : २२ बेडस्
६) हृदयरोग रिकव्हरी वार्ड (Cardiac Ward) : ३७ बेडस्
७) हृदयरोग रिकव्हरी वार्ड (CRU-II) : १० बेडस्
८) हृदयरोग रिकव्हरी वार्ड (CVTS Ward) : ३४ बेडस्
९) निम्न खाजगी कक्ष (MSW) : ३७ बेडस्
१०) वातानुकूलीत खाजगी कक्ष : ०८ बेडस्
११) डिलक्स रुम्स : ०५ बेडस्
१२) सामान्य कक्ष (महिला) : २८ बेडस्
१३) ट्वीन शेअरींग बेडस् : ३७ बेडस्
१४) कॅज्युअल्टी इमर्जन्सी केअर : १० बेडस्

०२. विविध शस्त्रक्रियेसाठी सुविधा : शस्त्रक्रिया कक्ष ०७ + कॅथलॅब.

०१. हृदय शस्त्रक्रिया कक्ष - ०२
०२. अस्थिरोग शस्त्रक्रिया कक्ष - ०१
०३. सामान्य शस्त्रक्रिया कक्ष - ०२
०४. न्युरो सर्जरी व ट्रॉमॅटॉलॉजी कक्ष - ०२
०५. लिक्विड ऑक्सिजन प्लान्ट - ०१

०३. रुग्णालयात उपलब्ध असणाऱ्या सुविधा :

०१. कार्डिऑलॉजी
०२. कार्डिओ-थोरॅसिक सर्जरी
०३. न्युरो सर्जरी - ट्रॉमॅटॉलॉजी
०४. युरॉलॉजी
०५. नेफ्रॉलॉजी - डायलेसिस
०६. ॲडव्हान्सड् ऑर्थोपेडिक्स्
०७. जनरल मेडिसिन
०८. जनरल सर्जरी
०९. मॅक्झीलोफॅसीअल सर्जरी
१०. डेंटल डिपार्टमेंट
११. आहारतज्ञ
१२. मानसोपचार

०४. रुग्णालयात उपलब्ध असणाऱ्या रोग निदान चाचण्या व उपचार सेवा :

०१. रेडिओलॉजी विभाग
०२. पॅथॉलॉजी विभाग
०३. डायग्नोस्टिक्स् विभाग
०४. रक्तपेढी
०५. मध्यवर्ती ऑक्सिजन वायुपुरवठा यंत्रणा
०६. लाँन्ड्री
०७. मध्यवर्ती वायु व सक्शन सुविधा
०८. बायोमेडिकल इंजिनिअरींग विभाग
०९. सोलर वॉटर हिटींग यंत्रणा
१०. काही विशिष्ट विभागांसाठी मध्यवर्ती वातानुकूलन यंत्रणा
११. महात्मा ज्योतीबा फुले जीवनदायी आरोग्य योजना आणि प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना
१२. 3 Tesla MRI Machine
१३. 128 Slice CT Scan Machine

०५. गेल्या ०३ अहवाल सालात श्री साईबाबा हॉस्पीटलमध्ये उपचार घेतलेल्या रुग्णांची संख्या :

अ.नं.	विभाग / उपचार	रुग्णांची संख्या		
	अहवाल वर्ष -	२०२१-२२	२०२२-२३	२०२३-२४
०१	बाह्यरुग्ण विभाग	१,०१,५९७	१,३७,७३७	**१,५३,९०५**
०२	अंतरुग्ण विभाग	७,७७९	९,५५५	**१०,७३२**
०३	विविध प्रकारच्या तपासण्या (MRI, CT Scan, X-Ray, USG, 2D Echo, TMT, Lab, डायलेसिस, ECG, TEE इ.)	२,५८,३४२	३,३९,७४५	**३,९८,०१२**

अ.नं.	विभाग / उपचार	रुग्णांची संख्या		
	अहवाल वर्ष -	२०२१-२२	२०२२-२३	२०२३-२४
०४	सी.व्ही.टी.एस. (बायपास, आय.सी.आर., एम.व्ही.आर., डी.व्ही.आर, ए.व्ही.आर., बी.टी. शन्ट, पी.डी.ए., ए.व्ही.एफ., टी.ओ.एफ इ.)	५४९	८२९	६९०
०५	हृदयरोग – अँजिओग्राफी	१,६९६	२,४०३	२,४४९
०६	हृदयरोग – अँजिओप्लास्टी	८२६	१,०७८	१,०३४
०७	हृदयरोग- बी.एम.व्ही./बी.ए.व्ही/बी.पी.व्ही व इतर	९६	१६६	१०४
०८	पीडीए/एएसडी/व्हीएसडी/टिपीएम इत्यादी	२०६	२६९	२२६
०९	न्युरो सर्जरी	४०५	६७०	७६८
१०	युरो सर्जरी	१६२	४४४	७२७
११	जनरल सर्जरी	७०८	५१२	१,०२९
१२	ऑर्थोपेडीक्स	३१६	६५६	७५१
१३	दंत शस्त्रक्रिया (Maxi Facial)	६४	८३	११३
१४	कान, नाक, घसा शस्त्रक्रिया	-	-	-
१५	प्लॅस्टिक सर्जरी	१३	-	-
१६	नेफ्रॉलॉजीस्ट	-	-	-

०६. रुग्णालयासाठी औषधे व इतर आवश्यक साहित्य :

श्री साईनाथ व श्री साईबाबा या दोन्ही रुग्णालयांसाठी रुग्णांच्या रोगनिदान व उपचारांसाठी आवश्यक असलेली औषधे, उपकरणे इत्यादी साहित्य खरेदीसाठी मध्यवर्ती औषध भांडार स्थापन करण्यात आलेले आहे. अहवाल सालात, अंदाजे पूर्णांकित **रक्कम रु.२३.५१ कोटी मात्रची मशिनरी, औषधे, सर्जिकल इन्स्ट्रुमेंटस, फर्निचर, लिनन व इतर आवश्यक वैद्यकिय उपकरणे व साहित्य** इत्यादी उपलब्ध करुन देण्यात आलेले आहे. तसेच दोन्ही रुग्णालयाकडील रुग्णांचे कपडे व इतर लिनन स्वच्छ करणे, धुणे व इस्त्री करणे यासाठी स्वतंत्र लॉन्ड्रीची व्यवस्था करण्यात आली आहे.

०७. रुग्णालयाचे संगणकीकरण :

श्री साईबाबा सुपर स्पेशालिटी रुणालय संगणकीय कार्यप्रणालीव्दारे काही प्रमाणात रुग्णांचे बिलींग व काही प्रमाणात मध्यवर्ती औषध भांडार आदी ठिकाणी सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात आली आहेत.

रुग्णांचे रोगनिदान, उपचार पद्धती, व्हिडीओ कॉन्फरन्सींग, सक्षम औषध भांडार व रुग्ण बिलींग याठिकाणी संगणक प्रणाली लवकरच कार्यान्वित करण्याचे विचाराधिन आहे. श्री साईनाथ रुग्णालयात प्रथम टप्प्यात ई-हॉस्पीटल प्रणालीमधील केस पेपर व ओपीडी बिलींग मोड्युल्सचा वापर सुरु करण्यात आला आहे.

०८. वैद्यकिय शिबीरांचे आयोजन

अहवाल सालात श्री साईबाबा संस्थानचेवतीने,

१) साईभक्तांचे सोईसाठी "आयुष्यमान भारत" योजनेचे नोंदणी शिबीर घेण्यात आले.

२) "शासन आपल्या दारी" शिबीरात श्री साईबाबा हॉस्पीटलमार्फत सहभाग घेण्यात आला.

३) अहमदाबाद येथे सुसंस्कारीत स्वास्थ सेवा कार्यशाळेत संस्थानचे वतीने सहभाग नोंदविण्यात आला.

४) श्री साईबाबा संस्थानचे दोन्ही रुग्णालयातील हाऊसकिपींग कर्मचारी यांना सुरक्षा व कौशल्य विकास प्रशिक्षण शिबीराचे आयोजन करण्यात आले.

५) श्री साईबाबा संस्थानचे वतीने श्री साईनाथ रुग्णालयातील श्री साईनाथ रक्तपेढीमार्फत मंदिर परिसर व इतर ठिकाणी असे **एकुण १६७ रक्तदान शिबीरे** घेण्यात आली व त्यामध्ये **सुमारे ४२४४ रक्तदात्यांनी** रक्तदान केले आहे.

०९. रुग्णांना वैद्यकिय उपचार बिलातील सवलतीच्या विविध योजना :

(अ) आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकातील रुग्णांना सवलत :-

संस्थानमार्फत दारिद्रय रेषेखालील गरीब, गरजु व दुर्बल घटकातील रुग्णांच्या वैद्यकिय उपचार बिलात नियमानुसार सवलत देण्यात येत आहे. त्याचा गेल्या ०३ वर्षाचा तपशील खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	अहवाल वर्ष	लाभार्थी रुग्णांची संख्या	आर्थिक सवलत रु. (कोटीमध्ये)
०१	सन २०२१-२२	२६,८३३	५.१९
०२	सन २०२२-२३	२७,०९६	६.२१
०३	**सन २०२३-२४**	**२४,२१९**	**६.५१**

(ब) जीवनदायी योजना शालेय आरोग्य तपासणी (NRHM) :-

सदर योजनेच्या अंतर्गत दारिद्रय रेषेखालील तसेच शालेय विद्यार्थी रुग्णांच्या ह्रदय शस्त्रक्रिया करणेत येत होत्या. सदर योजना शासनाने दि.२१.११.२०१३ पासून बंद केलेली आहे. जीवनदायी आरोग्य योजनेअंतर्गत लाभार्थींवर उपचार करण्यात येऊन त्यापोटी **दि.३१.०३.२०२४ अखेर रु.३.७५ कोटी खर्च परतावा रक्कम येणे प्रलंबित आहे**. मागील सलग पाच वर्षांपासून प्रलंबित रक्कम प्राप्त होत नाही, त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	अहवाल वर्ष	एकुण येणे रक्कम	प्राप्त अनुदान
०१	सन २०१९-२०	३.७५ कोटी	निरंक
०२	सन २०२०-२१	३.७५ कोटी	निरंक
०३	सन २०२१-२२	३.७५ कोटी	निरंक
०४	सन २०२२-२३	३.७५ कोटी	निरंक
०५	**सन २०२३-२४**	**३.७५ कोटी**	**निरंक**

(क) महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना (राजीव गांधी जीवनदायी आरोग्य योजना) :-

शासनाच्या धोरणानुसार जुनी जीवनदायी आरोग्य योजना बंद करण्यात येवून त्याऐवजी, नवीन राजीव गांधी जीवनदायी आरोग्य योजना दि.२१.११.२०१३ पासून संपूर्ण राज्यात लागू करण्यात आली आहे. सदर योजनेचे महाराष्ट्र शासनाने नांव बदलून **"महात्मा ज्योतिबा फुले जन आरोग्य योजना (MJPJAY)"** असे केले आहे. सदर योजनेची अंमलबजावणी पूर्णपणे ऑनलाईन पद्धतीने राज्य आरोग्य हमी सोसायटी (SHAS) च्या नियंत्रणाखाली युनायटेड इंडिया इंशुरन्स कंपनी व टीपीए कंपन्यांच्या मार्फत करण्यात येत असून योजनेचा गेल्या ०३ वर्षाचा संक्षिप्त अहवाल खाली नमुद केला आहे :-

लाभार्थी बाह्यरुग्ण (OPD) व अंतरुग्णांचा (IPD)

Free OPD & IPD Investigations

अ.नं.	तपशील	बाह्यरुग्ण		अंतरुग्ण	
		लाभार्थी संख्या	रक्कम रु.	लाभार्थी संख्या	रक्कम रु.
०१	सन २०२१-२२	६,१६८	१,२६,८४,४८५	३,४७५	१४,८७,६४,७५७
०२	सन २०२२-२३	५,१०२	७०,१७,६५०	३,४२२	२२,६६,४१,११५
०३	**सन २०२३-२४**	**४,३३३**	**५८,०९,०८५**	**३,४१८**	**१७,०५,४०,४१६**

या योजनेचे कामकाज पूर्णतः संगणकीकृत पध्दतीने होत असल्याने, रुग्ण व त्यांचे नातेवाईक या योजनेबाबत समाधान व्यक्त करत आहेत. तसेच सदर योजनेचे कामकाज व्यवस्थापनास अधिक सुलभ व सोयीचे झाले आहे.

(ड) प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना :-

श्री साईबाबा हॉस्पीटल मध्ये केंद्र शासनाची प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना दि.११.०९.२०१९ पासून सुरु करण्यात आलेली आहे. सदर योजनेअंतर्गत भारतातील कोणत्याही आयुष्यमान कार्डधारक व्यक्तिस या योजनेचा लाभ घेता येतो. दि.०१.०४.२०२० पासून एकत्रित महात्मा फुले जन आरोग्य योजना व प्रधानमंत्री जन आरोग्य योजना (MJPJAY-MPJAY) शासनाकडून चालविल्या जात आहेत.

अ.नं.	सन	लाभार्थी रुग्ण	एकुण प्राप्त रक्कम रु.
१	२०२१-२२	११	८,६०,०००/-
२	२०२२-२३	३९	१४,८०,०००/-
३	**२०२३-२४**	**२६**	**१०,९०,०००/-**

इतर उपक्रम - शैक्षणिक संकुल

संस्थानच्या ध्येय-उद्देशांस अनुसरुन, संस्थान व्यवस्थापनामार्फत शैक्षणिक संकुलाची स्थापना करण्यात आली आहे. हे शैक्षणिक संकुल, गांवापासून अर्धा किलोमीटर अंतरावर असलेल्या संस्थानच्या मालकीच्या नयनरम्य परिसरात आहे. शैक्षणिक संकुलात खालील शैक्षणिक संस्थांचा समावेश आहे.

अ) श्री साईबाबा खाजगी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, शिर्डी.

ब) श्री साईबाबा इंग्लिश मिडीयम स्कूल, शिर्डी.

क) श्री साईबाबा कन्या विद्या मंदिर व कनिष्ठ महाविद्यालय, शिर्डी.

ड) श्री साईबाबा महाविद्यालय, शिर्डी.

अ) श्री साईबाबा खाजगी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, शिर्डी (आय. टी. आय.)

शिर्डी व परिसरातील ग्रामीण भागातील विद्यार्थी - विद्यार्थीनींना व्यवसायाभिमुख प्रशिक्षण मिळावे व त्यांना स्वयंरोजगार उपलब्ध व्हावा, यादृष्टीने संस्थान व्यवस्थापनामार्फत शिर्डी येथे सन १९८४ मध्ये औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था सुरु करणेत आलेली आहे. अहवाल सालात, औद्योगीक प्रशिक्षण संस्थेत प्रगत व प्रचलित तंत्रज्ञानावर आधारीत **अकरा व्यवसाय** अभ्यासक्रम आहेत. तसेच प्रशिक्षण संस्थेमार्फत महाराष्ट्र राज्य ज्ञान महामंडळाचा शासनमान्य संगणक अभ्यासक्रमाचा (MS-CIT) उपक्रम चालविला जातो. गेल्या ०३ अहवाल वर्षामध्ये या प्रशिक्षण केंद्रात प्रशिक्षण घेणाऱ्या प्रशिक्षणार्थींची संख्या खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	तपशील	प्रशिक्षणार्थी संख्या (प्रवेशित)		
	शैक्षणिक वर्ष -	सन २०२१-२२	सन २०२२-२३	सन २०२३-२४
०१	व्यवसाय प्रशिक्षणार्थी	२६८	२८५	२७९
०२	संगणक अभ्यासक्रम प्रशिक्षणार्थी	०६	१५	-

ठळक बाबी :

०१. सदरहू औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था ही डायरेक्टोरेट जनरल ऑफ ट्रेनिंग (DGT), कौशल्य विकास व उद्यमशीलता मंत्रालय, भारत सरकार, नवी दिल्ली यांचेशी कायमस्वरुपी संलग्नता व मान्यताप्राप्त संस्था आहे.

०२. औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था ही संपूर्णपणे विनाअनुदानित तत्वावर चालविणेत येत असून, या संस्थेत प्रवेश घेणाऱ्या प्रशिक्षणार्थींकडून शासन नियमानुसार निश्चित केलेल्या कमाल शैक्षणिक शुल्कामध्ये मोठ्या प्रमाणात सवलत दिली जाते.

०३. प्रशिक्षण संस्थेची प्रवेश प्रक्रिया ही व्यवसाय शिक्षण व प्रशिक्षण संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांचेद्वारा ऑनलाईन पध्दतीने शैक्षणिक गुणवत्तेवर आधारित आहे.

०४. संस्थेने आजपावेतो, विविध व्यवसाय प्रशिक्षणात **केंद्र शासनाचे राष्ट्रीय स्तरावर सात सर्वोत्कृष्ट संस्था पुरस्कार** जिंकले आहेत.

०५. प्रशिक्षण सत्र २०२३ मधील अंतिम वर्षात प्रशिक्षण घेत असलेल्या टुल ॲण्ड डायमेकर ०२, मशिनिस्ट ग्राईडर ०२, इलेक्ट्रिशियन ०१ (मुलगी), फिटर ०२ व टर्नर ०१ असे एकुण ८ प्रशिक्षणार्थ्यांची जर्मनी येथे Duel Degree Programme व नोकरीसाठी निवड झालेली आहे.

०६. सन २०२४ मध्ये झालेल्या कौशल्य विकास विभाग, भारत सरकार स्किल इंडिया अंतर्गत राज्यस्तरीय कौशल्य स्पर्धेमध्ये महाराष्ट्र राज्यातून फिटर या व्यवसायातील ०३ प्रशिक्षणार्थ्यांनी द्वितीय क्रमांक पटकावला आहे.

ब) श्री साईबाबा इंग्लिश मिडीयम स्कूल, शिर्डी.

शिर्डी व शिर्डी परिसरातील ग्रामीण भागातील मुला-मुलींना इंग्रजी माध्यमाचे शिक्षणाची संधी उपलब्ध व्हावी म्हणून संस्थान व्यवस्थापनामार्फत इंग्लिश मिडियम स्कूल सुरु करणेत आलेले आहे. या शाळेसाठी शासनाकडून कोणतीही आर्थिक मदत वा अनुदान घेतले जात नाही. विद्यार्थ्यांकडूनही शैक्षणिक शुल्क आकारतांना ते आर्थिकदृष्ट्या सर्वसामान्यांना परवडेल, असेच निश्चित करणेत आलेले आहेत.

या इंग्लिश मिडियम स्कूल मध्ये, ज्युनिअर केजी ते इयत्ता दहावीपर्यंत वर्ग चालविले जातात. गेल्या ०३ अहवाल वर्षात या शाळेत शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची संख्या खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	अहवाल वर्ष	विद्यार्थी संख्या	विद्यार्थिनी संख्या	एकूण संख्या	एस.एस.सी. निकाल
०१	सन २०२१-२२	१६१०	१२८७	२८९७	१००%
०२	सन २०२२-२३	१६२१	१३३२	२९५३	९४%
०३	**सन २०२३-२४**	**१,५७२**	**१,२९६**	**२८६८**	**९७.३६%**

ठळक बाबी :

०१. पंचक्रोशीतील गावांमधून विद्यार्थ्यांची ने-आण करणेकरीता वाजवी दरात बस सेवा उपलब्ध करुन देणेत आलेली आहे.

०२. शाळेच्या विद्यार्थ्यांनी शासकीय चित्रकला स्पर्धा, राज्यस्तरीय वत्कृत्व स्पर्धा, तालुकास्तरीय विज्ञान, गणित प्रदर्शन, पथनाट्य स्पर्धा यामध्ये उल्लेखनिय कामगिरी नोंदविली आहे. शाळेच्या विद्यार्थ्यांनी राज्यस्तरीय व्हॉलीबॉल स्पर्धेत सुवर्ण तसेच थाळी फेक, शुटींग व्हॉलीबॉल, तलवारबाजी या क्रिडा प्रकारात नेत्रदिपक कामगिरी केली.

०३. शाळेचा शासकीय इलेमेंट्री ग्रेड परिक्षा व इंटरमिजिएट ग्रेड परिक्षा २०२३ चा निकाल १००% लागला असून दोन विद्यार्थ्यांनी “अ” श्रेणी प्राप्त केली आहे. तसेच हिंदी राष्ट्रभाषा परिक्षा सुबोध परिक्षेचा निकाल १००% लागला आहे.

क-१) श्री साईबाबा कन्या विद्या मंदिर, शिर्डी.

श्री साईबाबा कन्या विद्या मंदिर, शिर्डी या शैक्षणिक संकुलात राज्य शासनाच्या निर्णयानुसार विद्यार्थीनींना इयत्ता दहावीपर्यन्त मोफत शिक्षण व भोजन देण्यात येत असून, त्यांचेकडून कोणत्याही प्रकारचे शैक्षणिक शुल्क आकारले जात नाही. तसेच या विद्यालयासाठी शासनाकडून आर्थिक मदत वा अनुदान घेतले जात नाही.

श्री साईबाबा कन्या विद्या मंदिरमध्ये गेल्या ०३ अहवाल वर्षामध्ये शिक्षण घेत असलेल्या विद्यार्थीनीची संख्या खालील प्रमाणे :-

अ.नं.	अहवाल वर्ष	विद्यार्थिनी संख्या इ.५ वी ते इ.१० वी	एस.एस.सी. बोर्ड निकाल
०१	सन २०२१-२२	७५१	९८.४३%
०२	सन २०२२-२३	८३८	८९.७२%
०३	**सन २०२३-२४**	**८५८**	**९६.७७%**

ठळक बाबी :-

०१. शाळेच्या विद्यार्थिनींनी राज्यस्तरीय निबंध, कविता लेखन स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा, हस्ताक्षर स्पर्धा, काव्यवाचन, कविता लेखन, गायन तसेच तबला वादन स्पर्धेत घवघवीत यश मिळविले.

०२. शाळेच्या विद्यार्थिनीची मैदानी स्पर्धेमध्ये तीन कि.मी. चालणे प्रकारात राष्ट्रीय स्पर्धेसाठी निवड झाली. याचबरोबर थाळी फेक, कॉन्कीडो स्पर्धा, तायक्वांदो स्पर्धा, कॅरम स्पर्धा, थ्रो बॉल स्पर्धा तसेच बॉल बॅडमिंटन स्पर्धेत विद्यार्थिनींनी नेत्रदिपक कामगिरी केली.

०३. शाळेच्या विद्यार्थिनींनी सायन्स ऑलिम्पीयाड, गणित, विज्ञान व पर्यावरण प्रदर्शन, इंग्रजी हस्ताक्षर स्पर्धा, चित्रकला ग्रेड परिक्षा, महाराष्ट्र राज्य स्कॉलरशीप परिक्षा, नवोदय विद्यालय प्रवेश परिक्षा, मंथन टलेंट सर्च परिक्षा यामध्ये सहभाग नोंदविला.

क-२) श्री साईबाबा कनिष्ठ महाविद्यालय, शिर्डी.

श्री साईबाबा कनिष्ठ महाविद्यालय, शिर्डी या शैक्षणिक संकुलात विद्यार्थी / विद्यार्थीनींना विज्ञान, कला व वाणिज्य या तीनही शाखेतील शिक्षण देणेत येत असून, शासन निर्णयानुसार मुलींना मोफत शिक्षण देणेत येत आहे. तसेच या कनिष्ठ महाविद्यालयासाठी शासनाकडून आर्थिक मदत वा अनुदान घेतले जात नाही.

श्री साईबाबा कनिष्ठ महाविद्यालयात, गेल्या ०३ अहवाल वर्षामध्ये शिक्षण घेत असलेल्या विद्यार्थ्यांची संख्या खालील प्रमाणे :-

अ.नं.	अहवाल वर्ष	विद्यार्थी / विद्यार्थिनी संख्या	एच.एस.सी. निकाल
०१	सन २०२१-२२	१२९९	८८%
०२	सन २०२२-२३	११९७	८६.७३%
०३	**सन २०२३-२४**	**९५३**	**९२.१७%**

ठळक बाबी :- श्री साईबाबांच्या शिकवणीचा प्रचार प्रसार करण्यासाठी महाविद्यालयात साईचरित्रावर आधारीत सामान्यज्ञान व प्रश्नमंजुषा स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा, वेशभूषा स्पर्धा, निबंध स्पर्धा तसेच वाद-विवाद स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले.

(ड) श्री साईबाबा महाविद्यालय, शिर्डी.

शिर्डी व परिसरातील ग्रामिण भागातील विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षणाची संधी प्राप्त व्हावी, ही बाब लक्षात घेऊन, श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डीच्या वतीने दि.१७.०७.२०१८ पासून श्री साईबाबा महाविद्यालय सुरु करण्यात आले. महाविद्यालयात शैक्षणिक वर्ष २०२३-२४ मध्ये कला, वाणिज्य, विज्ञान व संगणकशास्त्र या शाखांमध्ये एकुण ८५६ विद्यार्थी/विद्यार्थिनी शिक्षण घेत आहेत.

अ.नं.	शैक्षणिक वर्ष	वर्ष	कला	वाणिज्य	विज्ञान	संगणकशास्त्र
१)	**मार्च/एप्रिल २०२१**	प्रथम	९४.८७%	९७.६७%	९८.११%	१००%
		द्वितीय	९४.८७%	९८%	१००%	१००%
		तृतीय	७९.३६%	८५.५२%	९८.५९%	-
२)	**मार्च/एप्रिल २०२२**	प्रथम	९५.१२%	८८.३२%	९३.३३%	१००%
		द्वितीय	८७.५०%	९०.७८%	९७.५०%	१००%
		तृतीय	६०.३७%	८१.२५%	७४.४६%	१००%
३)	**मार्च/एप्रिल २०२३**	प्रथम	८२.७१%	७७%	६१.५४%	९२.३१
		द्वितीय	७१.४३%	८०%	१००%	१००%
		तृतीय	५०%	५३%	६८.२९%	१००%

ठळक बाबी :-

अहवाल सालात राष्ट्रीय सेवा योजनेचे विशेष हिवाळी श्रम संस्कार शिबीर घेण्यात आले. राज्य क्रिडा दिनानिमित्त व्याख्यानाचे आयोजन, विद्यार्थ्यांसाठी जीवन कौशल्य कार्यक्रमांतर्गत रोजगारक्षमता कौशल्य विकास कार्यक्रमाचे आयोजन, व्यक्तिमत्व विकास कार्यशाळा तसेच शैक्षणिक सहलीचे आयोजन करण्यात आले होते. वार्षिक क्रिडा स्पर्धेमध्ये क्रिकेट, बुद्धीबळ, कॅरम, धावणे, गोळाफेक, थाळीफेक व व्हॉलीबॉल स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. तसेच राष्ट्रीय क्रिडा दिन साजरा करण्यात आला.

इतर उपक्रम - श्री साईलीला (द्वैमासिक)

महाराष्ट्र शासनाने पारित केलेल्या श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था शिर्डी अधिनियम, २००४ च्या घटनेत, विश्वस्तव्यवस्था श्री साईबाबांचे जीवन, त्यांचे कार्य, त्यांच्या लीला व त्यांची शिकवण या बाबतच्या उपयुक्त माहितीचा प्रचार व प्रसार करील आणि श्री साई साहित्य ग्रंथालय चालवील व त्याचा विस्तार करील, या उद्देशाचा प्रामुख्याने समावेश करण्यात आला आहे. या उद्देशास अनुसरुन, श्री साईंच्या कार्याचा प्रचार व प्रसार व्हावा यासाठी संस्थानमार्फत " **श्री साईलीला (द्वैमासिक)** " मराठी आणि संयुक्त हिंदी- इंग्रजी भाषेतील प्रसिद्ध करणेत येत आहे.

मा.व्यवस्थापन समितीने हाती घेतलेल्या विविध विकासात्मक प्रकल्पांची तसेच मंदिर व संस्थान परिसरात होणाऱ्या विविध कार्यक्रमांची/उपक्रमांची माहिती या द्वैमासिकांद्वारे साईभक्तांपर्यन्त पोहोचविण्यात येते. श्री साईलीला द्वैमासिक मुंबई येथून प्रकाशित करण्यात येत असून गेल्या ०३ अहवाल वर्षातील या द्वैमासिकांची सदस्य संख्या पुढीलप्रमाणे :-

अ.नं.	सदस्य प्रकार	श्री साईलीला मराठी			श्री साईलीला हिंदी-इंग्रजी		
	अहवाल वर्ष	२०२१-२२	२०२२-२३	२०२३-२४	२०२१-२२	२०२२-२३	२०२३-२४
०१	वार्षिक सदस्य	६५७	१,४१६	१,४०२	१,५८८	१,६८०	१,४६७
०२	आजीवन सदस्य	४,०३६	३,३२०	३,२८५	१०,३१५	१०,३६५	१०,३८०
०३	परदेशस्थ सदस्य	२	-	-	१५	३	९
	एकुण :-	४,६९५	४,७३६	४,६८७	११,९१८	१२,०४८	११,८५६

सन २०२३-२४ मधील ठळक आर्थिक बाबी

सन २०२३-२४ या आर्थिक वर्षात संस्थानला विविध मार्गांने मिळालेले **एकूण उत्पन्न रक्कम रु.८१९.५७ कोटी** मात्र मिळालेले आहे. तसेच विविध कारणांसाठी **एकुण खर्च रक्कम रु.४८९.३६ कोटी** मात्र करणेत आलेला आहे.

दिनांक ३१ मार्च, २०२४ अखेर संस्थानने विविध राष्ट्रीयकृत बँकामध्ये **ठेवी स्वरुपात रु.२,९१६ कोटी** मात्र गुंतवणूक केलेली आहे.

अधिनियमातील तरतुदीनुसार सन २०२३-२०२४ या आर्थिक वर्षाचे लेखापरिक्षण पूर्ण करण्यात आलेले आहे. सोबत लेखापरिक्षण अहवाल स्वतंत्ररित्या सादर करणेत आलेला आहे. या लेखापरिक्षण अहवालातील दिनांक ३१ मार्च, २०२४ अखेर गुंतवणूक, उत्पन्न व खर्च दर्शविणाऱ्या ठळक बाबी खालील तक्त्यात नमुद केल्या आहेत :

अ) गुंतवणूकीचा सारांश

(रक्कम रु. कोटीत)

अ.नं.	तपशील	सन २०२३-२४
०१	राष्ट्रीयकृत बँकांमध्ये मुदत ठेवी	२,९१६
	एकूण :-	**२,९१६**

ब) ठळक उत्पन्नाच्या बाबी

(रक्कम रु. कोटीत)

अ.नं.	तपशील	सन २०२३-२४
०१	दक्षिणा पेटी	१७६.६३
०२	गुंतवणूकीवरील व्याज	२१३.७३
०३	सर्वसाधारण देणगी	१२१.५६
०४	अन्नदान निधी	९६.६८
०५	रुग्णालये	५४.२१
०६	प्रसादालय	४६.२४
०७	इमारत दुरुस्ती देखभाल	३२.१८

अ.नं.	तपशील	सन २०२३-२४
०८	वस्तुरूप देणगी	८.६१
०९	वैद्यकीय निधी	२०.८७
१०	शैक्षणिक निधी	१५.५१
११	शैक्षणिक जमा	३.८०
१२	धार्मिक निधी	७.३९
१३	इमारत निधी	१.५६
१४	कायम निधी	१.६१
१५	सोने-चांदी दागिने व मौल्यवान खडे	११.९२

क) ठळक खर्चाच्या बाबी

(रक्कम रु. कोटीत)

अ.नं.	तपशील	सन २०२३-२४
०१	वेतन भत्ते	१५५.५२
०२	रुग्णालये उपक्रम	१२२.४७
०३	प्रसादालय खर्च	९३.११
०४	कंत्राटी कर्मचारी वेतन	६२.१९
०५	इमारत दुरुस्ती देखभाल	३१.५८
०६	इतर दुरुस्ती व देखभाल खर्च	९.४९
०७	शिर्डी नगरपंचायत व इतर अनुदाने	८.१८
०८	चल मालमत्तेवर झालेला भांडवली खर्च	४४.८७
०९	वैद्यकीय अनुदाने	१६.२६
१०	शैक्षणिक उपक्रम	२१.५४
११	पुस्तके, फोटो, दैनंदिनी, दिनदर्शिका छपाई खर्च	२.४५
१२	अचल मालमत्तेवर झालेला खर्च	६.१४
१३	धार्मिक विधीवरील खर्च	२.९१
१४	वैद्यकीय आर्थिक अनुदान	२.४४

टिप :- वेतनावरील खर्च, कंत्राटी कर्मचारी खर्च विभागांतर्गत खर्चात अंतर्भूत असुन माहितीस्तव स्वतंत्र दर्शविलेला आहे.

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था अधिनियम २००४ मधील कलम २१ अन्वये, विश्वस्तव्यवस्थेकडून ज्या संस्थांना / व्यक्तींना वित्तीय सहाय्य, वस्तुरुपाने अनुदाने देण्यात आली आहेत अशा संस्थांची नांवे, अनुदान रक्कम व अनुदान देणेमागील उद्देश दर्शविणारा तक्ता खालीलप्रमाणे :-

अ.नं.	लाभार्थीचे नांव व पत्ता	रक्कम रुपये	उद्देश/बाबी
१)	सशस्त्र सेना ध्वजदिन निधी-२०२१ जिल्हाधिकारी व अध्यक्ष, जिल्हा सैनिक कल्याण कार्यालय, अहिल्यानगर	७५,००,०००/-	युध्दात/अंतर्गत मोहिमेत/चकमकीत धारातीर्थी पडलेल्या अहिल्यानगर जिल्ह्यातील शूर वीरांच्या वीरमाता, वीरपिता, वीरपत्नी, अपंग सैनिक व त्यांचे कुटूंबिय तसेच माजी सैनिक, विधवा व शहिद जवानांसाठी आर्थिक अनुदान.
२)	सशस्त्र सेना ध्वजदिन निधी-२०२२ जिल्हाधिकारी व अध्यक्ष, जिल्हा सैनिक कल्याण कार्यालय, अहिल्यानगर	१,००,००,०००/-	युध्दात/अंतर्गत मोहिमेत/चकमकीत धारातीर्थी पडलेल्या अहिल्यानगर जिल्ह्यातील शूर वीरांच्या वीरमाता, वीरपिता, वीरपत्नी, अपंग सैनिक व त्यांचे कुटूंबिय तसेच माजी सैनिक, विधवा व शहिद जवानांसाठी आर्थिक अनुदान.
३)	शिर्डी नगरपरिषद, शिर्डी ता. राहाता, जि. अहिल्यानगर	४६,४८,६४९/-	शिर्डी शहर अंतर्गत पिंपळवाडी रस्ता ते निमगांव शिव रस्ता (भाग्यलक्ष्मी हॉटेल समोरील) एलएव्यु/एसआर/क्रं.०३/२००७, रस्ते विकसित करणे/नुकसान भरपाई.
४)	शिर्डी नगरपरिषद, शिर्डी ता. राहाता, जि. अहिल्यानगर	१३,५५,९३२/-	शिर्डी शहर अंतर्गत कनकुरी रस्ता एलएव्यु/एसआर/क्रं.०५/२००७, रस्ते विकसित करणे/नुकसान भरपाई.
५)	शिर्डी नगरपरिषद, शिर्डी ता. राहाता, जि. अहिल्यानगर	४६,४४,८११/- १,८०,८६२/- ८,८६,८२९/- ३,८६,१७३/-	शिर्डी शहर अंतर्गत नगर-मनमाड रस्ता ते साईश्रध्दा हौसिंग सोसायटीपर्यंतचा रस्ता एलएव्यु/एसआर/क्रं.०९/२००७, रस्ते विकसित करणे/नुकसान भरपाई.
६)	शिर्डी नगरपरिषद, शिर्डी ता. राहाता, जि. अहिल्यानगर	९,६८,७६१/-	शिर्डी शहर अंतर्गत विविध रस्ते विकसित करणे/ नुकसान भरपाई.
७)	शिर्डी नगरपरिषद, शिर्डी ता. राहाता, जि. अहिल्यानगर	५,१५,७८,०८५/-	संपूर्ण शिर्डी शहर साफसफाईची सर्व कामे ठोक पद्धतीने करणेकामी स्वच्छता आर्थिक अनुदान.

अ.नं.	लाभार्थीचे नांव व पत्ता	रक्कम रुपये	उद्देश/बाबी
८)	श्री संत निवृत्तीनाथ महाराज पालखी ता.त्र्यंबकेश्वर, जि.नाशिक	७८,०९४/-	श्री संत निवृत्तीनाथ महाराज ता.त्र्यंबकेश्वर, जि.नाशिक आषाढी वारी पालखी सोहळ्याकरीता पंढरपूरपर्यंत श्री साईबाबा संस्थानकडील पालखी सोबतचे फीरते शौचालयाकरीता भाडोत्री ट्रॅक्टर भाडे.
९)	श्री संत निळोबाराय संस्थान श्री क्षेत्र पिंपळनेर, ता. पारनेर, जि. अहिल्यानगर	७८,०९४/-	श्री संत निळोबाराय संस्थान, श्री क्षेत्र पिंपळनेर, ता. पारनेर, जि. अहिल्यानगर आषाढी वारी पालखी सोहळ्याकरीता पंढरपूरपर्यंत श्री साईबाबा संस्थानकडील पालखी सोबतचे फिरते शौचालयाकरीता भाडोत्री ट्रॅक्टर भाडे.
	अ) एकुण रुपये	८,२३,०६,२९०/-	
	ब) एकुण रुपये	(-५,४९,१३५/-)	सोलापूर जिल्हाधिकारी कार्यालयाकडून जलयुक्त शिवार अभियानाची अखर्चित जमा झालेली रक्कम.
	(क) एकुण रुपये (अ-ब)	**८,१७,५७,१५५/-**	

अ.नं.	लाभार्थीचे नाव	रक्कम रु.	उद्देश/बाबी
१	विविध गरीब व गरजू रुग्ण	२,४३,६९,१४०/-	गरीब व गरजू रुग्णांना वैद्यकीय योजनेअंतर्गत अनुदान.
२	विविध गरीब व गरजू रुग्ण	५५,२५,६५०/-	गरीब व गरजू रुग्णांना रक्तपेढी बिलात सवलत.
३	विविध गरीब व गरजू रुग्ण श्री साईनाथ रुग्णालय रु.१०,३९,७६,६८७/- श्री साईबाबा हॉस्पीटल रु.५,८५,८९,९१३/-	१६,२५,६६,६००/-	गरीब व गरजू रुग्णांना वैद्यकीय बिलात दिलेली सवलत.
	(ड) एकुण	१९,२४,६१,३९०/-	
	एकुण (क)+(ड)	२७,४२,१८,५४५/-	

टिप :- वैद्यकीय बीलात सवलत दिलेल्या लाभार्थी रुग्णांमध्ये गरीब व निर्धन रुग्णांचाही समावेश आहे.

विकासात्मक कामे

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था शिर्डी अधिनियम, २००४ मधील तरतुदीस अधिन राहून, मा.व्यवस्थापन समितीने घेतलेल्या विविध निर्णयांन्वये, साईभक्तांकरीता तसेच शिर्डी व आसपासचे परिसरात विकासकामे सुरु केलेली आहेत. या विकास कामांमुळे शिर्डी व आसपासचे परिसरांतील ग्रामस्थ, रहिवासी व भक्तांना अनेक प्रकारच्या सेवा-सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात आल्या आहेत. त्यापैकी महत्वाचे प्रकल्पांची थोडक्यात माहिती खालीलप्रमाणे :-

पूर्ण करण्यात आलेले प्रकल्प / कामे

अ.नं.	कामाचा तपशील	आलेला खर्च पूर्णांकित रक्कम रु.
०१	संस्थानचे औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था वर्कशॉपचे पत्रे बदलणे व अनुषंगिक कामे करणे.	८३,००,०००/-
०२	संस्थानचे हेलीपॅड येथील वेटींग लाऊंजचे नुतनीकरण करणे व त्या भोवती पेव्हींग ब्लॉक बसविणे.	२८,१८,६३०/-
०३	श्री साई प्रसादालय परिसरातील खराब झालेले पेव्हींग ब्लॉक बदलणे व साईभक्तांना बाहेर पडण्यासाठी फूटपाथ तयार करणे.	९,६२,१७२/-
०४	श्री साईनाथ रुग्णालय परिसरातील जनरेटर रुमचे मागील पडलेल्या व पश्चिमेकडील कम्पाऊंड भिंतीचे नव्याने बांधकाम करणे.	१०,०२,९५९/-
०५	संस्थानचे अग्निशमन वाहनांकरीता पत्राशेड उभारणी करणे.	१३,००,०००/-
०६	श्री साईबाबा हॉस्पीटल येथील General OT-01 & 02, CVTS OT-01 & 02, Neuro OT-01 & 02 चे फ्लोरींग बदलणे व इतर अनुषंगीक कामे करणे.	२०,५५,०००/-
०७	श्री साईबाबा हॉस्पीटल येथे रुग्ण व त्यांचे नातेवाईकांकरीता तसेच केसपेपर विभागाचे समोर रांगेकरीता उभारलेले पी.व्ही.सी. फॅब्रीकचे छत असलेल्या शेडचे जुने खराब झालेले पी.व्ही.सी. फॅब्रीक काढून त्यावर PVDF Double Coated Tensile Fabric-750 GSM बसविणे.	४,१६,१००/-
०८	संस्थानचे सर्व इमारतींचे बाजार भावाप्रमाणे मुल्यांकन करणेबाबत.	१,१९,१८०/-

विश्वस्तव्यवस्थेचे प्रगतीपथावर असलेले प्रकल्प

१) नियोजित शैक्षणिक संकुल प्रकल्पातील इमारतींकरिता फर्निचर वर्क, ऑडीटोरियम करिता फर्निचर, ॲकॉस्टीक वर्क व एच.व्ही.ए.सी. यंत्रणा तसेच खेळाचे मैदान विकसीत करणे व अनुषंगीक सिव्हील व इलेक्ट्रिकल्सची कामे करणे.

संस्थानचे मौजे निमगांव को-हाळे येथील गट नं.१८३ मध्ये नियोजित शैक्षणिक संकुल प्रकल्पाचे बांधकाम करणेत आले आहे. यामध्ये सर्व शैक्षणिक संकुलातील इमारतींमध्ये फर्निचर वर्क, वर्गातील बेंच, प्रयोगशाळा, वाचनालय, शिक्षक कक्षातील टेबल खुर्ची, कार्यालयीन फर्निचर इ. बाबी तसेच ऑडीटोरियम करिता फर्निचर ॲकॉस्टीक वर्क व H.V.A.C. वर्क तसेच स्पोर्टस् कॉम्प्लेक्स करिता बॅडमिंटन कोर्ट व इतर खेळाची मैदाने विकसित करणे, तसेच सर्व क्लासरुम डिजीटल स्मार्ट बोर्ड बसविणे इ. सुविधा करणेत येत आहेत. याकामी अंदाजे रक्कम रु.४६.५५ कोटी मात्र इतका खर्च अपेक्षित आहे. सदरहू कामे प्रगतीपथावर आहेत.

२) संस्थानचे जमिनींना प्रिकास्ट आर.सी.सी. कंपाऊंड करणे.

संस्थान मालकीचे शिर्डी, कनकुरी, रुई व पांगरी येथील एकुण २४ प्लॉटला संरक्षक प्रिकास्ट आर.सी.सी. कंपाऊंड करणेत येत असून याकामी ठेकेदार यांना रु.३,५६,८२,०९०/- रकमेचा कार्यादेश देण्यात आला आहे.

३) साई धर्मशाळा परिसरातील सर्व इमारतींचे रंगकाम व टॉयलेट ब्लॉकचे नूतनीकरण करणे.

संस्थानचे निमगांव-को-हाळे येथील गट नं.१७२ मधील जागेत साई धर्मशाळा इमारत असून सदर इमारतीचे रंगकाम व टॉयलेट ब्लॉकचे नुतनीकरणाचे काम प्रगतीपथावर असून याकामी रु.१०.३० कोटी खर्च अपेक्षित आहे.

४) साईपालखी निवारा येथील संस्थान इमारतींकरीता सबस्टेशन व जनरेटर रुमचे बांधकाम करणे.

मौजे निघोज येथील साई पालखी निवारामधील देणगी मिळालेल्या ०२ इमारतींना अखंडीत विद्युत पुरवठा करणेसाठी २५० के.व्ही.एस. क्षमतेचे कॉम्पॅक्ट सबस्टेशन, मिटरींग क्युबिकल, मेन डिस्ट्रीब्युशन पॅनेल, सब पॅनल, केबल इ. बसविणेकरीता पालखी निवारा येथे जनरेटर रुमचे बांधकाम करणे व अनुषंगीक सिव्हील कामे करणे प्रस्तावित आहेत. यासाठी अंदाजे रक्कम रु.२८,६९,४६६/- खर्च अपेक्षित आहे.

५) संस्थान कर्मचारी यांचेकरीता वाहन पार्कींग विकसित करणे.

कर्मचा-यांचे वाहनाकरीता त्यांचे ड्युटीवर आल्यानंतर वाहन पार्कींग व्यवस्थेसाठी साईनिवास व सुलभ शौचालयाचे इमारतीचे मोकळ्या जागेत टु-व्हिलर वाहन पार्कींग व्यवस्था करणेकामी रु.३३.२५ लक्ष रकमेचा कार्यादेश देण्यात आला असून काम प्रगतीपथावर आहे.

६) मंदिर परिसरातील इमारतीचे स्लोपींग स्लॅबचे खराब झालेले डिझाईन बोर्ड बदलणेबाबत.

मंदिर परिसरातील इमारतींचे स्लोपींग छज्जाचे पाणी पट्टीला सागवान लाकडाच्या डिझाईन पट्टया बसविण्यात आल्या आहेत. पावसाचे पाण्याने सदरहू डिझाईन पट्टया खराब झालेल्या आहेत. दर्शन रांग इमारतीचे स्लोपींग छज्जाकरीता WPC मटेरिअलचे डिझाईन बोर्ड बसविण्यात आलेले आहेत. सदरहू बोर्ड मजबूत असल्याने तसेच बोर्ड मंदिर परिसरातील इमारतीचे छज्ज्याकरीता बसविणेचे काम प्रगतीपथावर असून याकामी रु.१७.५४ लक्ष रकमेचा कार्यादेश देण्यात आला आहे.

विश्वस्तव्यवस्थेचे नियोजित विकास प्रकल्प

१) लाडू व बुंदी प्रोसेसिंग युनिट

मौजे निमगांव को-हाळे येथील संस्थानचे गट नं.८७/८८ मधील जागेत लाडू व बुंदी प्रोसेसिंग युनिट उभारणी करण्यात येणार असून त्यामध्ये बुंदी व लाडू किचन, थर्मोफ्ल्युईड हिटींग सिस्टीम, कोल्ड स्टोअरेज, सब स्टोअर, ऑनलाईन बेसन चक्की, बेसन मिक्सींग, लाडू सुकविणे व पॅकिंग इ. सुविधांचा त्यामध्ये समावेश करण्यात आला असून, याकामी रक्कम रु.२०.७३ कोटी मात्र इतका खर्च अपेक्षित आहे.

२) सर्व्हे नं.१२४ मधील संस्थानचे जागेत नवीन भांडार इमारत बांधणे.

सध्याची भांडार व्यवस्था अपुरी पडत असल्याने नवीन भांडार इमारत बांधकामास अंदाजे रु.११.४० कोटी खर्चास मान्यता मिळाली असून मा.उच्च न्यायालयाचे परवानगीनंतर पुढील कार्यवाही करण्यात येईल.

३) श्री गुरुस्थान मंदिरासमोरील बेसमेंटमध्ये लेखाशाखा विभागाचे स्ट्रॉंगरुमचे बांधकाम करणे.

श्री साईबाबा मंदिर परिसरातील भक्तनिवास इमारतीचे दुस-या मजल्यावर लेखाशाखा विभागात कॅशिअर केबिनजवळ स्ट्रॉंगरुम आहे. तथापि, सदर स्ट्रॉंगरुममध्ये क्षमतेपेक्षा जादा वजनाच्या मौल्यवान वस्तु साठविलेल्या आहेत. याकरीता श्री गुरुस्थान मंदिरासमोरील बेसमेंटमध्ये लेखाशाखा विभागाकरीता नविन स्ट्रॉंगरुमचे बांधकाम करणे प्रस्तावित आहे. याकामी रक्कम रु.६५ लक्ष इतका खर्च अपेक्षित आहे.

४) मौजे निमगांव को-हाळे येथील गट नं.२४५/१ पै. मधील साठवण तलावामध्ये गोदावरी उजवा तट कालव्यामधून पाणी घेणेकरीता जलवाहीनी टाकणे व इतर अनुषंगीक कामांबाबत.

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी यांचे मालकीचे मौजे निमगांव-को-हाळे येथील गट नं.२४५/१ पै. मध्ये देणगीदार साईभक्त यांचे देणगीतून पाणी पुरवठा विभागामार्फत नविन साठवण तलावाची निर्मिती करणेत आलेली आहे. सदरहू तलावास गोदावरी उजवा तट कालव्यामधून पाणी घेणेकरीता जलवाहिनी टाकणे व इतर अनुषंगीक कामांकरीता एकुण रक्कम रु.२.३८ कोटी इतका खर्च अपेक्षित आहे.

५) श्री साईनाथ रुग्णालय परिसरातील मुख्य इमारती व कॅन्टीन इमारतीचे नूतनीकरण करणे.

श्री साईनाथ रुग्णालय हे ३०० खाटांचे रुग्णालय असून येथे मेडिसिन, सर्जरी, नेत्ररोग, नाक, कान, घसा, स्त्री-रोग, बालरोग, त्वचारोग, अस्थीरोग, आयुर्वेदिक, होमिओपॅथीक, दंतरोग, मधुमेह, फीजिओथेरपी, एक्स-रे लॅब, टि.बी. तपासणी, एच.आ.व्ही. तपासणी अशा विविध वैद्यकीय सेवा-सुविधा पुरविण्यात येत आहेत. श्री साईनाथ रुग्णालयात उपचार घेणा-या रुग्ण संख्येचा आलेख दिवसेंदिवस वाढतच आहे. त्यामुळे वाढत्या रुग्णसंख्येनुसार रुग्णांना सेवा-सुविधा देणेकामी देणगीदार साईभक्त यांचेमार्फत स्वतंत्र मॉड्युलर ऑपरेशन थिएटरचे काम सुरु आहे. सद्यस्थितीत रुग्णालयातील विविध विभागांच्या ओ.पी.डी. प्रयोगशाळा ह्या एका ठिकाणी नसल्यामुळे रुग्णांची गैरसोय होते. रुग्णालयाचे प्रशासकीय कार्यालय सध्या कॅन्टीन इमारतीत सुरु असून रुग्ण व भक्तांसाठी कॅन्टीनची सोय द्वारावती भक्तनिवास इमारतीचे पार्कींगमध्ये तात्पुरत्या स्वरुपात सुरु आहे.

त्यामुळे रुग्णांना अद्ययावत सुविधा देणेसाठी मुख्य इमारत व कॅन्टीन इमारतीचे नुतनीकरण प्रस्तावित आहे. याकामी रु.२४.६९ कोटी इतका खर्च अपेक्षित आहे.

६) श्री साईनाथ रुग्णालय परिसरात नव्याने लॉण्ड्री युनिट व C.S.S.D. युनिट उभारणे.

श्री साईबाबा व श्री साईनाथ रुग्णालयाकरीता सध्या असलेली लॉण्ड्री ही छोटी असून त्यात पुरेशा मशिनरी नाहीत. तसेच या रुग्णालयांकरीता स्वतंत्र C.S.S.D. युनिट नाही. याकरीता श्री साईनाथ रुग्णालय परिसरात नवीन इमारतीचे बांधकाम प्रस्तावित आहे. याकामी रु.५.०७ कोटी खर्च अपेक्षित आहे.

७) श्री साईनाथ रुग्णालयाकरीता नव्याने केस पेपर इमारत उभारणे.

श्री साईनाथ रुग्णालय हे सध्या साई धर्मशाळा इमारतीमध्ये सुरु आहे. सध्याची केस पेपर इमारत जुनी व जीर्ण झालेली असल्यामुळे नवीन केस पेपर इमारत बांधकाम करणे प्रस्तावित आहे. तसेच या इमारतीमध्ये दोन्ही रुग्णालयांचे मेडीकल रेकॉर्ड ठेवण्यात येणार आहे. सदर इमारतीचे बांधकामासाठी अंदाजे रु.४.५६ कोटी खर्च अपेक्षित आहे.

८) श्री साईनाथ रुग्णालयाकरीता नव्याने प्रशासकीय कार्यालय इमारत उभारणे.

श्री साईनाथ रुग्णालय हे सध्या साई धर्मशाळा इमारतीमध्ये असून प्रशासकीय कार्यालय हे कॅन्टीन इमारतीत सुरु आहे. प्रशासकीय कार्यालयासाठी नवीन इमारत बांधकाम करणे प्रस्तावित आहे. याकरीता रु.७.९५ कोटी खर्च अपेक्षित आहे.

९) नवीन श्री साईबाबा दर्शनरांग इमारतीचे समोर साईभक्तांचे सुविधेकरीता व साईभक्तांचे ऊन, वारा व पाऊस यापासून संरक्षण होणेसाठी कायमस्वरुपी टेन्साईल फॅब्रीकचे शेड उभारणे.

श्रींचे दर्शनासाठी देश-विदेशातून लाखो साईभक्त शिर्डीला येतात. संस्थानमार्फत साईभक्तांचे दर्शन सुलभ होणेकरीता व सर्व सोयींयुक्त अशा नवीन दर्शनरांग इमारतीचे बांधकाम पूर्ण करण्यात आले आहे. नव्याने तयार झालेल्या दर्शनरांगे इमारतीचे समोर साईभक्तांचे ऊन, वारा व पाऊस यापासून संरक्षण होणेसाठी टेन्साईल फॅब्रीकचे शेड उभारणे प्रस्तावित आहे. याकामी अंदाजे रु.२.६४ कोटी खर्च अपेक्षित आहे.

१०) नवीन श्री साईबाबा दर्शनरांग इमारतीमध्ये साईभक्तांचे सुविधेकरीता अतीरिक्त व्यवस्था निर्माण करणे.

श्री साईभक्तांचे सुविधेकरीता नवीन श्री साईबाबा दर्शनरांग इमारतीमध्ये तळमजल्यावर चहा काऊंटर, बुक स्टॉलकरीता तीकीट विंडो तयार करणे, त्या समोरील भागात अतीरिक्त पास विक्री काऊंटर्स, देणगी कक्ष, लाडू काऊंटर, पुस्तक/कॅलेंडर/डायरी विक्री केंद्र तयार करणे, लाडू काऊंटरकरीता पिंपळवाडी रस्त्यालगत स्वतंत्र व्यवस्था करणे. याकामी अंदाजे रु.२४.०५ लाख खर्च अपेक्षित आहे.

११) श्री साईबाबा हॉस्पीटल एम.आर.आय. विभागाचे समोर रुग्ण व रुग्णांचे नातेवाईकांचे ऊन, वारा व पाऊस यापासून संरक्षण होणेसाठी बैठक व्यवस्थेसह शेड उभारणे.

संस्थानचे श्री साईबाबा हॉस्पीटलचे पूर्वेस व एम.आर.आय. विभागाचे जवळ रुग्ण व रुग्णांचे नातेवाईकांसाठी ऊन, वारा व पाऊस यापासून संरक्षण होणेसाठी कायमस्वरुपी शेड उभारणे प्रस्तावित आहे. याकामी अंदाजे रु.३४.६८ लाख खर्च अपेक्षित आहे.

१२) श्री साईबाबा समाधी मंदिर परिसरात श्री गणेश मंदिरालगत दक्षिण बाजूस श्री गोपाळकृष्ण मंदिराचे बांधकाम करणे.

श्री साईभक्त कै. बापूसाहेब बुटी यांचा श्री गोपाळकृष्ण मंदिर बांधण्याचा जो मानस होता तो तसाच अर्धवट राहून गेला. ती गोपाळकृष्णाची मुर्ती आजही समाधी मंदिराचे संग्रहालयात ठेवलेली आहे. कै.बापूसाहेब बुटी यांचे पणतू श्री.सुभाष ग. बुटी व श्रीमती भाग्यश्री ज. बुटी यांनी मंदिर परिसरात श्री गोपाळकृष्ण मुर्तीची स्थापना करणेकामी मंदिराचे बांधकाम करण्याची जबाबदारी घेवून ते संस्थानला अर्पण करण्याची इच्छा व्यक्त केली आहे. याकामी मा.तदर्थ समितीची मान्यता घेण्यात आली असून मा.उच्च न्यायालयाची मान्यता घेणेकामी सिव्हील अप्लीकेशन दाखल करण्यात आले आहे.

१३) शांतीनिकेतन इमारतीचे नूतनीकरण करणेबाबत.

संस्थानला शांतीनिकेतन इमारत सन २००० साली देणगीदाखल प्राप्त झालेली आहे. सदर इमारतीमध्ये १५ नॉन ए.सी. रुम्स असून सदरहू रुम साईभक्तांना निवासाकरीता देण्यात येतात. सदरहू इमारतीचे वॉटरप्रुफींग खराब झाल्याने रुम्स, पॅसेज व जिन्याचे भिंतीला ओलावा आलेला असून रंगकाम खराब झालेले आहे. याकामी आर्किटेक्ट यांचेकडून नूतनीकरणाचा सविस्तर प्रस्ताव मागविणेत आला आहे.

१४) संस्थानचे शिर्डी सर्व्हे नं.४/२ व २ येथील केशव मंदिराचे जागेवर Tea Complex इमारतीचे बांधकाम करणे.

शिर्डी सर्व्हे नं.४/२ व २ येथील ४ आर या देणगीदाखल मिळालेल्या जागेवर केशव मंदिर व रुख्मिनी निवास या दोन इमारतींचे बांधकाम करण्यात आलेले आहे. केशव मंदिर येथे संस्थानमार्फत पूजा करण्यात येत होती. सध्या या दोन्ही इमारती मोडकळीस आलेल्या असून पूजा बंद आहे. सद्यस्थितीत संस्थानला लागणारा चहा, कॉफी, दूध बनविण्याचे काम हे जुन्या मंगलकार्यालय इमारतीमध्ये सुरु आहे. याकामी लागणारी यंत्रसामुग्री, वॉशिंग एरिया इ. साठी जागा अपुरी पडत आहे. त्यामुळे Tea Complex करीता केशव मंदिराची जागा आर्किटेक्ट यांनी प्रस्तावित केली आहे. याकामी रु.२.०९ कोटी खर्च अपेक्षित आहे.

१५) द्वारावती भक्तनिवास इमारत दुरुस्ती देखभालीची कामे करणे.

सदर इमारतीचे ३१६ निवासी खोल्यांचा वापर मोठ्या प्रमाणात होत आहे. सततचे वापराने होणारे संडास बाथरुम लिकेज दुरुस्ती करणे, वेटींग हॉलवरील छताचे पॉलीकार्बोनेट शिट बदलणे, प्रसाद भोजन व्यवस्थेसाठी ॲल्युमिनिअम पार्टीशन करणे व खराब झालेल्या रंगकाम करणे इ. कामांसाठी अंदाजे रु.३३.२३ लक्ष खर्च अपेक्षित असून ई-निविदा मागविण्यात येत आहेत.

१६) श्री साई प्रसादालय इमारतीचे छतास असलेल्या कौलारु डोमचे नूतनीकरण व वॉटरप्रुफींग करणे.

साईभक्तांचे भोजन व्यवथेसाठी मौजे निमागांव-को-हाळे येथील गट नं.८०, ८५ मधील जागेत सन २००७ मध्ये श्री साई प्रसादालय इमारत उभारणेत आलेली आहे. सदरहू इमारतीमध्ये योग्यप्रकारे व्हेन्टीलेशन राहणेसाठी इमारतीचे छताला १४ कौलारु डोम बसविण्यात आलेले आहे. सर्वच डोमचे ब-याच प्रमाणात कौले फुटलेली आहेत. त्यामुळे सर्व कौलारु डोमचे कौले पूर्णपणे काढून छतावर कौले बसविण्याआधी APP (Atactic Polypropylene Polymer) 3 mm thick water proofing membrane बसविणे व त्यावर पुन्हा कौल बसविणे प्रस्तावित आहे. याकामी अंदाजे रु.४८,००,७०६/- खर्च अपेक्षित आहे.

अपारंपारिक उर्जा स्त्रोत प्रकल्प

केंद्र व राज्य शासनाचे धोरणानुसार व मार्गदर्शक तत्वांनुसार, उपलब्ध असणाऱ्या अपारंपारिक ऊर्जा स्त्रोतांचा वापर करुन घेण्याचे दृष्टीने संस्थानमार्फत खाली नमुद केलेले प्रकल्प कार्यान्वित करणेत आलेले आहेत.

कार्यान्वित प्रकल्प

०१. साईप्रसाद निवासस्थान	- सोलर वॉटर हिटींग सिस्टीम
०२. द्वारावती भक्तनिवास	- सोलर वॉटर हिटींग सिस्टीम
०३. श्री साईबाबा भक्तनिवासस्थान	- सोलर वॉटर हिटींग सिस्टीम
०४. श्री साई प्रसादालय	- सोलर स्टिम कुकींग प्रोजेक्ट, बायोगॅस प्लॅन्ट
०५. विद्युत विभाग	- २.५ मेगावॅट पवन ऊर्जा प्रकल्प (भोयरे पठार, जि.अहिल्यानगर)
०६. श्री साईनाथ व श्री साईबाबा रुग्णालय	- सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प
०७. श्री साईनाथ व श्री साईबाबा रुग्णालय	- लिक्वीड ऑक्सिजन प्लँन्ट
०८. साई आश्रम भक्तनिवास	- सोलर वॉटर हिटींग सिस्टीम व सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प
०९. साई धर्मशाळा	- सोलर वॉटर हिटींग सिस्टीम व सांडपाणी प्रक्रिया प्रकल्प

उपरोक्तप्रमाणे **सन २०२३-२४ चा वार्षिक अहवाल** आपले माहितीस्तव सादर करण्यात येत आहे.

स्वाक्षरीत /- XXX

(गोरक्ष गाडीलकर, भा.प्र.से.)
मुख्य कार्यकारी अधिकारी
श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी

लेखापरिक्षण अहवाल २०२३-२०२४

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी.

लेखापरिक्षण अहवाल २०२३-२०२४

अ) एकुण उत्पन्न, खर्च व गुंतवणुक दर्शविणारा तुलनात्मक तक्ता (रु. कोटीत)

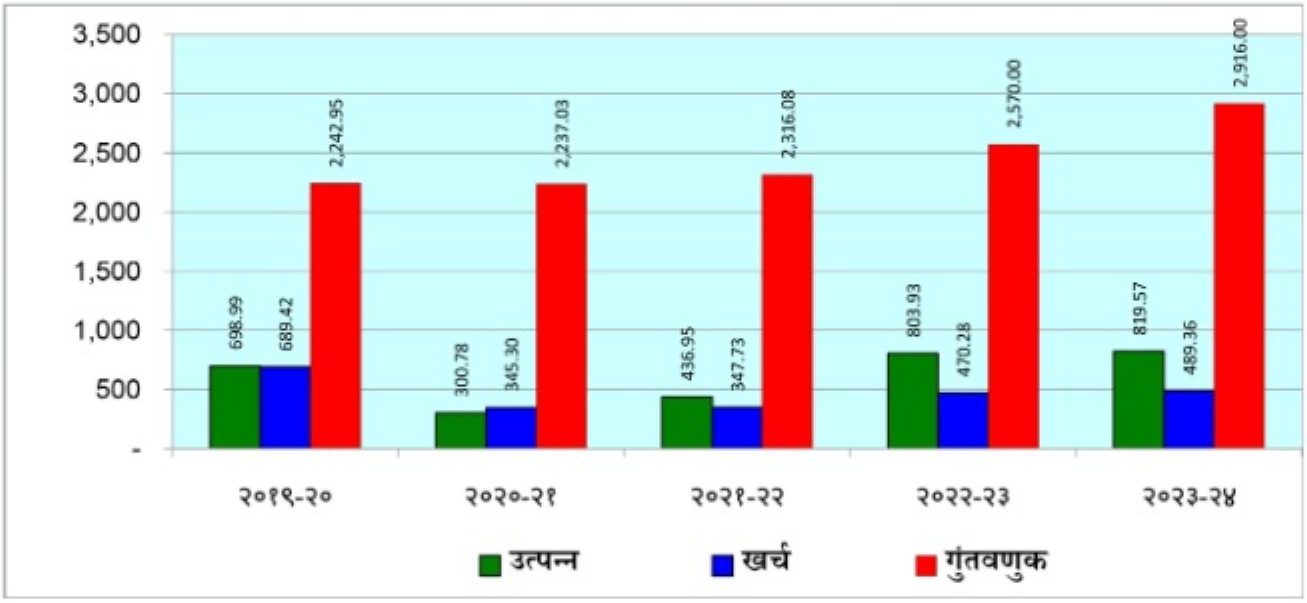

ब) देणगी रुपाने मिळालेल्या उत्पन्नाचा तक्ता (रु. कोटीत)

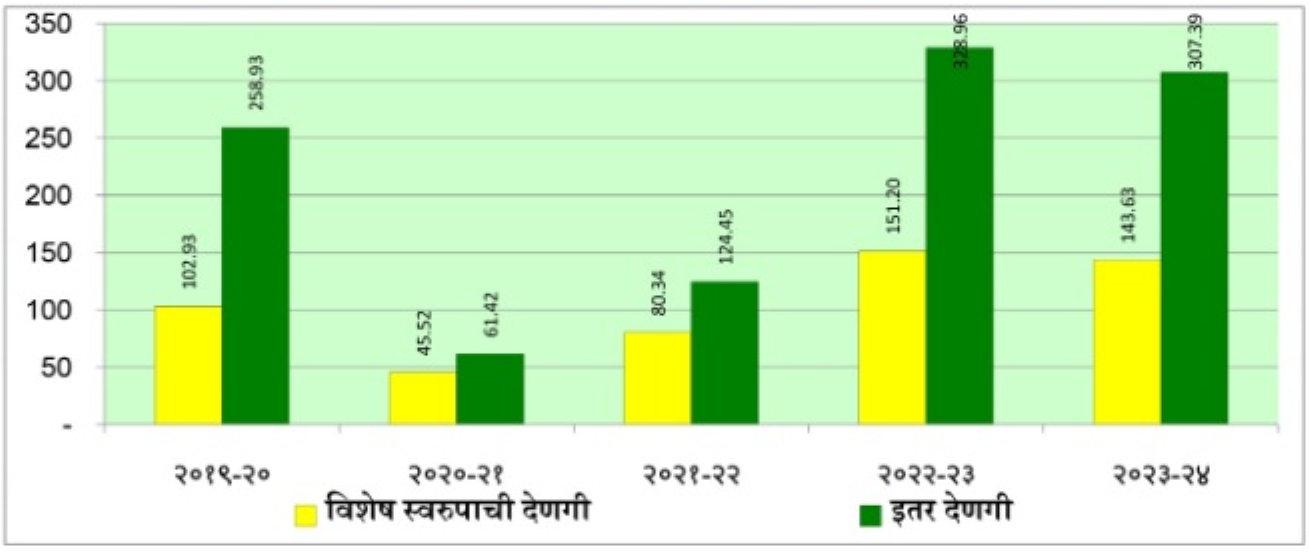

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी.

लेखापरिक्षण अहवाल २०२३-२०२४

साईभक्तांना पुरविल्या जाणा-या सोयी-सुविधांवर झालेल्या खर्चाचा तुलनात्मक तक्ता.

(रु. कोटीत)

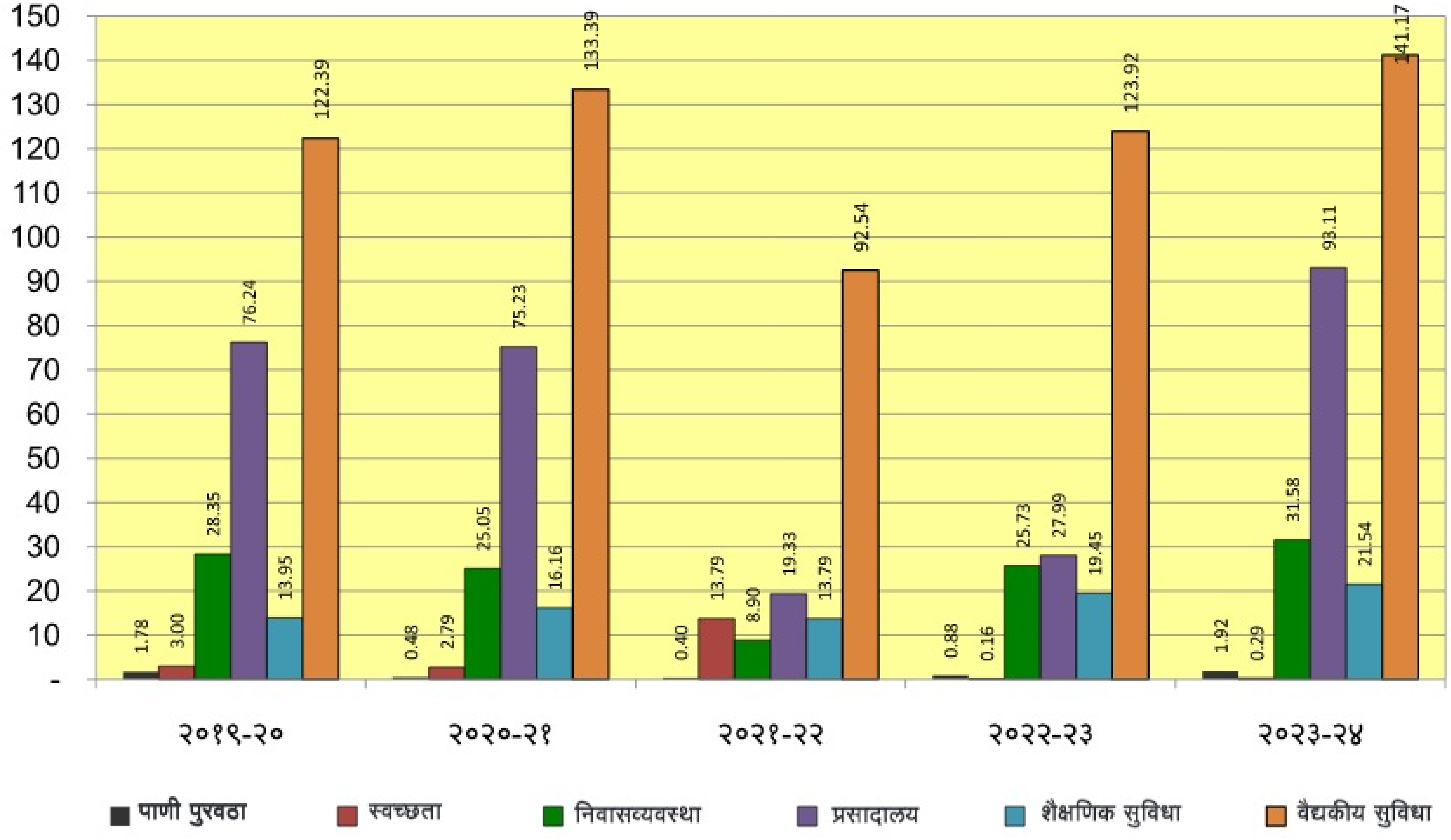

K. K. MANKESHWAR & CO.
CHARTERED ACCOUNTANTS

201, Fenkin Belleza
Opp. M. K. Plaza, Kasarvadavali,
Ghodbunder Road, Thane 400615.
Phone : 022 - 6663 3296
Email : mum@kkmindia.com

The Adhoc Committee,
Shree Saibaba Sansthan Trust,
Shirdi.

INDEPENDENT AUDITOR'S REPORT

Report on Financial Statements

We have audited the attached Financial Statements of Shree Saibaba Sansthan Trust, Shirdi (the Trust) which comprises of Balance Sheet as at 31st March, 2024, the Income & Expenditure Account for the year ended on that date, the statement of significant accounting policies and other explanatory information annexed thereto prepared under the provisions of Shree Saibaba Sansthan Trust (Shirdi) Act 2004 (the Act) in which are incorporated accounts, audited by us.

Management's Responsibility for the Financial Statements

These financial statements are the responsibility of the Management of the Trust. This responsibility also includes maintenance of adequate accounting records in accordance with the provisions of the Act for safeguarding the assets of the Trust and for preventing and detecting frauds and other irregularities; selection and application of appropriate accounting policies and design, implementation and maintenance of adequate internal controls, that are operating effectively for ensuring the accuracy and completeness of the accounting records, relevant to the preparation and presentation of the financial statements that give a true and fair view and are free from material misstatement, whether due to fraud or error.

Auditors' Responsibility

1. Our responsibility is to express an opinion on these financial statements based on our audit. We have conducted our audit in accordance with the Standards on Auditing specified by the Institute of Chartered Accountants of India. Those standards require that we comply with ethical requirements and plan and perform the audit to obtain reasonable assurance about whether the financial statements are free from material misstatement.

2. An audit involves performing procedures to obtain audit evidence about the amounts and disclosures in the financial statements. The procedures selected depend on the auditors' judgment, including the assessment of the risks of material misstatement of the financial statements, whether due to fraud or error.

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

K.K. MANKESHWAR & CO.
CHARTERED ACCOUNTANTS

CONT. SHEET

- In making those risk assessments, the auditor considers internal controls relevant to the Trust's preparation of the financial statements that give true and fair view in order to design audit procedures that are appropriate in the circumstances. An audit also includes evaluating the appropriateness of accounting policies used and the reasonableness of the accounting estimates made by the Management, as well as evaluating the overall presentation of the financial statements.

3. We believe that the audit evidence we have obtained is sufficient and appropriate to provide a basis for our audit opinion on the financial statements. *We however draw your attention to our observations annexed to this report.*

4. We have sought and obtained all the information and explanations which to the best of our knowledge and belief were necessary for the purpose of our audit.

5. In terms of our appointment under Section 17(2) (c) of the Act and on the basis of the information and explanations given to us and books, records and documents produced before us, we report to the best of our knowledge and belief that:

   a. Accounts are maintained regularly and in accordance with the provisions in the Act;

   b. Receipts and disbursements are properly and correctly shown in the books of account;

   c. The cash balance and vouchers in the custody of the manager or trustee on the date of audit were in agreement with the accounts;

   d. All books, deeds, accounts, vouchers, or other documents or records read with our comments as stated in para 5(a) to (c) above, required by us were produced before us;

   e. An inventory, certified by the respective head of departments of the movable properties/ stocks *except for Electrical Department where the inventory of earlier years is not certified,* is being maintained;

   f. The representatives of the Management appeared before us and furnished the necessary information required by us;

   g. On the basis of books and records produced before us and information and explanations given to us, no property or funds of the Trust were applied for any object or purpose other than the object or purpose of the Trust;

K.K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

K.K. MANKESHWAR & CO.
CHARTERED ACCOUNTANTS

CONT. SHEET

h. The repairs or construction work has been done departmentally. As explained to us, the Tenders were invited for repairs, renovation and or construction carried out during the year involving expenditure exceeding Rs.10,00,000/-;

i. No monies of the Trust have been invested during the year contrary to the provisions of the Act;

j. On the basis of books and records produced before us and information and explanations given to us, no alienation of the immovable property contrary to the provisions of Section 17 of the Act, has come to our notice;

k. As per the information and explanations given to us and so far as it appears from the books of account, we have not come across any material case of irregular, illegal or improper expenditure or failure or omission to recover material amount of money or other property belonging to the Trust or of material loss of waste of money or property thereof;

l. As per the information provided to us, the annual budget has been filed with the State Government as provided under the Act;

m. The meetings are held regularly as provided in the Act and the minute book of the proceedings of the meetings is updated;

n. As per the information and explanations given to us and documents produced before us, none of the Committee members has any interest in the investment of the Trust or is a debtor or creditor of the Trust.

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

GIRISH M. PATHAK
Partner
Membership No. 102016
For and on behalf of
K. K. MANKESHWAR & CO.
Chartered Accountants
FRN 106009W
Mumbai, Dated: 20th November, 2024.
UDIN: 24102016BKACVS3476

K.K. MANKESHWAR & CO.
CHARTERED ACCOUNTANTS

CONT. SHEET

Shree Saibaba Sansthan Trust,
Shirdi.

Annexure attached to and forming part of the Audit Report dated 20th November, 2024.

I. As referred to in point no 3 of our Audit Report:

1. *Funds invested in the form of fixed deposits with Nationalised Banks out of foreign currency donations received in the past have been maintained with other fixed deposits created out of general donations of the Trust;*

2. *As stated in Note no (iv)(2) to notes to accounts, as per the practice consistently followed in the past, various assets such as Plant & machinery, Equipment, Computers, Furniture's and fixtures etc. received from donors during the year has been accounted at a nominal value of Re.1/- instead of their actual values;*

3. *The process for scrapping of unusable/ outdated items of movable and immovable properties of the Trust has not been formalized/ strictly implemented;*

4. *Reconciliation of Membership Fund ("Permanent Fund") with regard to the number of members (Foreign and Indians) with fees collected and the balance in the Fund account is under progress;*

5. *As stated in Note no. (iv)(7) to notes to accounts, the provision for leave encashment has not been made in books of account and provision for Gratuity has not been made as per the actuarial valuation;*

6. *As stated in Note no. (iv)(8) to notes to accounts, the "Provident Fund Fluctuation Fund" amounting to Rs. 23,94,550/- is subject to reconciliation and adjustment in the books of account;*

7. *As stated in Note no. (iv)(13) to notes to accounts, an amount of Rs. 8 Crores deposited with Hon'ble High Court, Judicature at Bombay, Aurangabad Bench towards the evacuation of the vendors at the Land of Sirdi Nagar Panchayat, has not been adjusted in books of account;*

8. *As stated in Note no. (iv)(14) to notes to accounts, the utilization certificates of amount paid for Jalayukta Shivar Abhiyan has not yet been received from 15 Districts and unspent amount of Rs. 161.50 Lakhs has not been refunded by 7 Districts to the Trust;*

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

K.K. MANKESHWAR & CO.
CHARTERED ACCOUNTANTS

CONT. SHEET

9. The criteria for selection of Hospitals for medical aid has not been formalized/ not been strictly followed;

10. As per the practice followed consistently in the past, donations received in the form of gold plating on various assets of the Trust is not considered as donation and are not valued and accounted for in the books of account. The impact of the said accounting policy on the Income and Expenditure Account is not readily ascertainable;

11. As per the practice followed consistently in the past, average interest income earned during the year on all the investments was allocated on Earmarked Funds proportionate to the opening balances on the basis instead of actual;

12. The cash in Offertory Box/ Hundi as on 31st March, 2024 which, as per the practice consistently followed in the past, counted and accounted in April, 2024. As such, the closing balance of cash in hand as at 31st March, 2024 is less to the extent cash accounted in the financial year ended 31st March, 2025. As the combined cash is counted in April, 2024, the amount of cash short booked on 31st March, 2024 could not be ascertained;

13. for Cash received at the donation counters and against sale of Ladoos, publication receipts, sale of gold coins etc. after 2 P.M. as at 31st March,2024 was accounted for on the following day i.e. in April,2024. As such, the closing balance of cash in hand as at 31st March, 2024 is less to the extent of Rs.22,90,991/- which is accounted in the financial year ended 31st March, 2025.

K.K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
BALANCE SHEET AS AT 31st MARCH, 2024

(Amounts in Rs.)

PREVIOUS YEAR	FUNDS AND LIABILITIES	SCH	AMOUNT	CURRENT YEAR
	SHREE SAIBABA SANSTHAN TRUST FUND:			
	TRUST CORPUS FUND			
48,82,52,869	Balances as per Last Balance Sheet		48,82,52,869	
11,34,30,90,507	OTHER EARMARKED FUNDS	A	12,56,79,46,867	
	INCOME & EXPENDITURE ACCOUNT			
20,32,89,96,609	Balances as per Last Balance Sheet		22,63,80,40,340	
2,30,79,31,481	Add:Surplus for the Current Year		2,13,35,93,372	
11,12,250	Add:Prior Period Adjustments (Net)		2,05,48,611	
22,63,80,40,340			24,79,21,82,323	**37,84,83,82,059**
	MANAGEMENT FUND:			
51,41,337	Balances as per Last Balance Sheet		7,93,21,352	
41,18,29,639	Transfer from Income & Expenditure A/c		78,84,06,589	
40,00,00,000	Transfer from General Donation		-	
81,69,70,976			86,77,27,941	
73,76,49,624	Less:Expenses on Management Fund	K	75,43,99,377	
7,93,21,352				**11,33,28,564**
90,02,60,286	**GRATUITY RESERVE (Net)**	E		**97,22,63,761**
83,97,57,543	**LIABILITIES**	B		**94,27,64,504**
23,94,550	**PROVIDENT FUND FLUCTUATION FUND**			**23,94,550**
36,29,11,17,447	**Total Rs.**			**39,87,91,33,438**

PREVIOUS YEAR	PROPERTY AND ASSETS	SCH	AMOUNT	CURRENT YEAR
	IMMOVABLE PROPERTIES:			
1,08,27,71,454	LAND (At cost)	C 1	1,08,27,71,454	
72,19,55,315	BUILDINGS & ROADS	C 2	3,62,51,75,819	
23,42,20,210	OTHER PROPERTY PLANT & EQUIPMENTS	C 3	49,30,40,274	
1,62,04,973	INTANGIBLE ASSETS	C 4	1,25,45,917	
3,79,38,07,883	CAPITAL WORK IN PROGRESS	C 5	27,46,12,855	**5,48,81,46,319**
	INVESTMENTS			
25,70,05,19,780	Fixed Deposits with Nationalised Banks	D		**29,16,35,82,001**
92,80,22,950	**GRATUITY RESERVE (Net)**	E		**96,75,48,299**
1,41,40,56,948	**ORNAMENTS & JEWELLERY**	F		**1,52,84,14,540**
20,12,70,873	**STOCK OF CONSUMABLES**	G		**24,99,22,145**
1,66,60,80,586	**ADVANCES, DEPOSITS & RECEIVABLES**	H		**1,91,79,43,154**
	BANK BALANCES			
43,50,24,153	In Savings Accounts with Banks	I		**41,03,77,847**
9,71,82,322	**CASH IN HAND**	I		**15,31,99,133**
36,29,11,17,447	**Total Rs.**			**39,87,91,33,438**

Summary of Significant Accounting policies followed by the Trust Q

The accompanying notes are integral part of the financial statements

AS PER OUR REPORT OF EVEN DATE

For & on Behalf of
K.K. Mankeshwar & Co
Chartered Accountants
Firm Registration no. 106009W
Place: Shirdi, 20th November, 2024

Sd/-
Girish M. Pathak
Partner
Membership No. 102016

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)

INCOME & EXPENDITURE ACCOUNT FOR THE YEAR ENDED 31st MARCH, 2024

(Amounts in Rs.)

PREVIOUS YEAR	EXPENDITURE	SCH	AMOUNT	AMOUNT	PREVIOUS YEAR	INCOME	SCH	AMOUNT	AMOUNT
6,45,87,488	**Expenses in respect of Properties**	J		**9,49,38,252**	20,19,076	**Rent**			**2,45,84,174**
						Interest			
46,44,29,133	**Establishment Expenses**	L		**45,94,76,362**	99,35,970	Savings Bank Accounts		1,06,93,227	
					94,30,69,627	On Fixed Deposit & Securities		1,42,37,30,285	
15,40,29,860	**Depreciation**	C	44,98,12,851		6,46,22,837	Other Interest		28,73,585	**1,43,72,97,097**
5,23,48,164	Less: Transferred to Building Fund	A	4,71,13,348	**40,26,99,503**					
10,16,81,696					2,59,74,86,970	**Income from Other Sources**	P		**2,69,48,33,948**
	Expenditure on Object of the Trust								
25,91,26,931	Grant in Aid (Charity)	M	26,86,92,895		6,54,012	**Profit on Sale of Asset**	O		**3,48,499**
38,12,467	Services to Sai Devotees		48,88,629	**27,35,81,524**					
31,71,438	**Expenditure on Other Objects**	N		**42,32,817**					
41,18,29,639	**Contribution to Management Fund**			**78,84,06,589**					
12,18,219	**Loss on Sale of Assets**	O		**1,35,299**					
2,30,79,31,481	**Excess of Income over Expenditure transferred to Trust Fund**			**2,13,35,93,372**					
3,61,77,88,492	**Total Rs.**			**4,15,70,63,718**	3,61,77,88,492	**Total Rs.**			**4,15,70,63,718**

Summary of Significant Accounting policies followed by the Trust-Q

The accompanying notes are integral part of the financial statements

AS PER OUR REPORT OF EVEN DATE

For & on Behalf of
K.K. Mankeshwar & Co
Chartered Accountants
Firm Registration no. 106009W
Place: Shirdi, 20th November, 2024

Sd/-
Girish M. Pathak
Partner
Membership No. 102016

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)

Financial Year 2023-24

Schedules Attached to and forming part of the Financial Statements as at 31st March, 2024.

Schedule A : Other Earmarked Funds

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particular	Schedule	Opening Balance as on 01.04.2023	Donation Received during the year	Income for the year	Total (3+4+5)	Interest on F.D.@	Transferred to other fund	Transferred From Other Funds/Donation	Total	Amount spent During the year	Closing Balance as on 31.03.2024
1	2		3	4	5	6(3+4+5)	7	8	9	10 (6+7-8+9)	11	12 (10-11)
1	Annadan Fund	A 1	6,11,72,92,062	96,68,50,217	46,24,18,236	7,54,65,60,515	46,00,20,363	-	5,10,041	8,00,70,90,919	93,10,57,429	7,07,60,33,490
2	Building Fund *		74,48,48,028	1,55,67,073	-	76,04,15,101		-	-	76,04,15,101	-	76,04,15,101
3	Building Fund (Saiashram)*		27,12,13,466	-	-	27,12,13,466		-	-	27,12,13,466	4,71,13,348	22,41,00,118
4	New Bhakta Niwas Fund*		42,09,90,933	-	-	42,09,90,933		-	-	42,09,90,933	-	42,09,90,933
5	Devotional Object Fund	A 2	36,42,64,919	7,39,11,666	9,921	43,81,86,506			-	43,81,86,506	2,91,45,365	40,90,41,141
6	Education Fund	A 3	9,03,22,736	15,51,34,595	3,79,96,116	28,34,53,447	67,92,270	-	-	29,02,45,717	21,53,66,572	7,48,79,145
7	Maint. & Repairs & Establishment Fund	A 4	2,86,65,33,687	-	32,17,59,185	3,18,82,92,872	21,55,63,333	-	-	3,40,38,56,205	31,58,18,909	3,08,80,37,296
8	Medical Fund	A 5	-	20,86,98,593	54,21,18,138	75,08,16,731	-	-	47,39,19,203	1,22,47,35,934	1,22,47,35,934	-
9	Nitya Prasadalay Annadan Yojana		5,10,041	66,870	-	5,76,911	38,355	5,10,041	-	1,05,225	-	1,05,225
10	Permanent Fund		41,37,31,572	1,61,17,169	-	42,98,48,741	3,11,12,614	-	-	46,09,61,355	-	46,09,61,355
11	Ambulance Project Fund Account		5,33,83,063	-	-	5,33,83,063		-	-	5,33,83,063	-	5,33,83,063
	Total Rs.		**11,34,30,90,507**	**1,43,63,46,183**	**1,36,43,01,596**	**14,14,37,38,286**	**71,35,26,935**	**5,10,041**	**47,44,29,244**	**15,33,11,84,424**	**2,76,32,37,557**	**12,56,79,46,867**
	Total Rs.(2022-23)		**10,03,36,74,742**	**1,51,19,95,272**	**1,46,91,38,362**	**13,01,48,08,376**	**47,78,82,332**	**89,670**	**37,79,93,923**	**13,87,05,94,961**	**2,52,75,04,454**	**11,34,30,90,507**

* Against the Building / Road constructed as per scheduled C2

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statements as at 31st March, 2024.

Income & Expenditure Account of Annadan Activities

Schedule A-1

	As at 31st March, 2024		As at 31st March, 2023	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	*Amount in Rs.*	*Amount in Rs.*
Prasadalaya Income				
Canteen Receipts	5,44,07,445		*5,08,29,949*	
Food Packet Receipts	1,79,23,805		*1,70,34,952*	
Laddu Prasad Receipts	25,60,74,385		*40,12,45,850*	
Prasadalaya Receipts	13,40,12,601		*15,26,04,133*	
Subtotal (A)		**46,24,18,236**		*62,17,14,884*
Prasadalaya Expenses				
Material Consumed	76,69,88,195		*72,19,78,075*	
Housekeeping Expenses	5,49,49,148		*5,83,66,040*	
Electricity Charges	3,53,60,334		*3,65,14,712*	
Water Charges	44,72,523		*41,34,313*	
Contract Labour Expenses	6,92,87,229		*6,84,01,514*	
			-	
Subtotal (B)		**93,10,57,429**		*88,93,94,654*
Total Net Rs. (A-B)		**(46,86,39,193)**		*(26,76,79,770)*

Note:
As per the practice consistently followed by the Trust, Donations received during the year towards the Fund (as per "Schedule A") have not been considered as income in this schedule, whereas the total expenses incurred during the year on the said activity have been considered as expenses for the purpose of disclosure under this Schedule.

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as on 31st March, 2024

Income & Expenditure Account of Devotional Activities

Schedule A-2

	As at 31st March, 2024		As at 31st March, 2023	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	*Amount in Rs.*	*Amount in Rs.*
Devotional Income				
Abhishek	-		-	
Naivedya Receipts	-		-	
Kothi Receipts	-		2,700	
Udi Receipts	9,921		8,500	
Subtotal (A)		**9,921**		11,200
Devotional Expenses				
Gurupournima Festival	19,76,742		33,24,882	
Punyatithi Festival	36,86,915		41,53,167	
Shri Ram Navami Festival	21,96,575		1,19,06,004	
Sai Satcharitra Parayan	20,15,173		16,23,968	
Samadhi Mandir Expenses	1,30,60,773		21,73,332	
Naivedya Expenses	10,61,054		8,53,931	
Contract Labour Charges	-		86,45,800	
Festival Expenses	14,81,592		20,900	
Satyanarayan Exp.	36,66,541		25,28,629	
Abhishek Exp.	-		7,70,689	
Subtotal (B)		**2,91,45,365**		3,60,01,302
Total Net Rs. (A-B)		**(2,91,35,444)**		(3,59,90,102)

Note:

As per the practice consistently followed by the Trust, Donations received during the year towards the Fund (as per "Schedule A") have not been considered as income in this schedule, whereas the total expenses incurred during the year on the said activity have been considered as expenses for the purpose of disclosure under this Schedule.

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as at 31st March, 2024.

Income & Expenditure Account of Educational Activities

Schedule A-3

	As at 31st March, 2024		As at 31st March, 2023	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	*Amount in Rs.*	*Amount in Rs.*
Income During the Year:				
Industrial Training Institute	41,79,755		*42,61,265*	
English Medium School	2,42,46,403		*58,14,354*	
Kanya Vidya Mandir	54,705		*32,545*	
Senior College	92,70,733		*41,66,801*	
Junior College	2,44,520		*3,69,271*	
Subtotal (A)		**3,79,96,116**		*1,46,44,236*
Expenditure on Educational Activities				
Contractor Labour Charges	2,19,10,672		*1,91,80,052*	
Sundry Expenses	24,76,983		*72,42,365*	
Gathering Expenses	2,33,784		*1,77,280*	
Vehicle Expenses	3,71,358		*25,479*	
Provident Fund	30,72,458		*31,72,757*	
Printing & Stationery	2,64,316		*7,90,422*	
Sports Tournament Expenses	1,47,326		*1,82,164*	
Staff Salary	18,09,46,398		*15,90,47,593*	
Telephone	41,652		*25,504*	
Travelling	21,735		*17,550*	
Electricity Charges	33,20,686		*26,98,150*	
Water Expenses	18,15,456		*18,26,381*	
Library Expenses	4,24,424		*69,239*	
Repairs & Maintenance	3,19,324		*81,233*	
Subtotal (B)		**21,53,66,572**		*19,45,36,169*
Excess of Expenditure over Income for the year		**(17,73,70,456)**		*(17,98,91,933)*

Note:
As per the practice consistently followed by the Trust, Donations received during the year towards the Fund (as per "Schedule A") have not been considered as income in this schedule, whereas the total expenses incurred during the year on the said activity have been considered as expenses for the purpose of disclosure under this Schedule.

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as at 31st March, 2024.

Income & Expenditure Account of Building Maintenance Repairs

Schedule A-4

	As at 31st March 2024		As at 31st March 2023	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	*Amount in Rs.*	*Amount in Rs.*
Accommodation Income				
Dwarawati Receipts	7,05,50,271		*6,79,78,000*	
Sai Ashram 1	19,84,39,725		*19,95,54,064*	
Sai Prasad Niwassthan	84,75,281		*83,97,407*	
Sai Bhakt Niwas	4,36,56,039		*3,37,16,464*	
Sai Ashram 2	5,90,469		*49,17,503*	
Sai Palkhi Niwara	47,400		*66,600*	
Subtotal (A)		**32,17,59,185**		*31,46,30,038*
Accommodation Expenses				
Housekeeping Expenses	17,94,43,519		*14,18,77,390*	
Contract Labour Charges	1,67,29,751		*1,89,11,802*	
Building Repair & Maintenance	4,03,00,709		*2,43,19,987*	
Electricity Expenses	5,87,82,753		*5,27,60,636*	
Water Charges	1,40,08,904		*1,65,28,472*	
Other Expenses	65,53,273		*28,98,108*	
Subtotal (B)		**31,58,18,909**		*25,72,96,395*
Total Net Rs.(A-B)		**59,40,276**		*5,73,33,643*

Note

As per the practice consistently followed by the Trust, Donations received during the year towards the Fund (as per "Schedule A") have not been considered as income in this schedule, whereas the total expenses incurred during the year on the said activity have been considered as expenses for the purpose of disclosure under this Schedule.

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as at 31st March, 2024.

Income & Expenditure Account of Hospital Activities

Schedule A-5

	As at 31st March 2024		As at 31st March 2023	
Particulars	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	*Amount in Rs.*	*Amount in Rs.*
Hospital Income				
Saibaba Hospital Receipt	41,56,71,826		*41,61,68,830*	
Sainath Hospital Receipt	11,25,89,072		*7,12,61,065*	
Ambulance Receipt	14,18,457		*12,08,284*	
Blood Bank Receipt	72,07,795		*64,46,586*	
Discount /Free Scheme Received	23,18,967		*1,27,282*	
Interest Income	12,42,693		*15,54,329*	
Room Rent Recovery	8,91,343		*2,07,15,282*	
Sale of Scrap	76,899		*2,19,442*	
Tender Sale Receipt	-		*2,00,441*	
Unclaimed Deposit	5,93,728		*5,05,115*	
Profit on Sale/ (loss) of Fixed Assets	1,07,358		*(2,68,653)*	
Subtotal (A)		**54,21,18,138**		*51,81,38,003*
Less: Cost of Medicines				
Opening Stock of Medicine	9,39,37,950		*3,64,07,480*	
Add :Purchase of Medicine	22,62,32,544		*19,19,79,341*	
Less :Closing Stock of Medicines	11,42,34,997		*9,39,37,950*	
Cost of Medicines (B)		**20,59,35,497**		*13,44,48,871*

Particulars	As at 31st March 2024		*As at 31st March 2023*	
	Amount in Rs.	Amount in Rs.	*Amount in Rs.*	*Amount in Rs.*
Less : Expenses of Hospital				
Advertisement Expenses	27,19,139		*46,77,060*	
Ambulance Expenses	24,82,627		*28,79,748*	
Bank Charges	30,895		*81,455*	
Bio - Medical Waste Expenses	19,05,653		*17,26,512*	
Camp Expenses	-		*5,960*	
Consultancy & Legal	42,000		*28,550*	
Consumables	13,70,215		*24,64,929*	
Contractor Labour Charges	24,76,61,362		*23,41,39,689*	
Doctors Honorarium	13,23,14,504		*11,70,65,537*	
Staff Salary	48,75,36,416		*45,54,95,784*	
Staff Welfare	3,33,44,140		*2,74,46,533*	
Electricity	6,62,20,856		*6,68,84,369*	
Gas Charges	68,86,938		*49,64,581*	
Rental Expenses	2,33,640		*2,12,400*	
Hospital Expenses	22,39,777		*21,05,346*	
Insurance Charges	8,18,053		*13,38,684*	
Linen Expenses	18,59,750		*11,92,040*	
Medical Reimbursements	90,67,715		*1,73,17,443*	
Postage & Courier	56,352		*45,175*	
Printing & Stationery	8,89,126		*5,46,488*	
Reimbursement of Education Fees	38,45,501		*29,89,836*	
Repairs & Maintenance	1,40,87,864		*1,81,79,777*	
Computer Expenses	4,37,848		*1,44,777*	
Pre Audit Fee A/c @18%	73,218		*14,237*	
Telephone Charges	2,700		*97,500*	
Transport Charges	4,79,850		*5,65,400*	
Travelling Expenses	1,53,878		*1,29,611*	
Water Expenses	20,40,420		*7,39,477*	
Total Expenses (C)		**1,01,88,00,437**		*96,34,78,898*
Total Cost of Medicines & Expenses		**1,22,47,35,934**		*1,09,79,27,769*
Net Deficit Rs. (A-B-C)		**(68,26,17,796)**		*(57,97,89,766)*
Deficit utilised from Medical Fund Donation-Schedule 'A'		**20,86,98,593**		*20,18,85,513*
Deficit utilised from General Donation -Schedule 'P'		**47,39,19,203**		*37,79,04,253*

Note

As per the practice consistently followed by the Trust, Donations received during the year towards the Fund (as per "Schedule A") have not been considered as income in this schedule, whereas the total expenses incurred during the year on the said activity have been considered as expenses for the purpose of disclosure under this Schedule.

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as at 31st March, 2024.

Schedule B : Liabilities

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars	As at 31st March 2024		*As at 31st March 2023*	
A	**Deposits**	**Amount in Rs.**	**Amount in Rs.**	*Amount in Rs.*	*Amount in Rs.*
1	Deposits - Sansthan	25,14,75,075		*22,05,44,675*	
2	Deposits - Hospital	8,03,87,269		*9,50,65,829*	
3	Drainage Deposit	51,200		*51,200*	
4	Deposit for Accommodation	54,000		*71,900*	
5	Deposit for I.T.I. Uniform	2,14,039		*2,14,039*	
6	Senior College Deposit	1,54,455		*1,54,455*	
7	I.T.I. Deposit	2,89,800		*10,39,150*	
			33,26,25,838		*31,71,41,248*
B	**Expenses Payable**				
1	Liabilities for Expenses	42,56,85,141		*36,82,62,789*	
2	Unpaid Salary	38,24,573		*38,52,994*	
3	Payable to Employees	2,65,15,554	**45,60,25,268**	*51,79,156*	*37,72,94,939*
C	**Payable to Suppliers**		**10,18,83,748**		*9,76,70,909*
D	**Duties & Taxes Payable**				
1	Tax Deducted at Source	3,44,48,346		*3,24,83,713*	
2	Professional Tax Payable	4,33,300		*4,50,225*	
3	GST TDS	32,16,300		*35,40,617*	
			3,80,97,946		*3,64,74,555*
E	**Other Payables**				
1	Income Received in Advance	2,800		*3,100*	
2	Payable to Patients	2,02,149		*2,02,149*	
3	Fund Received for Medical treatment	5,42,263		*5,37,563*	
4	Liabilities towords Scholarship and other Education Activities	66,19,846		*37,93,792*	
5	Chinchankar Trust	3,81,908		*3,81,908*	
6	Sai Devotees Relief Fund	33,67,418		*32,42,060*	
7	Saibaba Foundation	30,15,320	**1,41,31,704**	*30,15,320*	*1,11,75,892*
	Total Rs.		**94,27,64,504**		*83,97,57,543*

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as on 31st March, 2024.

Schedule C : Schedule of Property, Plant & Equipments Including Capital Work in Progress

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particular	Rate of Deprn.	Cost as on 1 April 2023	Additions During the year	Deduction During the year	Cost as on 31 March 2024	Depriciation as on 1 April 2023	Depreciation for the year 31 March 2024	Deduction During the year	Total Depreciation	W.D.V. on 31 March 24	W.D.V. on 31 March 23
	IMMOVABLE ASSETS											
C 1	Land	0%	1,08,27,71,454	-	-	1,08,27,71,454	-	-	-	-	1,08,27,71,454	1,08,27,71,454
	Subtotal (C1)		**1,08,27,71,454**	**-**	**-**	**1,08,27,71,454**	**-**	**-**	**-**	**-**	**1,08,27,71,454**	**1,08,27,71,454**
C 2	**BUILDINGS & ROADS**											
	Buildings & Roads	10%	1,09,23,19,832	3,24,94,61,391		4,34,17,81,223	85,35,35,715	29,78,68,357	-	1,15,14,04,072	3,19,03,77,151	23,87,84,118
	Polycarbonate Shed	20%	1,00,78,755	-	-	1,00,78,755	95,24,668	1,10,817	-	96,35,485	4,43,270	5,54,087
	Buildings (Sai Palkhi Niwara)*	10%	1,61,65,680	-	-	1,61,65,680	75,74,575	8,59,111		84,33,686	77,31,994	85,91,105
	Buildings (Sai Ashram)	10%	1,32,19,38,646	-	-	1,32,19,38,646	85,08,05,175	4,71,13,348	-	89,79,18,523	42,40,20,123	47,11,33,471
	Dhyan Mandir Sabha Mandap	10%	41,76,643		-	41,76,643	12,84,109	2,89,253	-	15,73,362	26,03,281	28,92,534
	Subtotal (C2)		**2,44,46,79,556**	**3,24,94,61,391**	**-**	**5,69,41,40,947**	**1,72,27,24,242**	**34,62,40,886**	**-**	**2,06,89,65,128**	**3,62,51,75,819**	**72,19,55,315**
C 3	**OTHER FIXED ASSETS**											
	Sansthan:											
	Statutes	0%	8,21,149			8,21,149	-	-	-	-	8,21,149	8,21,149
	Furniture & Fixtures	15%	25,37,73,821	10,86,41,512	4,07,078	36,20,08,255	21,09,98,881	1,45,76,017	3,41,304	22,52,33,594	13,67,74,661	4,27,74,940
	Plant & Machinery	25%	67,19,14,260	18,42,11,716	11,76,333	85,49,49,643	63,75,69,776	3,82,67,829	11,31,486	67,27,06,119	18,22,43,524	3,43,44,485
	Vehicles	20%	11,89,13,373	4		11,89,13,377	9,40,69,688	49,84,734		9,90,54,422	1,98,58,955	2,48,23,685
	Equipments	25%	5,67,89,496	3,75,16,195	14,57,325	9,28,48,366	4,29,16,420	84,35,914	13,52,419	4,99,99,915	4,28,48,451	1,38,73,076
	Instruments	25%	51,88,121	5	12,000	51,76,126	45,87,578	1,50,401	11,921	47,26,058	4,50,068	6,00,543
	Computers	60%	9,69,08,169	93,95,450	15,500	10,62,88,119	9,40,51,426	46,65,548	15,500	9,87,01,474	75,86,645	28,56,743
	Hospital :											
	Furniture & Fixtures	15%	3,61,75,214	9,71,502	-	3,71,46,716	2,99,51,394	10,64,756	-	3,10,16,150	61,30,566	62,23,821
	Plant & Machinery	25%	52,63,41,753	1,72,78,229	1,44,56,455	52,91,63,527	43,73,77,029	2,43,58,394	1,42,63,812	44,74,71,611	8,16,91,916	8,89,64,724
	Vehicles	20%	1,04,66,806	1	-	1,04,66,807	73,02,061	6,32,948	-	79,35,009	25,31,798	31,64,745
	Equipments	25%	9,40,05,205	1,85,616	-	9,41,90,821	8,18,04,358	31,03,925	-	8,49,08,283	92,82,538	1,22,00,846
	Instruments	25%	4,48,68,392	74,078	-	4,49,42,470	4,19,30,650	7,34,309	-	4,26,64,959	22,77,511	29,37,742
	Computers	60%	1,30,30,839	4,12,843	-	1,34,43,682	1,23,97,128	5,04,062	-	1,29,01,190	5,42,492	6,33,711
			-	-		-	-			-	-	-
	Subtotal (C3)		**1,92,91,96,598**	**35,86,87,151**	**1,75,24,691**	**2,27,03,59,058**	**1,69,49,76,389**	**9,94,58,837**	**1,71,16,442**	**1,77,73,18,784**	**49,30,40,274**	**23,42,20,210**
	Total C1 + C2 + C3		**5,45,66,47,608**	**3,60,81,48,542**	**1,75,24,691**	**9,04,72,71,459**	**3,41,77,00,631**	**44,56,99,723**	**1,71,16,442**	**3,84,62,83,912**	**5,20,09,87,547**	**2,03,89,46,979**

Sr. No.	Particular	Rate of Deprn	Cost as on 1 April 2023	Additions During the year	Deduction During the year	Cost as on 31 March 2024	Depriciation as on 1 April 2023	Depreciation for the year 31 March 2024	Deduction During the year (Depr)	Total Depreciation	W.D.V. on 31 March 24	W.D.V. on 31 March 23
	Total C1 + C2 + C3 c/f		5,45,66,47,608	3,60,81,48,542	1,75,24,691	9,04,72,71,459	3,41,77,00,631	44,56,99,723	1,71,16,442	3,84,62,83,912	5,20,09,87,547	2,03,89,46,979
C 4	INTANGIBLE ASSETS											
	Softwares											
	Sansthan	25%	8,57,41,544	4,78,968	1,33,500	8,60,87,012	6,96,59,100	40,82,496	1,08,604	7,36,32,992	1,24,54,020	1,60,82,444
	Hospital	25%	28,84,891			28,84,891	27,62,362	30,632		27,92,994	91,897	1,22,529
	Sub Total (C4)		8,86,26,435	4,78,968	1,33,500	8,89,71,903	7,24,21,462	41,13,128	1,08,604	7,64,25,986	1,25,45,917	1,62,04,973
C 5	Capital Work In Progress											
	Sansthan	0%	3,77,86,40,983	8,95,07,709	3,59,35,35,837	27,46,12,855		-		-	27,46,12,855	3,77,86,40,983
	Hospital		1,51,66,900		1,51,66,900	-					-	1,51,66,900
	Sub Total (C5)		3,79,38,07,883	8,95,07,709	3,60,87,02,737	27,46,12,855	-	-	-	-	27,46,12,855	3,79,38,07,883
	Grand Total Rs.		9,33,90,81,926	3,69,81,35,219	3,62,63,60,928	9,41,08,56,217	3,49,01,22,093	44,98,12,851	1,72,25,046	3,92,27,09,898	5,48,81,46,319	5,84,89,59,835
	Grand Total Rs. (2022-23)		8,83,66,00,569	57,10,33,915	6,85,52,558	9,33,90,81,926	3,36,58,48,685	15,40,29,860	2,97,56,454	3,49,01,22,091	5,84,89,59,835	

* During the year, Sansthan has received certain assets as Donation in kind. Refer Note Q - of Notes to Accounts.

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as at 31st March, 2024.

Schedule D : Investments : Fixed Deposits with Nationalised Banks

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars		As at 31st March 2024		*As at 31st March 2023*
A	**Fixed Deposits With Nationalised Banks**				
	Bank of Baroda	6,74,84,81,000		11,38,32,73,978	
	Bank of India	44,25,00,000		9,99,99,995	
	Canara Bank	11,86,95,36,001		6,75,80,04,954	
	Punjab National Bank	1,54,62,000		1,28,55,40,936	
	State Bank of India	4,37,26,98,000		1,82,06,99,978	
	Union Bank of India	2,92,84,05,000		3,36,29,99,956	
	Bank of Maharashtra	2,78,65,00,000		-	
	Central Bank	-		44,00,00,000	
	Indian Bank	-		33,99,99,983	
	UCO Bank	-		21,00,00,000	
	Total Rs.		**29,16,35,82,001**		25,70,05,19,780

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as at 31st March, 2024.

Schedule E : Gratuity Reserve

(Amounts in Rs.)

Particulars	As at 31st March 2024		*As at 31st March 2023*	
	Amount	Amount	Amount	Amount
Gratuity Fund with LIC		**96,75,48,299**		*92,80,22,950*
Less: Gratuity Reserve				
Opening Balance	90,02,60,286		*85,50,06,773*	
Less: Paid during the year	8,07,76,414		*7,14,88,138*	
Add: Provision made during the year	15,27,79,889		*11,67,41,651*	
		97,22,63,761		*90,02,60,286*
Total Rs.		**(47,15,462)**		*2,77,62,664*

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as at 31st March, 2024.

Schedule F : Ornaments & Jewellery

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars	Balance as at 1st April 2023	Additions during the year	Cost of Sale	*Balance as at 31st March 2024*
1	Gold	1,09,74,95,242	9,38,00,099	-	*1,19,12,95,341*
2	Silver	18,29,14,627	1,63,03,893	-	*19,92,18,520*
3	Silver Coins 20 GMS	5,038	-	-	*5,038*
4	Silver Coins 25 GMS	92,750	-	*35,000*	*57,750*
5	Gold Coins	2,83,62,196	-	*47,65,184*	*2,35,97,012*
6	Gold Pendants	12,754	-	-	*12,754*
7	Copper & Brass items	4,26,401	-	-	*4,26,401*
8	Precious Stones & Other Valuables	10,47,47,940	90,53,784	-	*11,38,01,724*
	Total Rs.	**1,41,40,56,948**	**11,91,57,776**	**48,00,184**	**1,52,84,14,540**

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as at 31st March, 2024.

Schedule G : Stock of Consumables

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars	As at 31st March 2024	*As at 31st March 2023*
1	Medicines	11,42,34,997	*9,39,37,950*
2	Food Grains & Other Prasadalaya Materials *	7,27,93,094	*5,95,06,782*
3	Naivedya	1,19,169	*70,587*
4	Books / Photos	3,99,17,749	*1,24,91,500*
5	Stationery	18,95,608	*24,18,167*
6	Calendars	40,08,600	*37,63,778*
7	Printing Material	17,22,871	*5,75,787*
8	Diary	10,70,822	*17,70,606*
9	Cement (with Construction Department)	3,069	*17,440*
10	Steel (with Construction Department)	-	*7,985*
11	Cloth for Uniform	37,900	*37,900*
12	Cloth (with Kapad Kothi Store and at Counter)	35,35,048	*21,99,617*
13	General Donated Articles (with Kapad Kothi Store and at Counter)	9,15,773	*4,68,580*
14	Copper & Brass Articles (with Kapad Kothi Store and at Counter)	33,643	*6,489*
15	I.T.I. Consumable Materials	4,25,159	*5,41,486*
16	Building Repairs & Maintenance Materials	3,30,058	*11,34,952*
17	Sanitation Materials	15,44,900	*12,61,470*
18	Water Supply Materials	71,187	*1,11,71,005*
19	Electrical Materials	48,88,006	*67,95,146*
20	Sound System Materials	2,82,188	*3,93,631*
21	Audio - Video Cassettes	20,83,661	*22,41,765*
22	Computer Materials	8,643	*11,908*
23	Garden Materials	-	*1,32,475*
24	Sundry Materials	-	*3,13,867*
	Total Rs.	**24,99,22,145**	*20,12,70,873*

* Including stock of Laddoo & Bundi amounting to Rs. 65,80,317/-

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as at 31st March, 2024.

Schedule H : Advances, Deposits & Other Receivables

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	As at 31st March 2024	*As at 31st March 2023*
1	Advances Recoverable in Cash/Kind	9,83,49,215	*9,17,43,449*
2	Sundry Debtors	9,00,64,337	*5,89,08,001*
3	Deposits	5,49,97,401	*4,30,78,185*
4	Income Tax deducted at Source	44,26,94,378	*58,85,37,839*
5	Income Receivable	1,22,52,21,269	*86,80,70,889*
6	Prepaid Expenses	23,99,079	*98,27,709*
7	Input Balance of GST (Net of liability)	30,29,455	*59,13,379*
8	TCS Payment	11,88,020	*1,135*
	Total Rs.	**1,91,79,43,154**	*1,66,60,80,586*

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statement as at 31st March, 2024.

Schedule I : Cash & Bank Balances

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	Amount as at 31st March 2024	Amount as at 31st March 2023
A	**Cash in Hand**		
1	At Shirdi Office	25,480	44,986
2	At Hospital	1,79,120	7,85,522
3	At Mumbai Office	48,600	1,13,300
	Total (A)	**2,53,200**	9,43,808

Sr.No.	Particulars	Amount as at 31st March 2024	Amount as at 31st March 2023
B	**Stamps In Hand**		
1	At Shirdi Office	11,25,312	7,07,434
2	At Hospital	48,276	48,275
	Total (B)	**11,73,588**	7,55,709

Sr.No.	Particulars	Amount as at 31st March 2024	Amount as at 31st March 2023
C	**Foreign Currency in Hand ***	15,17,72,345	9,54,82,805
	Total (C)	**15,17,72,345**	9,54,82,805
	Total Rs. (A+B+C)	**15,31,99,133**	9,71,82,322

* The Valuation of Foreign Curreny has been done as per the rates of Foreign Currency as confirm by the Bank. The currencies where the rates were not available with the Bank, have been taken from website, online.

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	As at 31st March 2024		As at 31st March 2023	
		Amount	Amount	Amount	Amount
D	**Bank Balances**				
1	At Shirdi Office	36,40,62,462		43,61,76,571	
	Less: Book Overdraft	-	36,40,62,462	-	43,61,76,571
2	At Hospital	5,58,15,038		1,18,00,541	
	Less: Book Overdraft	(1,06,15,322)	4,51,99,716	(1,52,43,464)	(34,42,923)
3	At Mumbai Office		11,15,669		22,90,505
	Total Rs. (D)		**41,03,77,847**		43,50,24,153

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statements for the year ended 31st March, 2024.

Schedule J : Expenses in Respect of Properties

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	For the year ended on 31st March 2024	*For the year ended on 31st March 2023*
1	Insurance of Property	31,88,934	*9,93,151*
2	Machinary Repairs & Maintenance	1,48,62,185	*1,74,95,180*
3	Power House Expenses, Other Maintenance & Repairs	6,05,63,359	*3,30,95,584*
4	Rates , Taxes & Charges , Municipal Tax	1,63,23,774	*1,30,03,573*
	Total Rs.	**9,49,38,252**	*6,45,87,488*

Schedule K : Expenses on Management Fund

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	For the year ended on 31st March 2024	*For the year ended on 31st March 2023*
1	Salaries and Allowances to Staff	75,27,74,625	*73,61,67,732*
2	Travelling Expenses	16,24,752	*14,81,892*
	Total Rs.	**75,43,99,377**	*73,76,49,624*

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statements for the year ended 31st March, 2024.

Schedule L : Establishment Expenses

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars	For the year ended on 31st March 2024	*For the year ended on 31st March 2023*
1	Advertisement Expenses	35,49,928	*40,48,462*
2	Apprentice Stipend	26,93,105	*27,37,422*
3	Professional fees & Reimbursement of out of Pocket Expenses	7,91,312	*9,43,221*
4	Bank Charges	1,27,04,255	*1,16,79,715*
5	Contribution to Employees Provident Fund	3,78,46,428	*3,82,74,359*
6	Contribution to D.C.P.S.	4,65,613	*5,25,309*
7	Staff Welfare Expenses	1,40,59,157	*91,47,712*
8	Uniform Expenses	30,710	*31,515*
9	Gratuity Paid	1,15,54,726	*6,34,36,933*
10	Contribution to ESIC	33,46,880	*34,80,501*
11	Contractor Labour Charges	8,82,10,223	*8,64,65,747*
12	Computer Expenses	4,01,042	*21,500*
13	I.T. Expenses	61,79,852	*25,32,612*
14	Guest House Expenses	16,94,903	*6,82,283*
15	Insurance Charges	28,42,856	*76,15,431*
16	Legal Expenses	38,11,172	*42,08,223*
17	Locker Rent	29,500	*31,630*
18	News Papers and Periodicals	42,497	*56,355*
19	Postage Expenses	26,02,908	*9,41,642*
20	Printing Expenses	1,38,29,603	*19,34,731*
21	Publication Expenses	1,60,43,321	*70,99,511*
22	Sansthan Honorarium	3,75,887	*98,000*
23	Security Expenses	18,95,66,021	*17,45,52,504*
24	Sound System Expenses	61,10,977	*61,49,865*
25	Stationery Expenses	32,44,758	*13,22,295*
26	Sundry Expenses	1,16,07,599	*83,09,680*
27	Telephone Expenses	4,97,945	*5,40,535*
28	Vehicle Maintenance	1,67,59,746	*2,03,37,170*
29	Website Expenses	85,83,438	*72,24,270*
	Total Rs.	**45,94,76,362**	*46,44,29,133*

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statements for the year ended 31st March, 2024.

Schedule M : Expenses towards Grant in Aid (Charity)

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars	For the year ended on 31st March 2024	*For the year ended on 31st March 2023*
1	Shirdi Road Development Project	9,68,761	*8,08,200*
2	Hospital Exp. Kum. Gayatri Babasaheb Ubale	-	*34,839*
3	Construction of New Bus Stand at Shirdi	-	*24,20,770*
4	Land Acquisition	-	*1,56,24,162*
5	Kolhapur Flood - 2019 Remaining Refund	-	*(1,26,923)*
6	Tractor Rent for Shri Sant Nilobaraya pai Dindi Sohala	1,56,188	-
7	Cleaning & Maintenance of Shirdi - Shirdi Nagarpanchayat	6,36,81,341	*10,30,08,569*
8	Jalyukt Shivar Refund	(5,49,135)	*(38,79,339)*
9	Charity in Medical Bills for Poor and Needy Patients	16,25,66,600	*11,89,50,842*
10	Financial Aid towards Life Saving Operations through Sainath Hospital	2,43,69,140	*2,22,85,811*
11	Dhwajdin Nidhi	1,75,00,000	-
	Total Rs.	**26,86,92,895**	*25,91,26,931*

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statements for the year ended 31st March, 2024.

Schedule N : Expenditure on Other Objects

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	For the year ended on 31st March, 2024	For the year ended on 31st March, 2023
1	Shirdi Festival	9,31,503	8,47,528
2	Saileela Magazine Expenses (Net)	33,01,314	23,23,910
	Total Rs.	**42,32,817**	**31,71,438**

Schedule O : Profit / Loss on Sale of Assets

(Amounts in Rs.)

Sr.No.	Particulars	For the year ended on 31st March, 2024	For the year ended on 31st March, 2023
1	Profit on Sale of Assets	3,48,499	6,54,012
2	Loss on Sale of Assets	1,35,299	12,18,219
	Total Net Loss / (Profit) Rs.	**(2,13,200)**	**5,64,207**

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Financial Year 2023-24
Schedules Attached to and forming part of the Financial Statements for the year ended 31st March, 2024.

Schedule P : Income from Other Sources

A DONATIONS RECEIVED

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars	For the year ended 31.03.2024		*For the year ended 31.03.2023*	
		Amount Rs.	Amount Rs.	Amount Rs.	Amount Rs.
1	Charity Boxes (Cash)		**1,71,00,40,737**		*1,89,72,25,402*
	Charity Boxes (Foreign Currency)		**5,62,89,540**		*5,77,50,693*
2	General Donation	1,21,56,03,805		*1,21,90,97,271*	
	Less : Transfer to Medical Fund (Sch. A5)	(47,39,19,203)		*(37,79,04,253)*	
	Less : Transfer to Management Fund A/c	-	**74,16,84,602**	*(40,00,00,000)*	*44,11,93,018*
3	Donation in Kind		**8,60,74,199**		*10,85,50,472*
4	Online Facility & Other Receipts		**59,23,544**		*70,56,729*
	Sub Total (A)		**2,60,00,12,622**		*2,51,17,76,314*

B OTHER INCOME

(Amounts in Rs.)

Sr. No.	Particulars	For the year ended 31.03.2024	*For the year ended 31.03.2023*
1	Sundry Receipts	1,64,38,660	*2,38,20,819*
2	Live Darshan (Royalty)	1,78,75,000	*1,63,98,061*
3	Sale of Books /Photos/ Calendar /Cassettes & CDs	2,98,03,689	*1,94,30,122*
4	Sale of Gold, Silver Coins & Precious Stones	1,44,27,214	*1,26,97,947*
5	Wind Mill Receipt	1,30,87,951	*1,00,26,203*
6	Religious Receipts (Net of Religious Expenses)	30,33,798	*39,42,181*
7	Sale of Cloth, Copper & Brass, G.D. Articles	(2,63,046)	*(14,73,206)*
8	Online Receipt	32,935	*3,22,208*
9	Sai Leela Magazine Income	3,85,125	*5,46,321*
	Sub Total (B)	**9,48,21,326**	*8,57,10,656*
	Total Rs. (A+ B)	**2,69,48,33,948**	*2,59,74,86,970*

THE SHREE SAI BABA SANSTHAN TRUST (SHIRDI)
Notes To Financial Statements For The Year Ended 31st March, 2024.

i) Trust Information:

Shree Saibaba Sansthan Trust (Shirdi) (hereinafter referred as the Trust) was earlier registered under the Bombay Public Trusts Act, 1950 under the name "Shirdi Sansthan of Shree Saibaba". However, on account of continuous litigation over the control and management of the Trust and in order to enable the Trust to give more facilities for the devotees and to undertake wider welfare activities from its surplus funds for the general public, it was considered necessary by the Government of Maharashtra to make a separate Law to reconstitute the Trust and to provide for management by a Committee directly under the direct supervision and control of the Maharashtra State Government.
Accordingly, the Government of Maharashtra on being satisfied about the necessity enacted "Shree Saibaba Sansthan Trust (Shirdi) Act, 2004" on 23rd August, 2004 (Act).

These Financial Statements were approved in accordance with a circular resolution of the Managing Committee of the Trust on Dt.20.11.2024

ii) Main Objects:

The main objects of the Trust that is administered under the Act are as under:

i. To maintain, manage and administer the Temple and Trust Properties;

ii. To Conduct and perform the rituals, worship, ceremonies and festivals in the Temple according to customs and usage;

iii. To provide facilities and amenities to the devotees for darshan of the deity and for offering prayers or performing any service or ceremony in the Temple;

iv. Disseminate and propogate useful knowledge about the life, activities, Leelas and teachings of Shree Saibaba and expand the library of Shree Saibaba literature;

v. To develop, maintain, manage and to make improvements in the Trust Property and to acquire or purchase lands or buildings or properties required for the purpose of development and carrying out schemes of the Trust;

vi. To provide meals to the devotees and to run Annachatra;

vii. To establish and maintain any educational institutions, hospitals.

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

iii) Summary of Significant Accounting Policies Followed by The Trust:

a. Basis of Preparation of Financial Statements

The financial statements of the Trust have been prepared in accordance with the Generally Accepted Accounting Principles, the applicable Accounting Standards issued by the Institute of Chartered Accountants of India and the guidelines issued under the Act, as amended.

b. Historical Cost Convention

The financial statements have been prepared under the historical cost and are on accrual basis unless otherwise stated.

c. Rounding off

The financial statements are prepared in INR, which is also the Trust's functional and reporting currency and all values are rounded to the nearest Rupee, except when indicated otherwise.

d. Use of Estimates and Judgments

The preparation of financial statements in conformity with applicable Accounting Standards requires management to make estimates, judgments and assumptions that affect the application of accounting policies and the reported amounts of assets and liabilities (including contingent liabilities) and disclosures of as the date of the financial statements and the reported amounts of revenues and expenses for the reporting period. In view of the inherent uncertainties and a level of subjectivity involved in measurement of items, it is possible that actual results could differ from these estimates. Accounting estimates and underlying assumptions are reviewed on an ongoing basis and could change from period to period. Any revisions to the accounting estimates are recognized prospectively.

e. Revenue Recognition

Income and Donation in Kind

i) All direct & indirect income including donations received from devotees, income from fixed deposits is recognized on accrual basis by the Trust except for the following which is accounted for on cash basis:

a. Donation received in Offertory Box/ Hundi is accounted only when the said Offertory Box /Hundi is opened on the pre-

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

decided days;

b. Government Grant in Aid for various educations institutions of the trust in the form of scholarships to students, Right to Education reimbursements;

ii) The ornaments, items of gold, silver and precious stones (the Items) received at donation counters from time to time are kept in safe custody of the Trust with donation receipt number, description, weight etc. of the said items;

The Items received in Offertory Box/ Hundi are valued and accounted on the date of opening of the Offertory Box/ Hundi. The Items received are kept in safe custody of the Trust with details of date of opening of the Offertory Box/ Hundi and other description of the items;

Valuation of all the Items (i.e. received at the donation counters and in Offertory Box/ Hundi) is carried out from an approved valuer on the panel of the Trust and donation income under the head "Donation in Kind" is accounted in the books account as per valuation certificate issued by the said valuer;

iii) Donation received in kind for other assets such as Plant & machinery, Equipment, Computers, Furniture's and fixtures etc. is booked at a nominal value of Re. 1/-;

iv) Donation received in the form of gold plating on various assets of the Trust is not considered as donation and are not valued and accounted for in the books of account;

v) Donations in the form of Foreign currency received in Offertory Box/ Hundi is accounted as per the exchange rate as at the close of the financial year. Donations receive online from the foreign source is booked as per the advice received from the Bank;

vi) Donation received with a specific direction about its use are credited to the respective fund, other donations are accounted as income from other source of the Trust;

The average interest received during the year on various fixed deposits kept with the Nationalised Banks is credited to the respective funds proportionate to the balance in the respective Fund accounts. The balance interest is credited to Income & Expenditure Account;

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

vii) Cash received at the donation counters and against sale of Ladoos, publication receipts, sale of gold coins etc after 2 P.M. and Cash received in Offertory Box/ Hundis on the last date of the month is accounted for on the following day i.e. in the next month. The same policy is followed for the accounting of income by way of donation/sale proceeds of Ladoos, publication receipts, sale of gold coins and Offertory Box collections as at 31st March,2024 and the said income is booked in April i.e. next financial year;

viii) Interest income on fixed deposits is recognized on the basis of the interest accrued certificate received from the Banks. The interest received from the bank fixed deposits is net of applicable taxes deducted at source;

ix) The Services provided by the Trust which are in the ambit of the GST are charged on an inclusive basis.

f. Investments

As per the provisions of the Act, Fixed Deposits are kept only with the Nationalised Banks. The investments appearing in the books of the Trust are carried at cost value.

g. Property, Plant and Equipment(PPE)

i) Property Plant and Equipment, Capital Work in Progress except Land are carried at cost of acquisition or construction as the case may be, less accumulated depreciation.
Land is carried at cost of acquisition.
Cost comprises of the purchase price including duties and non-refundable taxes, and directly attributable expenses incurred to bring the asset to the location and condition necessary for it to be capable of being operated in the manner intended by the Management.
As per the practice consistently followed in the past, PPE received as donations are recorded at a nominal value of Rs.1/-.

All other repairs and maintenance costs are recognised in the Statement of Income and Expenditure as incurred.

ii) An item of PPE initially recognised, is derecognised upon disposal or when no future economic benefits are expected from its use or disposal. The derecognition is initiated after taking approval from the Managing Committee and by following the specified process.

Any gain or loss arising on derecognition of the asset (calculated as the difference between the net disposal proceeds and the carrying amount of the asset) is included in the Statement of Income and Expenditure when the asset is derecognised.

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

iii) **Depreciation Methods, Estimated Useful Lives and Residual Value**

Depreciation is provided on Written Down Value Method. The rates of depreciation are as per the practice consistently followed by the Trust in the past and are generally taken from the Income Tax Act, 1961.

Depreciation on additions to assets or on sale/ disposal of assets is calculated pro-rata. On the additions up to 30th September of the accounting year, full rate of depreciation is charged and for additions post 30th September of the accounting year, depreciation is considered at 50% of the total depreciation amount calculated for the year. No depreciation has been considered on Assets discarded or sold in the year of sale.

h. Employee Benefits

i) **Compensated absences**

As per the Service Rules of the Trust, all the permanent employees of the Trust are entitled for accumulation of up to maximum 300 days paid leave. Leave encashment can be made at the time of retirement or during the employment with the Trust as per the salary prevailing at the time of encashment.

ii) **Gratuity**

As per the Service Rules of the Trust, all the permanent employees of the Trust are entitled for Gratuity at the time of retirement from the employment. The retirement Gratuity is calculated as per as per the payment of Gratuity Act, 1972 the Rules of the State Government. The Gratuity liability is funded with the Life Insurance Corporation of India.
The Gratuity is provided in the books of account based on the last drawn salary of the eligible employees.

iii) **Defined Contribution Plans**

Contribution to Employees' Provident Fund, GPF and Employees' Pension Scheme 1995 is made to the Government Provident Fund Authority.

The Trust recognises contribution payable to these fund/ schemes as expenditure, when an employee renders the related service and the salary is disbursed for the month.

The Contribution to Employees State Insurance Corporation (ESIC) has not been made as the Trust has an equally beneficial arrangement with the Hospital run and managed by the Trust.

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

iv) Contribution to Management Fund

The Trust is governed by "Shree Sai Baba Sansthan Trust (Shirdi) Act, 2004" (the Act), as amended from time to time. The Act provides for fixed mandatory contribution to the Management Fund which is vested and under the control of the Committee. Contribution not exceeding 10% of the approximate gross annual income of the preceding financial year is credited to this Fund.

i. Inventories

a. Inventories of Stores, cloth materials, Grocery items, consumables, and medicines have been valued at cost, including GST. The cost is determined on FIFO basis.
The respective departmental heads certify the quantity of closing stocks as at year end along with the respective values.

b. The closing inventories of the electrical department were certified for the quantities out of purchases made during the year ended 31st March, 2024.

c. Closing inventories of Ladoo and Bundi are valued on the basis of respective costs of production.

d. Closing sock of gold coins/ Pendants are valued at cost

j. Cash and Cash Equivalents

Cash and cash equivalents include cash at banks and on hand, demand deposits with banks and other short term highly liquid investments with original maturities of three months or less and which are readily convertible to known amounts of cash, subject to an insignificant risk of changes in value.

Foreign currency received in Offertory Box/ Hundi and in hand as on 31st March, 2024 is accounted for based on the confirmation of the Exchange rates by the Banks. In cases where the Exchange rate is not confirmed by the Banks, the same is obtained online.

k. Earmarked Fund /Allocations

a. Allocation to the Earmarked Funds is based on specific directions of Devotees/ donors, as specified in the receipts;

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

b. Income received from related activities for which funds are created is credited to the respective Fund accounts;

c. Depreciation on the Sai Ashram building is charged to the Building Fund as 'amount spent' to allocate the respective depreciation in the value of the building during the year in the Fund Account.

d. Separate investments are not made for Earmarked Funds. Interest income earned during the year on entire investments is allocated on the basis of the average rate of interest for the current year, to the respective opening balances of Earmarked Funds on a proportionate basis.

e. Expenses incurred on the specific Fund activities and Fund objects are shown as utilization from the respective Funds. (Refer Schedule A)

l. Valuation of Ornaments & Jewellery

Ornaments and Jewelry received as donation in kind are valued on the basis of the valuation done by the appointed valuers as on the date of receipt of the donation.

Gold coins and pendants are valued at cost of minting along with the applicable direct charges.

m. Provisions, Contingent Liabilities, And Contingent Assets

Provisions are recognized when the Trust has a present obligation as a result of past events and it is probable that an outflow of resources will be required to settle the obligation and in respect of which a reliable estimate can be made.

Provisions are determined based on the best estimate required to settle the obligations at the Balance Sheet date. These are reviewed at each Balance Sheet date and adjusted to reflect the current best estimates.

Contingent Assets are neither recognized nor disclosed in the financial statements. Contingent liabilities are not provided for and are disclosed by way of notes.

iv) Notes to Accounts:

1. Administration of the Trust

As per the directions of Bombay High Court, Aurangabad Bench the erstwhile Management Committee appointed by the State Government stand dissolved on 13.09.2022 and a new Ad-hoc Committee has been formed consisting of the following three members:

i) The Principal District Judge, Ahmednagar.

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

ii) The Collector, Ahmednagar.

iii) The Chief Executive Officer of Shree Sai Baba Sansthan Trust Shirdi.

The ad-hoc committee appointed by the Hon. Court would continue till a new management committee is constituted by the State Government.

The ad-hoc committee appointed by the Hon. Court is directed not to take any major financial decision in respect of the management of the affairs of the Trust without its permission.

2. Donation in Kind

During the year, the Trust has received donation in kind inclusive of gold items, silver items and Precious metals and stones etc. amounting to Rs. 8,60,74,199/- (2022-23:Rs.10,85,50,472/-).

As per the practice consistently followed in the past, the accounting of the Donation in kind is done based on the certified market price as per the purity of the items received as donation.

The intrinsic purity is determined by the approved valuers on the panel of the Trust and the same is taken at year end for accounting purposes.

The Trust has received the below-mentioned assets as donation in kind and as per the practice consistently followed in the past, the same has been shown at the nominal value of Rs.1/- .

Tangible Assets	Quantity & Nominal value F.Y. 2023-24	Value of Donations (Rs.)	Quantity & Nominal value F.Y. 2022-23	Value of Donations (Rs.)
Computer	100	29,92,790	22	10,59,669
Electric Equipments	168	21,09,241	35	4,56,473
Furniture & Fixture	298	12,74,510	70	7,75,992
Plant &Machinery	50	4,60,04,998	55	2,33,15,978
Vehicle	5	41,66,604	5	55,63,026
Statue	-	-	1	3,999
Instruments	107	1,58,167		
Total Rs.	**728**	**5,67,06,310**	**188**	**3,11,75,137**

3. Contingent liability

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

There are some Court Cases pending against the property. The quantum of amount involved is not yet arrived to the conclusion. Contingent liability (to the extent ascertained from the available records) not provided for in respect of:

Amount Rs.

Sr. No.	Particular	31.03.2024	31.03.2023
1	Claims against Trust by Others Not acknowledged as debt	7,85,22,095	4,72,08,393
2	TDS Liability as per Traces website	1,32,34,560	7,23,710
3	Show Cause Demand Notice from Income Tax Department duly filed 4 CIT Appeals & 1 Assessment in process	5,01,03,98,447	4,98,41,03,436
4	Claims against the various Land disputes not acknowledged as debt	145,34,19,662	145,34,19,662

Note: Future cash outflows, if any, in respect of (1) & (4) above are dependent upon the outcome of judgments/decisions etc.

4. Deposits

Confirmations of balances in respect of the deposits and advances given/taken have not been obtained. The balances are therefore, as per books of account. In the opinion of the Management, the said non reconciliation of the balances will not materially affect the surplus of the Trust for the year.

5. Sale of Gold/ Silver Coins

As per the practice consistently followed by the Trust, the selling price of Gold and Silver coins pendants is determined by the Managing Committee based on the prevailing market value along with the applicable taxes.

6. During the year under review, there is an excess of Income over expenditure amounting to Rs.213,35,93,370/- (2022-23:Rs. 230,79,31,481).
However, the Income & Expenditure Account does not include specific expenses; donations received and allocation of average interest earned on fixed deposits by the Trust in the said Fund account as the same are credited to the respective Fund Account(s). (refer Schedule A)
Besides, in accordance with provisions of section 22(2) of the Act, an amount of Rs.78,84,06,589/- (2022-23:Rs.41,18,29,639/-) has been transferred to the Management Fund. Considering the proposed accumulation of the income for future years, no provision for taxation is considered necessary.

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

As per Section 22(3) of the Act, Salary allowances of other officers and employees of the Committee shall be paid out of Management

Fund.

However, in continuation of practices followed in preceding years, the salary and allowance of **all** the permanent employees of the Trust other than salary and allowances of employees working in Institutions run under medical relief activities and educational activities (debited to the respective Fund Accounts), have been debited to the Management Fund.

7. As per the practice followed by the Trust consistently, Leave Encashment payable at the time of retirement of the employees is not provided in books of account but the same is accounted on a cash basis as and when paid to employees at the time of retirement. Similarly provision for gratuity payable has not been made as per acturial valuation.

8. The Provident Fund Fluctuation Fund amounting to Rs.23,94,550/- (2022-23: Rs. 23,94,550/-) is shown as a liability in the financial statements.

   The said amount represents un-reconciled balances of amounts collected from the staff in earlier years and deposited into the Provident Fund account of the Government when the provident fund activities of all the eligible employees were transferred to the Provident Fund Commissioner by the Trust. The said amount may be used for the general objects of the Trust

9. An amount of Rs.30,15,320/- (2022-23 Rs.30,15,320/-) has been shown as liability towards "Saibaba Foundation". The said amount was donated by the devotees of Shree Saibaba in earlier years and may be used for the general objects of the Trust.

10. An amount of Rs.5,33,83,063/- (2022-23: Rs.5,33,83,063/-) collected towards "Ambulance Project Fund Account" from devotees of Shree Saibaba for the purpose of purchase and distribution of medical ambulance vehicles in villages near Shirdi may be used for the general objects of the Trust after obtaining consent from the donors.

11. Balances of different accounts including net surplus, total assets, and total liabilities as appearing in the financial statements attached hereto do not match with balances of corresponding accounts appearing in books of account maintained in accounting software tally. This has resulted primarily due to transfer of certain income and related expenses to various Fund Accounts as mentioned in Schedule A to the financial statements.

12. Pending KYC formalities, the license received by the Trust under the Foreign Contribution (Regulation) Act, 2010 (FCRA) was cancelled on 31 December2021. As the cheques cannot be deposited without the permission and valid license issued under the FCRA, the cheques received

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

by post and cheques in hand 31st March, 2024, having validity period are not accounted for in the books of account of the Trust.

As the cheques has the validity period of three months, the cheques received but not deposited within the time line are cancelled and returned to the respective donors. However a record of the said receipt, cancellation and return of cheques is maintained by the Trust.

Similarly, foreign currency received in Offertory Box/ Hundi and in hand amounting to Rs. 15,17,72,345/-as at 31st March,2024(2022-23: Rs.9,54,82,805/-) has not been deposited in the designated bank account.

13. An amount of Rs.8 Crores was deposited with Hon. High Court Civil against Application No.3496/2016/Dt.18.03.2016 towards the evacuation of the vendors at the Land of Sirdi Nagar Panchyat has not yet been adjusted in books of account.

14. As per decision of the Maharashtra Government dated 7th May, 2015, the Trust, in the year 2015-16 had paid an amount of Rs.34 Crores to 34 districts as an aid towards "Jalyukt Shivar Abhiyan" for reducing the scarcity of water required for farming in the said Districts.

As per the preconditions of giving the Grant, the respective District Collectors should give complete details of the utilization of the funds including site photographs etc. along with the utilization certificate of the funds of Jalyukt Shivar Abhiyan to the Trust.

As per one of the condition, if the funds are not utilized by the District Collectors, the said funds should be returned to the Trust along with interest.

However, as on 31st March, 2024, the utilisation certificates from 15 District Collectors were pending to be received by the Trust and an amount of Rs.161.50 Lakhs which was not utilized by seven Districts was also not refunded to the Trust along with interest due thereon.

15. The details of capital commitments outstanding as at 31st March, 2024 are as under:

Amount Rs.

S.N	Particular	31.03.2024	31.03.2023
1.	Water Supply Scheme- Nilwande Dam	19,10,64,000	4,70,35,989
2.	Food Processing unit for Laddu Prasad	-	32,94,720
3.	Water Supply Scheme	17,50,000	10,00,000
4.	Interior work Education Complex	46,29,00,000	-
5.	New D I Pipeline at Nimgoan Korhale	2,35,90,500	-
	Total Rs.	**67,93,04,500**	**5,13,30,709**

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

16. Events after the reporting date

There are no material events after the reporting date that requires disclosure/ adjustment in financial statements.

17. Previous year's figures which have been audited by another Firm of Chartered Accountants have been regrouped/ reclassified and rearranged wherever necessary.

Signature to Notes to Accounts

For The Shree Saibaba Sansthan Trust, Shirdi

K. K. MANKESHWAR & CO. CHARTERED ACCOUNTANTS

Girish M. Pathak
Partner
For & on behalf of
K.K.Mankeshwar & Co
Chartered Accountants
Place:Shirdi
20th Novmber,2024

MANGALA WARADE
CHIEF ACCOUNTS OFFICER

SANDIPKUMAR BHOSALE
DY. CHIEF EXECUTIVE OFFICER

GORAKSHA GADILKAR
CHIEF EXECUTIVE OFFICER

ANJU.S.SHENDE
CHAIRMAN

श्री साईंचे समाधी मंदिरातील दैनंदिन कार्यक्रम सूची

वेळ	तपशील
पहाटे ०५.१५ वाजता	श्री ची काकड आरती
काकड आरती नंतर	श्री चे मंगलस्नान
अंदाजे ०६.२० वा. चे दरम्यान	श्री ची शिर्डी माझे पंढरपुर आरती.
सकाळी ०६.२५ वा.	श्री ची दर्शनास सुरूवात
सकाळी ०७.०० वा.	संस्थान मार्फत श्री चे समाधीस अभिषेक पूजा
सकाळी ०७.००, ९.०० व ११.०० वा.	श्री साईसत्यव्रत पूजा (भक्तांसाठी) (०३ बॅचेस)
सकाळी ०७.०० व ०९.००	श्री ची अभिषेक पूचा (भक्तांसाठी) (०२ बॅचेस)
दुपारी १२.०० वा.	श्री ची माध्यान्ह आरती
सायंकाळी सूर्यास्ताचे वेळी	श्री ची धूपारती
रात्रौ ०८.०० ते ०९.०० या वेळेत	श्री चे समोरील स्टेजवर कलाकार हजेरी कार्यक्रम
रात्रौ १०.०० वा.	श्री ची शेजारती

श्री साईबाबा संस्थान विश्वस्तव्यवस्था, शिर्डी.

शिर्डी कार्यालय पो. शिर्डी – ४२३ १०९, ता. राहाता, जि. अहिल्यानगर (महाराष्ट्र)
फोन : (०२४२३) २५८५००, फॅक्स : (०२४२३) २५८७७०
मुंबई कार्यालय : साईनिकेतन, ८०४ – बी., डॉ. आंबेडकर रोड, दादर, मुंबई – ४०० ०१४.
फोन : (०२२) २४१६६५५६, फॅक्स : (०२२) २४१५०७९८
Email : saibaba@sai.org.in I Website : http://www.sai.org.in